

**Ohcejoga Dálvadasa duottarguovllu
báikenamat**

**– Sámegeiela báikenammavuogádaga
semiotihkalaš guorahallan**

Pro gradu -dutkanuš
Oulu universiteahhta
Giellagas-instituhtta
Sámegeiella ja -kultuvra
cuoŋománnu 2003
Taarna Valtonen

Tiivistelmä opinnäyte- työstä

Laitos Gjellagas-instituhtta		Tekijä Valtonen, Taarna Aura Inari	
Työn nimi Ohcejoga Dálvadasa duottarguovllu báikenama –Sámegeiela báikenammavuogáda semiotihkalaš guorahallan			
Oppiaine Sámegeiella ja -kultuvra	Työn laji Pro gradu -tutkielma	Aika Huhtikuu 2003	Sivumäärä 108 s. + 2 liitettä yht. 31 s.
<p>Tiivistelmä</p> <p>Tutkimus käsittelee pohjoissaamenkielisiä luonnonpaikannimiä semioottisena merkkijärjestelmänä. Tavoitteena on ollut tarkastella paikannimijärjestelmiä yleisellä tasolla, kokeilla sopiiko semioottinen teoria niiden tutkimiseen sekä erityisesti selvittää, kuinka paikannimet voivat sisältää kulttuurista tietoa. Tarkoituksena on ollut tarkastella nimimateriaalia siten, että nimien käyttäjien näkökulma ja mielipiteet tulisivat huomioiduiksi eli tämä tutkimus on toteutettu <i>emic</i>-näkökulmasta. Esimerkkimateriaalina on 187 Utsjoen Dálvadaksen kylän tunturialueen paikannimeä sekä niihin liittyvää Dálvadaksesta 1960 - 70-luvuilla kerättyä etnografista aineistoa.</p> <p>Tutkimuksen alussa käsitellään työn teoreettisia lähtökohtia, esimerkkimateriaalia sekä paikannimitutkimuksen, semiotiikan ja Dálvadaksen kylän tutkimushistoriaa. Tämän jälkeen määritellään ja problematisoidaan paikannimikäsitettä. Tutkimus käsittelee saamen kielen paikannimien ja paikannimijärjestelmien rakennetta lähinnä yleisellä tasolla. Tässä yhteydessä käy ilmi, että esimerkkiaineisto vastaa rakenteen puolesta hyvin niitä kuvauksia, joita saamen kielen paikannimistä on kirjoitettu. Aineisto sopii siis hyvin esimerkkiaineistoksi.</p> <p>Erityisen mielenkiintoiseksi paikannimijärjestelmien käsittelyn yhteydessä osoittautuivat nimipesueet, joita ei kuitenkaan pystytty tässä työssä syvällisesti analysoimaan. Aineistosta ilmenee myös hyvin, miten eräiden paikannimien painottomat keskiosat ovat lyhentyneet haastatteluajanjakson aikana merkityksettömiksi tavuiksi tai äänteiksi. Tässä yhteydessä käsiteltiin myös paikannimien levintää tutkimusalueella, omistuksen ja reviiirin kuvastumista paikannimissä sekä paikannimien tiheyden vaihtelua eri alueilla ja sen syitä. Nämä tiedot sopivat hyvin käytettäväksi laajempien tutkimusten osamateriaalina.</p> <p>Tutkimuksessa syvennytään melko laajasti semioottiseen teoriaan. Käsittely koskee sekä strukturalistista että pragmaattista semiotiikkaa. Syynä on se, että saamen kielen paikannimiä ei ole aikaisemmin käsitelty semioottisesta näkökulmasta. Tarkoituksena on siis luoda vahva teoreettinen kehys, jotta analyysien perustelu olisi vahva. Tämä teoriaosa on seuraavan luvun alustuksena. Seuraava luku käsittelee paikannimien semiotiikkaa.</p> <p>Tutkimuksessa käsitellään paikannimiä sekä strukturalistisen että pragmaattisen semiotiikan näkökulmasta. Paikannimet tuntuvat sopivan erittäin hyvin semioottisiksi merkeiksi ja ne on luonnollista ja helppoa sovittaa semioottisiin malleihin. Uusia ja erityisen mielenkiintoisia tuloksia saatiin, kun käsiteltiin paikannimiä strukturalistisena merkkijärjestelmänä, yksittäisten paikannimien merkitystyyppiä sekä paikannimien sisältöä semiosis-prosessin näkökulmasta.</p> <p>Strukturalistiseen teoriaan perustuvassa merkkijärjestelmän tarkastelussa kävi ilmi, että paikannimiä on mahdollista käsitellä kahdesta näkökulmasta: toisaalta ne ovat kielellinen merkkijärjestelmä, mutta toisaalta taas kulttuurinen järjestelmä. Kulttuurisen tarkastelumallin avulla on mahdollista analysoida sitä, miten maasto vaikuttaa ihmisiin ja heidän kieleensä sekä sitä, kuinka paljon maastoterminologiajärjestelmissä on kulttuurista ja kuinka paljon maaston vaikutusta. Tässä tutkimuksessa on vain kuvailtu analyysimallia, koska syvempään analyysiin ei ollut tilaisuutta.</p> <p>Tutkimuksessa analysoitiin ja luokiteltiin 147 nimikokonaisuutta semioottisiin merkitystyypeihin: ikoni, indeksi ja symboli. Noin viidennes nimistä on ikoneja, neljä viidennestä indeksejä ja muutama nimi ilmentää voimakkaasti molempia merkitystyyppiä. Symbolinimiä ei ollut. FL Ritva Toropainen on väitöskirjaansa varten analysoinut suomenkielisen luonnonpaikannimiaineiston. Siinä ikoni- ja indeksinimien suhde on 1:1. Kielten välinen ero johtuu mitä ilmeisimmin suomalaisten ja saamelaisten erilaisista elinkeinoista ja ympäristönkäyttömalleista.</p> <p>Lopuksi työssä käsitellään paikannimien sisältöä. Kävi ilmi, että paikannimissä on kahdenlaista tietoa: tietoa mikä on paikannimessä itsessään, sen osissa, ja tietoa, joka liittyy nimettyyn paikkaan eikä ole suoraan nimestä havaittavissa. Lisäksi paikannimien tieto voi olla julkista tai vain kulttuurin jäsenille avautuvaa. Tutkimuksessa teoretisoidaan tämän tiedon ilmenemistä ja syntymistä semiosis-prosessin avulla.</p>			

Sisdoallu

1. Láidehus	1
1.1. Dutkamuša fáddá ja sisdoallu	1
1.2. Dutkamuša teorehtalaš vuolggasajit	2
1.3. Dutkanguovlu ja dan meroštallan	5
1.3.1. Dálvadasa gilli ja duottarguovlu	5
1.3.2. Dutkanguovllu ráddjen	7
1.4. Ovdamearkamateriála	8
1.5. Dutkanhistorjá	10
1.5.1. Sámegiela báikenammadutkamuš	10
1.5.2. Semiotihka dutkanárbevierut	13
1.5.3. Sámi folklore dutkanprošeakta	17
2. Báikenammadutkamuš	18
2.1. Báikenamaid meroštallan ja daid dutkamuš	18
2.2. Báikenamaid ráhkadus	21
2.3. Báikenammavuogádagaid ráhkadus	26
3. Semiotihkalaš teoriiija	34
3.1. Semiotihkalaš teoriiija juohkáseapmi	34
3.2. Strukturalisttalaš semiotihkka	35
3.2.1. Ferdinand de Saussure ja strukturalisttalaš geahččanguovllu duogáš	35
3.2.2. Strukturalisttalaš mearkamálla	37
3.2.3. de Saussure giellateoriiija	40
3.2.4. Mearkavuogádat	42
3.3. Pragmáhtalaš semiotihkka	45
3.3.1. Charles Sanders Peirce ja pragmáhtalaš geahččanguovllu duogáš	45
3.3.2. Pragmáhtalaš mearkamálla	46
3.3.3. Peirce fenomenologiiija ja mearka	52
3.3.4. Peirce ontologiiija ja semiosis	59
4. Báikenamat ja semiotihkka	62
4.1. Báikenamat strukturalisttalaš semiotihka geahččanguovllus	62
4.1.1. Báikenamat strukturalisttalaš mearkan	62
4.1.2. Báikenamat mearkavuogádahkan	63
4.2. Báikenamat pragmáhtalaš semiotihka geahččanguovllus	68
4.2.1. Báikenamat pragmáhtalaš mearkan	68
4.2.2. Dálvadasa báikenamaid juohku Peirce mearkatiippaide	69
4.2.3. Semiosis ja báikenamaid kultuvrralaš diehtu	79
5. Čoahkkáigeassu: Sámegiela báikenammavuogádat dán dutkamuša geahččanguovllus	87
Čuovus 1. Nammaartihkkalát	1
1. Ikonanamat	1
2. Indeaksanamat	5
3. Namat maid lea vejolaš juohkit mángga sadjái	21
4. Čoavdemeahttun namat	22
Čuovus 2. Gárttat	1

1. Láidehus

1.1. Dutkamuša fáddá ja sisdoallu

Dát bargu guorahallá davvisámegiela luonddubáikenamaid iešvuodaid semiotihkalaš geahččanguovllus. Ulbmilin lea geahččalit heivego semiotihkalaš teoriija sámegiela báikenamaid analyserengaskoapmin. Dát dáhpáhuvá nu, ahte mun guorahalan ovtta nammaollisvuoda gielalaš ja kultuvrralaš mearkavuogádahkan semiotihka geahččanguovllus. Dehálamos gažaldahkan lea, mot báikenamat sáhttet doallat sisttiset kultuvrralaš dieđu. Dát fáddá guorahallojuvvo juo ovttaskas báikenamaid ja olles báikenammavuogádaga ektui. Dasa lassin dehálaš ulbmil lea guorahallat báikenammavuogádagaid vuogádatiešvuodaid dábálaš dásis.

Dán dutkamuša okta ulbmilin lea maiddá buktit ovdan ja geahččalit dakkár báikenamaid guorahallanmetoda, mii atná báikenamaid kultuvrralaš gaskoapmin ja diehtovuorkán, nu ahte deattuha namaid geavaheddjiid iežaset oainnu daid hárrái. Vuolggasadjin lea navddus, ahte báikenamat doibmet *kultuvrralaš teakstan* ja dain šaddá *gielalaš gárta*, man vehkiin olmmoš hábme gova iežas birrasis. Báikenamat leat dego oaidnemeahttun fierbmi, mii lea eatnamiid alde. Dákkár firpmiin lea mánga geardi: stuorra báikkiid namat leat stuorračalmmat fierbmi ja uhca báikkážiid namat uhcačalmmát fierbmi. Dát govva lea iešguđetlágan iešguđet kultuvrrain ja iešguđet olbmuin. (Gč. Fair 1997: 466–468; Terho Itkonen 1997: 10; Paikkala 1999: 12–14.)

Dán vuosttas kapihttalis mun gieđahalan dutkamuša fáttá lassin teorehtalaš vuolggasajiid, dutkanguovllu ja ovdamearkamateriála sihke dutkanhistorjjá. Nuppi kapihttalis mun meroštalan mii lea báikenamma ja guorahalan sámegiela báikenamaid ja báikenammavuogádagaid ráhkadusa dábálaš dásis sihke buvttán ovdan muhtun ovdamearkkaid mu nammamateriálas. Goalmmát kapihttalis mun čálán semiotihkalaš teoriijas. Mun gieđahalan juo strukturalisttalaš ja pragmáhtalaš teoriijasurggiid. Njealját kapihttalis mun guorahalan ovdamearkamateriála semiotihkalaš geahččanguovllus. Vidát kapihtal lea čoahkkáigeassu, mas mun mitalan oanehaččat ovddit kapihttaliid sisdoalus ja dutkanbohtosiin sihke buvttán ovdan muhtun vejolaš boahhteáigge dutkamušfáttáid.

1.2. Dutkamuša teorehtalaš vuolggasajit

Báikenamat leat giela ja kultuvrra rájis: dain leat iešvuodát goappát kategorijas. Juos háliida áddet, mot báikenamat doibmet, dárbbáša earáge go dušše gielladiehtaga dieđuid. Dalle dutket *nammakultuvrra* (nimistökulttuuri), mii vuodđuduvvá olles kultuvrii ja man lea vejolaš čilget dušše ollislaš kultuvrralaš geahččanguovllus. Dalle go dutket nammakultuvrra, galget váldit vuhtii kultuvrra iežas geahččanguovlluid ja kategorijaid. Juos lahkona nammakultuvrra dušše dieđalaš geahččanguovllus ja dan kategorijaid mielde, vuogádaga iežas ráhkadus sáhtta báhcit fuomáškeahtta. (Ainiala 1995: 145; Zilliacus 1972: 364, 381.)

Báikenamat govvidit oanehaččat muhtun báikki dahje birrasa. Dalle dat čatnet oktii birrasa ja giela seamma láhkai go njálmmálaš muitalanárbevierru. Báikenamat ja muitalanárbevierru leat guokte iešguđetlágan vuogi govvidit dan, mot olbmot ja luondu váikkuhit nubbi nubbái. Daid vuodul lea vejolaš guorahallat dihto servoša jurdagiid iežas birrasis dihto áiggis. Dasa lassin muitalusat veahkehit áddet báikenamaid. (Huuskonen 1995: 177–178.) Dán dutkamušas mun áiggun buohtastahttit báikenamaid ja dakkár muitalanárbevieru, mii laktása namuhuvvon báikkiide. Dalle bohtá ovdan dat, mot báikenamat ovddastit dan dieđu, man servoša olbmot laktit dihto báikái.

Dat dieđut, maid báikenamat dollet sisttiset, sirdásit njálmmálaččat olbmos nubbái. Namat leat kultuvrralaš duojit, maid sisdoalu ádde dušše olmmoš, guhte lea šaddan bajás dan kultuvrras, masa dát báikenamat gullet. Vai lea vejolaš guorahallat muhtun báikenammavuogádaga, ferte dovdat dan kultuvrralaš konteavstta, mas namat leat šaddan ja mas geavahit daid. Dasa lassin lea dehálaš diehtit makkár fysalaš birrasis geavahit namaid. Dákkár kultuvrra siskkáldas geahččanguovllu gohčodit *emic-geahččanguovllun*. (Ainiala 1995: 145; Fair 1997: 466–468; Kiviniemi 1990: 28.)

Lean válljen guorahallat davvisámeigiela luonddubáikenamaid iešvuodaid semiotihkalaš teoriija ja metodaid vehkiin. Sivvan lea dat, ahte semiotihkka lea beaktilis gaskoapmi dalle go áigu guorahallat mearkavuogádaga, mas leat juo gielalaš ja kultuvrralaš ávdnasat. Šattan oalle olu dutkat báikenamaid semiotihka dábálaš dásis, danin go semiotihkalaš teoriija eai leat, mu dieđu mielde, ovdal heivehan sámeigiela báikenamaid

dukkamii. Dat doallá sisttis dan, ahte buvttán ovdan semiotihka vuodđoteoriijaid ja -jurdagiid.

Dán oktavuodas lea oalle dehálaš muitit, ahte semiotihkalaš analysa guoská dušše dihto ráddjejuvvon servošii, áigái ja guvlui. Dáinna analysamálliin ii leat vejolaš guorahallat báikenamaid dahje kultuvrraid historjjá, málle lea nappo synkronalaš. Dan dihtii ovdamearkan dat čilgehusat, maid olbmot addet báikenamain sáhttet leat vaikko giellahistorjjá dáfus boasttučilgehusat, muhto dat leat dihto kultuvrra ja servoša geahččanguovllus rivttes čilgehusat. Semiotihkalaš teoriijain ii leat vejolaš oazžut dieđuid dahje čilgehusaid namaid boahtimušas, muhto baicca guorahallat makkár báikenammavuogádat lea muhtun áiggi ja báikki dáfus ráddjejuvvon servošis sihke mot báikenamat doibmet mearkan ja sirdet ja dollet sisttiset informašuvnna.

Báikenamat leat hutkojuvvon kommunikašuvnna dárbbuid várás dahjege guovtti olbmo gaskasaš dieđu sirdima veahkkin. Vai gielalaš kommuniseren livččii vejolaš, gielas ferte leat gaskoapmi, mainna spesifiserejit báikkiid. Dat leat báikenamat. (Kiviniemi 1978: 73; 1990: 86, 99.) Informašuvnna sirdima dáfus ii leat ávki sirret olbmuid ja báikenamaid ja gieđahallat namaid dušše fal gielalaš fenomenan. Sivvan lea dat, ahte báikenamat leat kommuniserensáddagat, main lea sisdoallu, mii sirdása sáddejeddjies vuostáiváldái, eaige dušše guoros symbolat.

Báikenamat šaddet kommunikašuvnna dárbbus, muhto vai daid geavaheapmi lihkostuvvá galgá leat searvvuš, man miellahtuin lea seammalágan duogášdiehtu máilmmis. Ovttaskas duogášdiehtu lea ovdamearkan dakkár erenoamáš diehtu, mii laktása eallinbirrasii, dahje olmmošhistorjjálaš diehtu. Dát dieđut váikkuhit olu dasa, makkárin namat šaddet. (Kiviniemi 1978: 76–77; 1990: 38.) Nappo ferte váldit vuhtii juo namaid funkšuvnna ja geavaheddjiid geahččanguovlluid. Dalle lea buoremus guorahallat báikenamaid mearkavuogádahkan dahjege olbmuid gaskasaš soahpamuššan, mii nuppástuvvá geavaheddjiid dárbbuid mielde.

Áiggun guorahallat báikenamaid semiotihka dihto ovdamearkamateriála vehkiin, vai mun oáččun kultuvrralaš geahččanguovllu mielde. Mun geavahan ovdamearkamateriálan Ohcejoga gieldda Dálvadasa gili duottarguovllu ja dan báikenamaid. Lean válljen aiddo dán guovllu danin go doppe leat čoaggán olu ja dárkilis etnográfalaš dieđuid. Dán birra lea eanet sáhka kápihttalas 1.5.3. Dát duottarguovlu lea šaddan

oahpisiin munnje maddái arkeologalaš ja etnologalaš gieddebergguid áigge. Lean ráddjen ovdamearkaguovllu kultuvrralaš dieđuid vuođul. Dán birra lea eanet sáhka kápihttalis 1.3.2.

Vai dát dutkamuš ii viidánivčče menddo olu lean mearridan giedahallat Dálvadasa duottarguovllu báikenamaid dušše beare johkagátti gidde ássiid, nu gohčoduvvon johkasámiid, geahččanguovllus. Dat mearkkaša, ahte in leat váldán vuhtii guovllu boazodolliid oainnuid eatnamiid hárrái. Dan etnográfalaš materiála vuođul, maid mun geavahan analysain, lean meroštallan, ahte dát dutkamuš guoská sullii jagiid 1880–1960. 1900-lohku lea goit dutkamuša dehálamos áigodat.

Mun guorahalan dán barggus dakkár kultuvrra dieđuid, mas in leat ieš šaddan bajás. Dan dihtii lean atnán dehálažžan gidde erenoamáš fuomášumi dasa, mot mun dulkon iežan materiála. Vuolggasadjin lea leamaš dat, ahte mun in sáhte inge máhte dulkot iežan ovdamearkamateriála sisdoalu, muhto mun baicca guorahalan dan, mot materiála lea vejolaš teoretiseret semiotihkalaš teoriijain. Nuppiin sániiguin buot dán barggu dieđut ja dulkomat, mat gusket báikenamaid sisdollui, leat boahtán daid sámiid njálmmis, geat leat geavahan dáid namaid.

Dákkár jurddašuvuogi duohkin lea nu gohččoduvvon *intrakultuvrralaš dieđafilosofiija* ja dan vuođul šaddan emic-geahččanguovlu. Dan mielde juohke kultuvra lea doabalaš ollisvuohta, man sáhttet hálddašit dušše dakkár olbmot, geat leat šaddan bajás dan kultuvrra siste. Emic-geahččanguovllu mielde kultuvrra galgá dutkat dan iežas kognitiiva kategoriijaid vuođul, danin go dušše dain lea duođalaš mearkkašupmi servoša siste. Dehálamos dutkančuozáhat leage olbmo gaskavuohta iežas kultuvrrain. (Sarmela 1993: 37–38.)

Lean goit modifiseren buot ravddamuš intrakultuvrralaš dieđafilosofiija dainna lágiin, ahte in váldde vuhtii nu gohčoduvvon *kulturrelativisttalaš diehtoteoriija*. Dan teoriija mielde olmmošlaš diehtu lea álo relatiiva. Dat mearkkaša, ahte lea dušše kultuvrra siskkáldas dieđalaš, etihkalaš ja morála duođalašvuohta. Juos dán váldá duohtan, das čuovvu ahte dušše kultuvrra siskkáldas dieđalaš čilgehusmálet leat dohkálaččat. (Sarmela 1993: 38.) Dákkár vuolggasadjji ii heive mu dutkamuša vuolggasadjin, danin go mun geavahan dakkár semiotihkalaš teoriijaid, mat vuodđuduvvet dan jurdagii, ahte buot olbmot áicet seamma duođalaš objektiiva máilmmi. Dáid teoriijaid mielde easka

olbmo kognitiiva proseassat nuppástuhttet duođalaš máilmmi relatiiva, kultuvrralaš máilbmin. (Omd. Huttunen–Veivo 1999: 15.)

1.3. Dutkanguovlu ja dan meroštallan

1.3.1. Dálvadasa gilli ja duottarguovlu

Dálvadas lea uhca giláš Ohcejoga gielddas Deatnogáttis. Gili dálá giddes ássan lea álgán 1800-logu gaskkamuttus, go Antti Katekeetta ásaiduvai dohko. Jagiin 1863–64 son vuodđudii gili vuosttas dálu. Dálvadasa gieddi lei goit juo 1700-logu loahpas Katekeettaid geassebáiki. Dálvadasas leat gal leamaš ássit juo ovdal 1700-logu, muhto dán áigodaga birra eai leat olu dieđut. Lea árvaluvvon, ahte Ohcejoga vuosttas girku ja boares dálvesiida livčče lean Dálvadasas. Daid livčče čuđit duššadan goas nu ovdal 1700-logu. Dan maŋŋá guovllu geavaheamis orru lean boatka. (Oksala 1988: 38; Saressalo 1982: 26–29, 37-38.)

Dálvadasa gili olbmot leat geavahan ja geavahit ain duottarguovllu, mii lea gilis nuorttas Báišduoddaris. Dálvadasa duottarguovlu lea juhkkjuovvon resurssaid ja sogaid mielde iešguđetlágan oasseguovlluide. Duottarguovllu dehálamus resurssat leat leamaš dutkanáigodagas luktesuoidni, rievssahat, jeagil, muorjjit ja gámasuoidni. Duottar lea leamaš maiddái dehálaš gusaid, sávzzaid ja heasttaid geasseguohtun. Oassi resursaguovlluin lea máinnašuvvon dállogirjjiin, oassi lea juhkkjuovvon árbevieru vuodul. Dát guovlu lea gili earutkehtes oassi. (T. I. Itkonen 1950: 77; Saressalo 1982: 73, 75, 76, 113 ja 121.)

Dálvadasa ránnjágilli davvin lea Nuvvos ja máddin Luhkkárbáiki dahjege Áitejohka. Danin go dat gilit leat lahkálágaid, Dálvadasa duottarguovlu lea Deatnogáttis dušše seakka eanabihtáš goabbáge bealde Njiljoga. Guovlu goit viidu Njiljoga oalgejogaide. Dán oarjjimuš oassái leat mihtilmasat čiekŋalis ávžžit ja muorahis alážat daid gaskkas. Njiljohmohki davábealde geavahanguovlui gullet stuorra jeakkit. Jekkiin lea čáhcejuoga, mii juohká čáziid Detnui ja Ohcejohkii. Čáhcejuohkaga nuorttabealde guvlui gullá viiddes badjeeana ja Geavovuopmi, nappo Čársejoga gierragat ja Mádjjohsuorggit. Guovllu nuortarádjjin lea Geavvu. (Saressalo 1982: 77 ja 115.)

Duottarguovllus lea leamaš stuorra mearkkašupmi dálvadaslaččaid dálloalalus. Guovllu lea vejolaš juohkit oasseguovlluide dađi mielde mii resurssaid doppe lea gávdnamis dahje mii ealáhusaid lea mihtilmas dasa. Čuovvovaš bihtáin muitalan dáin oasseguovlluin. Mun álggahan oarjin, gili lahkosiin. Dálvadasa duottarguovllu gárta lea čuovvosis 2, siiddus 2.

Oarjjimužžan, gili lagamuš váriin, goabbáge bealde Njiljoga, leat Dálvadasa jeagildansajit. Jeagil lea leamaš dehálaš dálveborramuš herggiide, gusaide ja sávzzaide. Dasa lassin dálvadaslaččat leat vuovdán jeagellimppuid mátkkálaččaide. Dáid eatnamiid eai leat merken dállogirjiide, danin go buot gili olbmot leat geavahan daid oktasaččat. Juohke bearrašis lea leamaš goittotge dihto sadji, gos sii leat árbevirolaččat láven jeagildit. Ránnjágiliid gaskasaš jeagildansajiid rájit leat leamaš oalle dárkilat. Jeagildeapmi lea joatkašuvvan nuppi máilmmisoađi rádjai. (Saressalo 1982: 76.) Gili lagamuš várit ja jeakkit leat maddái dehálaš gusaide, heasttaid ja sávzzaid geasseguohtun (Saressalo 1982: 73).

Gili máttanuorttabeale váris, Hándaljeakki birrasis ja Gárdejoga gierragiin lea leamaš bohccuid rátkka- ja vuovdinsadji. Bádjeolbmot leat boahtán juohke čavčča dohko njuovvat ja vuovdit bohccobierggu, man dán guovllu johgáteolbmot dárbašit. Sadji ii leat leamaš juohke jagi seamma báikkis, muhto goit seamma guovllus. Dát guovlu heive bures dasa, danin go doppe leat olu ájagáttit ja gobit, main lea buorre guohtun, nu ahte bohccot bissot čoahkis. (TKU 75/90, 20–21; TKU 75/101, 4; njálmmálaš diehtu.)

Juohke šibitdálus leat leamaš jeaggelájut Njiljoga siste dahje Njiljohmohki davá- ja nuorttabeale jekkiin. Oassi dain lea merkejuvvon dállogirjiide, oassi lea juhkkjuvvon árbevieru vuodul. Suinniid leat vurken láddjensajiin ja viežžan dasto dálvet gillái. Lájuid lahkosiin lea leamaš dábálaččat lavdnjegoahti, gos sáhtte ijastallat. Dáid gođiid leat geavahan maddái lubmenáigge ja dálvet, go leat bivdán rievssahiid. Jekkiid láddjen lea nohkan dábálaččat nuppi máilmmisoađi áigge, muhtumin hárve leat láddjen velá dan manjáge. (Saressalo 1982: 75–76.) Láddjenjekkiid ravddain leat suidnen gámasuinniid (Saressalo 1982: 121).

Lubmen- ja eará murjenguovllut eai leat leamaš nu dárkilit juhkkjuvvon go ov-damearkan lájut, danin go muorjjit eai láve šaddat juohke jagi seamma sajiin. Olbmot lávejedje goittotge čuovvut láddjen- ja rievssatbivdinguovlluid rájiid maddái

murjedettiinaset. Dehálamos lubmensajit leat leamaš Njiljohmohkejeaggi, Gohpalasjeaggi ja Gárdejogajeaggi. Ovdal nuppi máilmmisoađi dálvadaslaččat eai leat láven vuovdit luopmániid dahje eará murjiid, muhto geavahan daid ieža. (Saressalo 1982: 120–121.)

Duottarguovllu nuorttamuš oasis leat rievssatbivdinguovllut. Juohke bearrašis leat leamaš iežaset árbevirolaš gárdunguovllut, maid rájit leat leamaš oalle dárkilat. Mánát leat árben bivdoguovlluid ja -vuoigatvuođaid juo áhči ja eatni bealde ain dárbbu ja dili mielde. Juohke bearraša rievssatbivdinguovllus lea okta dahje eanet lavdnjegoađit. Muhtumin guokte bearraša leat geavahan seamma goađi. Oassi bivdinguovlluin lea guhkkín eret, Geavovuomis, muhto maiddái Njiljoga siste, Gárdejoga siste ja Njiljohmohkejeakkis leat gárdun. (T. I. Itkonen II 1948: 265; Saressalo 1982: 113–114.)

1.3.2. Dutkanguovllu ráddjen

Lean ráddjen dutkanguovllu daid dieđuid vuodul, maid Saressalo (1982) lea čállán duoddara geavaheamis. Saressalo etnohistorjjálaš dutkamuš vuodđuduvvá Dálvadasa ássiid jearahallamiidda 1960–70-loguin, nappo dálvadaslaččat ieža leat meroštallat dan guovllu, man sii geavahit ja atnet iežaset guovlun. Dat árvvut ja mearkkašumit, mat laktásit eatnamiidda, leat kultuvrralaš soahpamušat (Raivo 1997: 202). Dán dihtii lea erenoamáš dehálaš, ahte dutkanguovlu lea ráddjejuvvon kultuvrralaččat dahjege ahte olbmot ieža leat beassan meroštallat iežaset guovllu. Dat lea okta oassi, mas lean váldán vuhtii emic-geahččanguovllu. Nubbi dehálaš vuohki lea dat, ahte lean ieš fitnan juohke báikkis, man analyseren. Mun dieđán nappo konkrehtalaččat makkár báikkiid birra mun čálán.

Dan guovllu olggobealde, mii lea ráddjejuvvon Saressalo dutkamuša vuodul, lean váldán vuhtii muhtun lagamuš stuorra báikkiid namaid. Dábálaččat dat leat dakkár váriid namat, mat oidnojit dálvadaslaččaid guovllus ja main sáhtttá leat mearkkašupmi orienteremis. Lean viiddidan guovllu vel muhtun veardde arkiivagálduid dieđuid mielde. Dutkanguovllu meroštallan lea oalle funkcionála dahjege vuodđuduvvá guovllu geavaheapmái.

Duottarguovllu rájit eai leat dárkilat ja olbmot leat sihkkarit johtán maiddá eará báikkiin, muhto dehálamos aktivitehtaguovllut leat mielde. Erenoamážit Dálvadasa ja Nuvvosa gaskasaš ráji lea váttis meroštallat: lea vissis, ahte dán guovtti gili duottarguovllut leat badjálagaid. Loahpa loahpas lean dušše bidjan ráji Nuvvosjohkii, danin go dat lea čielgasamos luonddurádjii dán guovtti gili gaskkas. Dutkanguovllu rájit leat oaidnimis čuvvosis 2, siiddus 2.

1.4. Ovdamearkamateriála

Mu ovdamearkamateriálan leat Dálvadasa gili duottarguovllu namat. Lean čoaggán dáid namaid vida gáldus: Turku universiteahta folkloristihka ja oskkoldatdiehtaga TKU/TYKL-arkiivvas (Turun yliopisto, folkloristiikan ja uskontotieteen TKU/TYKL-arkisto), Suomelaš girjjálašvuoda searvvi álbmotdiktaarkiivvas (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kansanrunousarkisto, KRA), 1:20 000 vuodđogárttain (peruskartta), 1:100 000 Vánddardangárttain (Retkeilykartta) ja Ruovttueatnangielaid dutkanguovddáža nammaarkiivvas (Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen nimiarkisto, NA). Lean nuppástuhtán buot namaid dálá čállinvuohkái ja guodđán eret suomagillii heivehuvvon namaid. Iešguđetlágan sámevielat variánttaid lean váldán vuhtii.

Kurt Zilliacus mielas ovttá gili namat lea lunddolaččamus dutkanovttadat. Gilit leat boares namuhanvuogádaga vuodđooasit. Ovttá gili olbmot leat ássan ovttas ja geavahan seamma meahceguovllu gili birra. Dát olbmot leat namuhan iežaset birra oktan ollisvuohčan. Okta olmmoš lea dovdan dábálaččat iežas gili báikenamaid, muhto ii olus eará giliid namaid. Dán dihtii ovdamearkan buot gieldda namat leat eahpelunddolaš ja menddo stuorra dutkanovttadat. (Zilliacus 1972: 366.)

Lean geahččalan čoaggit dutkanguovllu báikenamaid nu dievaslaččat go lea vejolaš. Mu nammačoakkáldagas leat 187 nama. Muhtun namat leat variánttat ja muhtumin ovttá báikkis leat eanet go okta namma. Dan dihtii lean šaddan meroštallat sierra, ahte mu čoakkáldaga namat refererejit 143 konkrehta báikki. Dát máksá, ahte báikkid maid leat namuhan leat 143, muhto muhtun báikkiin geavahit eanet go ovttá nama dahje muhtun nama hápmi variere. Namaid joavkkus leat juo uhca ja stuorra báikkiid namat.

29 nama, maid čoggen gárttain, eai lean arkiivamateriálas, muhto dain 19 nama gullet muhtun nammabearrašii, man eará lahtut leat arkiivvas. Dát namat leat veháš váddásat dan dihtii, go sáhtá leat nu, ahte gii nu lea hutkan daid gárta ráhkadettiinis. Dat leage vejolaš, muhto ii headuš dán dutkamuša dalle go seamma mearussoassi lea earáge namain. Mearusoassi okto doaibmá namalassii dehálamos gáldun dalle go mun analyseren báikenamaid semiotihka.

Dat logi oktonas nama, mat leat dušše gárttain, eai leat earáláganat go eará namat, muhto orrot baicca čuovvumin dábálaš sámezielat báikenamaid ráhkadanmálla. Dain golbma leat Dálvadasa gili lahkosiin. Mun jáhkán, ahte dat leat goit albma atnunamat, danin go nammadutkit ja gártaráhkadeaddjit leat láven johtit giliid mielde. Eará namat leat guhkin eret Dálvadasas, mii sáhtá leat áidna sivvan dasa, ahte dat eai leat ollán arkiivii. Njeallje nama leat uhca báikkážiid namat, mii sáhtá leat lassisivvan dasa, ahte dat eai leat bohtán ovdan jearahallamiin, vaikko dat muđui livčče áibbas dábálaš namat. Lea maiddá vejolaš, ahte mun in leat fuobmán muhtun namaid arkiivvas.

Arkiivvain gávdnen 77 nama dahje nammavariántta, mat eai lean gárttain. Dáid joavkkus ledje viehka olu uhca báikkážiid namat. 43 nama ledje muhtun nama variánttat dahje gárttas ledje eará namat, mat gullet seamma nammabearrašii. Dát 77 nama lasihit mu báikenammamateriála erenoamášvuoda.

Ovdamearkanamat eai leat doarvái olu, vai daid vuodul sáhtášii ovdamearkan addit luohtehahti loguid iešguđetlágan semiotihkalaš tiippaid gaskasaš mearreerohusain olles davvisámegiela guovllus. Dat leat mu mielas goittotge nu olu, ahte daid vuodul sáhtá bures guorahallat báikenamaid sajádaga kultuvrralaš gaskoapmin.

Etnográfalaš dieđut maid geavahan, leat dutkangirjjálašvuodas ja guovtti arkiivvas: Turku universiteahtas folkloristihka ja oskkoldatdiehtaga TKU/TYKL-arkiivvas (Turun yliopisto, folkloristiikan ja uskontotieteen TKU/TYKL-arkisto) ja Suomelaš girjjálašvuoda searvvi álbmotdikaarkiivvas (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kansanrunousarkisto, KRA). Turkus lean geavahan nu gohčoduvvon Dálvadasprošeavtta materiálain ráhkaduvvon motiivakoarttaid. Motiivakoarttaide leat čoaggán čoakkáldaga báttiin lihtteráhttabihtáid iešguđetlágan fáttáid mielde. Koarttat leat mánggat duháhat.

Buorre ášši lea, ahte namaid lassin ovdamearkamateriála doallá sisttis olu árbedieđu: máidnasiid ja muitalusaid, mat laktásit báikenamaide. Materiálas eai leat juigosat, mat laktásit báikkiide, vaikko arkiivvas lea gal diehtu, ahte dakkárat leat. (Vrd. ja gč. Kantola 1984, čuovus I: 2–5; TKU 69/96, 67). Erenoamážit Turku materiála lea dan made boaris, ahte dan bokte lea vejolaš guorahallat árbevirolaš dáloneallinvuogi, mii dál lea eanas jávkán. Dát lea dehálaš dan dihtii, ahte dát eallinvuohki lea leamaš kultuvrralaš vuodđun maŋimus nammagearddi šaddamii. Namaid kultuvrralaš ja semiotihkalaš dulkon vuodđuduvvá olu aiddo dán servoša árbedihtui dahje dasa, ahte dákkár diehtu váilu.

1.5. Dutkanhistorjá

1.5.1. Sámegiela báikenammadutkamuš

Mun giedahalan dán kápihttalis oanehaččat sámegiela báikenammadutkamuša. Ulbmilin ii leat čállit dievaslaš dutkanhistorjjá, muhto buktit baicca ovdan dehálamos dutkiid namaid ja dutkanfáttáid. Vaikko dát dutkamuš giedahallá davvisámegiela báikenamaid, lean váldán vuhtii maiddái muhtun dutkiid, geat leat giedahallan eanas eará sámegielaid báikenamaid.

Go davviriikkalaš báikenammadutkamuš álggii 1800-logus, dat doaimmai historjjá veahkkedieđan. Báikenamat ledje dehálaš historjjálaš dokumeanttat, maid vuodul geahččaledje čielggadit ja duodaštit Davviriikkaid ássanhistorjjá. Dalle dutkamuša guovddázis ledje ovttaskas erenoamáš namat eaige nammavuogádagat. Dábálamos namat, main lea čielga sisdoallu, eai lean miellagiddevaččat. (Aikio 2003: 98; Kiviniemi 1990: 13–14; Zilliacus 1972: 360.) Dákkár jurddašanmálla lea leamaš guhká maiddái sámegiela báikenamaid ektui. Sámegiela báikenamaid vuodul leat giedahallan erenoamážit dan, gos sámít leat ássan dolin. (Ovdamearkan: Erkki Itkonen 1946; T. I. Itkonen 1920; 1926; 1948 I: 97–106; 1966; Nissilä 1962: 112–115; Wiklund 1911)

Suoma bealde sámi báikenamaid systemáhtalaš dutkama lea álggahan T. I. Itkonen. Son lea čoaggigohtán báikenamaid 1910 rájes ja maiddái giedahallan dán materiála iešgudetlágan geahččanguovlluin (ovddibuid lassin ovdamearkan T. I. Itkonen 1961;

1962). Ruota bealde boares buolvva dovddus báikenammadutkit leat K. B. Wiklund (1910) ja Björn Collinder, gii lea čállán Ruota sámi báikenamaid sátnegirjji (1964).

Norgga bealde vuosttas dutki, guhte guorahalai sámi báikenamaid lei J. A. Friis. Vuosttas guhte čökkii ja attii olggos stuorra nammameriid Norgga davimus gielddain lei J. Qvigstad (Qvigstad 1913–18; 1935; 1938; 1944). Maiddái Konrad Nielsen lea čoaggán ja dutkan báikenammamateriála (ovdamearkan Nielsen 1920). Ođđasut buolvva ovddasta Knut Bergsland, guhte barggai erenoamážit gárttaiguin. Dát golbma leat doaibman maiddái virggálaš sáme giela báikenammaráđđeaddin. (Magga 1994: 7.)

1960–70-loguid áigge leavvá i Davviriikkain ođđa vuohki dutkat báikenamaid. Dán vuogi dehálamus erohus ovddit vuogi ektui lei, ahte dutkagohte nammaollisvuodaid: olles nammavuogádagaid dahje nammajoavkkuid. Dehálamus ulbmilin lei čielggadit makkár lea nammavuogádagaid ráhkadus, makkár ávdnasiin dat čoahkkanit ja makkár prinsihpaid vuodul dat leat šaddan. Ođđa vuogi mielde guorahalle maiddái eatnamiid ja daid namaid gaskavuoda ja báikenamaid sosiála oli, erenoamážit namaid geavaheami ja nammadáiddu. Easka dalle báikenammadutkamuš šattai sierra diedasuorgin. (Zilliacus 1972: 360, 378–380.)

Ođđasut geahččanguovllu leat geavahan viehka unnán sáme giela báikenammadutkamušain, muhtun olbmuid oainnuid mielde eai oppanassiige (Rautio Helander 1991: 75). Buorre ovdamearka lea goit mu mielas Kaisa Rautio Helander pro gradu -bargu, mii giedahallá Ivgu suomagiela suopmana topográfalaš appellatiivvaid. Son guorahallá semanttalaš metoda vehkiin, mot golmmagielat biras lea váikkuhan dáidda toponymaide. (Rautio Helander 1990.) Rautio Helander lea maiddái giedahallan sámebáikenamaid ja báikenammavuogádagaid ráhkadusa ja geavaheami iešguđetlágan oahppomateriálain ja artihkkaliin (ovdamearkan Rautio Helander 1991).

Leif Rantala (1975) pro gradu -bargu Buolbmága báikenamain ovttahtttá boares etymologalaš ja ođđa geahččanguovlluid. Sudno lassin ovdamearkan Asbjørn Nesheim (1968) lea giedahallan sámi báikenamaid fáttáid ja juohkán daid iešguđetlágan sisdoallottiippaide. Thor Frette (1975), gii doaimmai virggálaš sámi báikenammaráđđeaddin, fast-ain lea giedahallan sámi báikenammaaddima prinsihpaid ja muhtun veardde báikenamaid ráhkadusa.

Sámegiela báikenammadutkamušas lea erenoamážit Norgga bealde dehálaš maiddái politihkalaš geahččanguovlu. Dása lea sivvan Norgga stáhta garra dáruiduhttin politihkka, mii álggii jagis 1880. Dat guskii maiddái báikenamaide. (Helander 1994: 45.) Dákkár dutkamuš gieđahallá ovdamearkan dan, makkár stáhtus sámegiela báikenamain lea leamaš lágain dahje gárttain ja leatgo sámegiela namat dohkkehuvvon virggálaš atnui. Dán fáttá leat dutkan ovdamearkan Thor Frette (1983), Knut Bergsland (1991) ja Kaisa Rautio Helander (1994 a; 1994 c).

Suoma bealde báikenamaid stáhtusa virggálaš anus leat gieđahallan ovdamearkan Terho Itkonen (1972), Samuli Aikio (1994 a; 1994 b) ja Kaisa Rautio Helander (1999). Ruota beali dili leat gieđahallan ovdamearkan Olavi Korhonen (1994), Per Stefan Labba (1994) ja durdnossámegiela ektui Mikael Svonni (1994).

Sámegiela báikenamaid leat čoaggán ja dutkan maiddái kultuvrralaš geahččanguovllus. Dán oalgesuorggi álggaheaddjit leat Väinö Tanner (1928) ja Karl Nickul (1934; 1979). Soai leaigga guokte geográfá, geat barge 1920–30-loguin Beahcámis ja seammás oahpásmuvve nuortalaččaide ja sin báikenamaide. Čuovvovaš sullasaš dutkamušat leat dahkkon mu dieđu mielde easka 1990-logus. Ovtta dákkár dutkamuša, mii váldá vuhtii maiddái báikenamaid geavaheddjiid ja sin kultuvrra báikenammavuogádaga analysas, lea čállán Tuija Rankama (1993). Boazodoalli geahččanguovllus eatnamiid, daid namuheami ja geavaheami iešguđet jagiáiggiid lea gieđahallan Mikkel Nils Sara (1994) ja su čállosa vuodul viiddes eanaterminologijalisttuin Klemetti Näkkäljärvi (2000).

Sámegiela báikenamaid leat čoaggán juo oalle guhká. Vuosttas čoaggimiid sivvan lei dat, ahte háliidedje materiála historjjálaš dutkamušaid ávnnasin. Nubbi sivva lei dat, ahte háliidedje čoaggit nu olu sámegiela go vejolaš, ovdal go dat jávká, dego dalle jáhkke. Virggálaš čoaggimiid leat álggahan dalle go dárbbášedje namaid gárttaid várás. Suoma ja Ruošša Sámis sámis namaid čoaggigođii jagiid 1900–1910 rájes T. I. Itkonen, muhto systemáhtalaš čoaggimiid leat álggahan Suoma Sámis easka 1960-logus. (Aikio 2003: 99; Terho Itkonen 1972: 284–285).

Ruoššabeale sámegielaid báikenamaid leat čoaggán ja dutkan erenoamážit G. M. Kert, A. K. Matvejev ja I. I. Mullonen (Rautio Helander 2001: 218–220, 222–224). Nuortalašgielat báikenamaid Beahcámis leat čoaggán maiddái T. I. Itkonen, Väinö Tanner (1928) ja Karl Nickul (1934). Anárašgielat báikenamaid lea dáid áiggiid

čoaggán Ilmari Mattus (ovdamearkan 2000; 2003). Lullisámegiela báikenamaid lea čoaggán ja dutkan Knut Bergsland (ovdamearkan 1943; 1964).

1.5.2. Semiotihka dutkanárbevierut

Semiotihkka lea dieđa, mii guorahallá mearkkaid, mearkavuogádagaid, daid buvttadeami, mearkkašumiid ja geavaheami. Dan vuoddu lea antihka filosofijias (greikkagiella *sema*, *semeion* `mearka`, *semantikos* `mearkkašeddji`). Semiotihkka lea viidánan riikkaidgaskasaš dutkansuorgin 1960-logus. (Kukkonen 1993: 34.) Semiotihkka ii leat goit ožžon institutionála akademalaš dieđasuorggi stáhtusa. Dása lea sivvan dat, ahte semiotihkka doallá sisttis mánggaid iešguđetlágan teorehtalaš geahččanguovlluid ja metodologalaš gaskomiid. Dása lassin semiotihkalaš guorahallan gáibida dábálaččat álo muhtun erenoamáš suorggi dieđuid. (Chandler 2002: 2.) Dát lea goit seammás semiotihka riggodat: semiotihkka sáhtá buktit ovdan odđa teorehtalaš geahččanguovlluid iešguđet dieđasurrgiin (Chandler 2002: 214).

Umberto Eco lea meroštallan semiotihka dutkančuozáhagaid: "semiotics is concerned with everything that can be *taken* as a sign". Mearka fas lea su meroštallama mielde: "everything which can be taken as significantly substituting for something else." Dat "something else" ii dárbbas leat duodalaš dahje leat gos nu máilmmis dalle go čujuhit dasa. Dás čuovvu, ahte semiotihkka lea dieđa, mii dutká buot, mas lea vejolaš gielástallat. Juos mas nu ii leat vejolaš gielástallat, das ii leat vejolaš mitalit duohtavuodage, dahje mitalit oppanassiige. (Eco 1979: 7)

Mearkka doahpagii laktása mearkkašumi doaba. Lea jurddašuvvon, ahte juohke mearkkas lea mentála doabasisdoallu dahjege mearkkašupmi. Mearkkaid doaima fas vuodduuvvá dan doabasisdollui. Dákkár jurdagiid duohkin lea kommunikašuvdnateorija: vai kommunikašuvdna lihkostuvvá, dan oasseváldit galget ovttahttit seamma doabasisdoaluid seamma mearkkaide. Dás čuovvu, ahte galgá guorahallat oalle vuđolaš gažaldagaid, dego leago dat máilbmi, man mii áicet, objektiiva ja áicetgo buot olbmot dan seamma lánkai. (Huttunen–Veivo 1999: 24–25.)

Semiotihkalaš mielas mearkkat sáhttet leat sánit, govat, láhtat, tiŋggat ja nu ain. Mearkkat sáhttet leat juo gielalaš dahje gielahis mearkkat. Dat sáhttet leat juo oinnolaččat dahje oaidnemeahttumat. Measta mii beare sáhttá doaibmat mearkan. Semiotihkka ii dutkka mearkkaid goit sierra idan, muhto semiotihkalaš mearkavuogádagaid oassin. Dalle guorahallet mearkkašumiid, dan mot dat šaddet ja mot representerejit duođalašvuođa. Dehálaš dutkančuozáhat lea maid dat, ahte mot olmмоšlaš sáтта sirdása giela ja kultuvrra siste dahje muhtun gielas ja kultuvrras nuppi gillii ja kultuvrii. (Chandler 2002: 2; Kukkonen 1993: 34.)

Semiotihkka guorahallá maiddái dan, makkár iešguđetlágan representašuvnna hámit leat. Dábálamos hámit leat *teavsttat* dahjege *mearkaollisvuođat* ja *mediat*. Dáid tearpmaid mearkkašupmi lea semiotihkas hui viiddis. Semiotihkalaš terminologijas teaksta sáhttá leat man beare dieđasuorggis ja dat sáhttá leat verbála, ii-verbála dahje guktot. Teaksta lea mearkajoavku (dego sánit, govat, jienat ja/dahje láhtat), mii lea ráhkaduvvon (ja dulkojuvvon) dakkár njuolggadusaid mielde, mat leat čadnojuvvon dihto genrei ja kommunikatiivvalaš gaskoapmái. Gaskoamit leat ipmirduvvon maid oalle viiddes mearkkašumis. Dat sáhttet leat hállan, čállin, prentejuvvon materiála, rádio, televišuvdna, e-poasta ja nu ain. (Chandler 2002: 2–3.)

Semiotihkas leat olu seammalágan iešvuođat go luonddu- dahje sosiáladiehtagiin. Semiotihkka earrána dain goit dakko bokte, ahte semiotihkka lea hárve kvantitatiiva ja dábálaččat dat lea vel veadjemeahttunge. Vaikko geardduheapmi lea dehálaš mearkkašumi šaddamii, dat ii vel lasit muhtun mearkka dehálašvuođa. Mángeii lea baicca nu, ahte go muhtun ášši gearduhit menddo mángeii, dan mearkkašupmi unno dahje jávká. (Chandler 2002: 8; Huttunen–Veivo 1999: 18.)

Semiotihkalaš metodaide gullá dávjá dat, ahte geahččalit guorahallat dutkančuozáhaga olggobeale geahččanguovllus. Dalle ulbmilin lea dutkat dan, mot vuostáiváldit vásihit mearkkašupmealbmonemiid. Dalle váldit vuhtii maiddái miellavuloš dásiid. Olggobeale geahččanguvlui dahjege objektiivavuhtii lea oalle váttis, juos ii veadjemeahttunge, ollit. Dasa lea sivvan dat, ahte dutki jurdagat ja ovdagáttut váikkuhit dulkomii. Semiotihkka lea goit dán dáfus buorre teorehtalaš vuodđu, ahte semiotihkalaš guorahallan lea álo maiddái iešreflektiiva proseassa, nappo semiotihkalaš dutkamuš guorahallá seammás maiddái iežas vuolggasajiid. (Huttunen–Veivo 1999: 19.)

Semiotihkka doallá sisttis iešguđetlágan oliid. Dakkárat leat ovdamearkan *semantihkka*, *pragmatihkka* ja *syntákssa*. Charles Morrisa mielde mearkka doaimma lea vejolaš guorahallat golmma láhkai. [1] Lea vejolaš guorahallat mearkkaid gaskavuodaid refereanttaiguin. Dát lea semanttalaš olli. [2] Lea vejolaš guorahallat mearkkaid ja dulkojeddjiid gaskavuoda. Dát lea pragmáhtalaš olli. [3] Lea vejolaš guorahallat mearkkaid gaskavuoda nuppiin mearkkaiguin. Dát lea syntávssalaš olli. Syntávssalaš vuohki dutká dušše mearkkaid ovtastumiid. Pragmáhtalaš vuohki dutká olles geavahandili. (Vuorinen 1997: 58.)

Semiotihkalaš dieđalaš árbevierru juohkása guovtti sadjái: *strukturalisttalaš* ja *pragmáhtalaš* surggiide. Strukturalisttalaš semiotihkka dahjege *sémiologie* lea šaddan Eurohpás ja dan áhčči lea šveicalaš *Ferdinand de Saussure* (1857–1913). Pragmáhtalaš semiotihkka dahjege *semeiotic* riegádii Amerihkás ja dat vuodđuduvvá *Charles Sanders Peirce* (1839–1914) jurdagiidda. Dát guokte almmái barggaiga sierra eabage diehtán nubbi nuppis. (Chandler 2002: 6; Kukkonen 1993: 35, 38.) Mun giedáhalan dáid semiotihka surggiid vuđolaččabut kapihttalis 3.

Semiotihkalaš dutkamušaid lea vejolaš juohkit njealji sadjái: *empiralaš*, *filosofalaš*, *gielladieđalaš* ja *kultursemiotihkalaš* surggiide. Empiralaš semiotihkka dahjege *medisiinna semiotihkka* lea šaddan antihka filosofa Hippokrates (sullii 460–370 oKr.) jurdagiin. Son áddii, ahte dávdamearkkain lei vejolaš diehtit mii dávddaid buohccis lea. Dát fuomášupmi lea modearna dálkkasdiehtaga vuodđu. Empiralaš semiotihkka lea dáid áiggiid šaddan fas dehálažžan: dan vehkiin leat guorahallan ovdamearkan seallaid ja virusiid doaimmaid. Empiralaš semiotihkkii gullá maddái elliid kommunikašuvvna dutkamuš. Dan lea dutkan erenoamážit Thomas Sebeok (1920–2002). (Huttunen–Veivo 1999: 21; Kukkonen 1993: 35; Sjöblom 1997: 199.)

Filosofalaš semiotihka lea váttis sirret dábálaš filosofijias. Dat lea buorebutge filosofiiija oalgesuorgi, mii guorahallá semiotihkalaš gažaldagaid. Erenoamáš dehálaš gažaldat lea dat, mot olmmoš sáhtta áicat duodalašvuoda vai sáhttago. Dehálamos filosofat, geat leat guorahallan semiotihkalaš gažaldagaid, leat Immanuel Kant, G. W. Hegel, Ernst Cassirer, Martin Heidegger ja Charles Sanders Peirce. Peirce jurdagiid leat dasto čuvvon Charles William Morris (1901–1979), Ivor A. Richards (1893–1979), Charles K. Ogden (1889–1957) ja ovdal máinnašuvvon Sebeok. (Chandler 2002: 6; Huttunen–Veivo 19–20; Kukkonen 1993: 35.)

Gielladieđalaš semiotihkka vuodđuduvvá Ferdinand de Saussure jurdagiidda. Su barggu leat joatkán ja gárgehan mánggat eurohpalaš dutkit. Dehálamosat sin joavkkus leat Louis Hjelmslev (1899–1966), guhte vuodđudii nu gohčoduvvon Københavnana skuvlla. Su bargu lea váikkuhan olu fas Algirdas Greimasii (1917–1992), guhte vuodđudii Parisa skuvlla. Erenoamážit Parisa skuvllas šattai jurdda, ahte buot mearkavuogádagat leat seammaláganat go giella ja ahte daid ráhkadus lea šaddan giela málle mielde. Dáid jurdagiid vuodul šattai kultursemiotihkka, mii dutká kultuvrraid kodaid ja mearkavuogádagaid kommunikašuvnna. Parisa skuvlla beakkán dutkit ledje Roland Barthes (1915–1980) ja Christian Metz (1931–1993). Maiddái Moskova skuvlla dutki Juri Lotman dutká kultursemiotihka. (Chandler 2002: 6; Kukkonen 1993: 35.)

de Saussure ja Peirce jurdagiid leat maiddái ovttahtttán. Dán árbevieru álggahii ruoššalaš Roman Jakobson (1896–1982), guhte vuos nuorran lei mielde álggaheamen Moskova skuvlla jagis 1915. Revolušuvnna maŋŋá son fárrii eret Ruoššas ja lei guovddášsajis vuodđudeamen Prague skuvlla jagis 1926. Son lei mielde Louis Hjelmslev Københavnana skuvllas jagiid 1939–1949. Dalle son váikkuhii olu Claude Lévi-Straussii (1908–1990) ja Jacques Lacanii (1901–1981), geat ovddastit kultursemiotihka suorggi. Københavnana maŋŋá son váikkuhii Amerihkás dasa, ahte Peirce jurdagat šadde fas almmolaččat dihtosii. Dán áigge dutkiin erenoamážit italialaš Umberto Eco (r. 1932) lea ovttahtttán strukturalisttalaš ja pragmathtalaš surggiid. (Chandler 2002: 6–7.)

Erenoamážit Parisa skuvlla dutkit Barthes ja Lacan álge kritiseret 1960-logus de Saussure jurdagiid, danin go dat vuodđuduvvet nu olu struktuvrii. Dán kritihka vuodul šattai odđalágan suorgi: nu gohčoduvvon *poststrukturalisttalaš semiotihkka*. Dán suorggi dutkit leat ođasmahtttán erenoamážit kultursemiotihka dutkama. Maiddái girjjálašvuodadutkamušas ja sosiologiijas lea leamaš guovddášsadjji. Dán suorggi dehálamosat dutkit leat Jacques Derrida (r. 1930), Michel Foucault (1926–1984) ja Julia Kristeva (r. 1941), guhte lea buktán ovdan erenoamážit kultuvrra mielavuloš dásiid. (Chandler 2002: 7–8; Sjöblom 1997: 208.)

1.5.3. Sámi folklore dutkanprošeakta

Dálvadas lea leamaš stuorra dutkanprošeavtta guovddášbáiki. Sámi folklore dutkanprošeakta (Saamelaisen folkloren tutkimusprojekti) dahjege Dálvadas-prošeakta (Talvadas-projekti) lea Turku universiteahta kultuvrraid dutkamuša lágádusa oskkoldatdiehtaga ja folkloristihka oahppoávdnasiid (Turun yliopiston kulttuurien tutkimuksen laitoksen uskontotieteen ja folkloristiikan oppiaineet) sámi árbevieru čoaggin- ja dutkanprošeakta. Prošeavtta áhčči ja jodiheaddji lei professor Lauri Honko. Aktiivvamus čoagginperioda áigge prošeavtta ruhtadii Suoma akademiija. (Saressalo 1981: 101; Saamelaisen folkloren tutkimusprojekti 2003.)

Prošeakta lea leamaš jodus jagi 1965 rájes. Materiála čoggojuvvui álggus Suoma, Ruota ja Norgga Sámis, muhto jagi 1967 rájes árbevierru lea čoggojuvvon eanas Suoma Sámis. Suoma Sámis oaivedutkanbáiki lea leamaš Dálvadasa gilli Ohcejogas. Dasa lassin veardidanmateriála lea čoggojuvvon Dálvadasa ránnjágiliin Nuvvosis ja Luhkkárbáikkis (Áitejohka) Suoma bealde ja Barttas Norgga bealde. Prošeakta joatkašuvvá ain, nu ahte čuvvot árbevieru nuppástuvvama. (Honko 1971: 286–287; Saamelaisen folkloren tutkimusprojekti 2003.)

Dálvadas-prošeavtta arkiivačoakkáldat lea Turku universiteahtas folkloristihka ja oskkoldatdiehtaga TKU/TYKL-arkiivvas (Turun yliopisto, folkloristiikan ja uskontotieteen TKU/TYKL-arkisto). Čoakkáldagas leat 1242 jietnabátti ja dain čállojuvvon beavdegirjjit ja lihtteráhtat. Dasa lassin leat 442 čuovgagova, 848 diagova, olu gárttat, gieddebeaivegirjjit ja giehtačállosat. Jagiid 1967–2001 čoakkáldaga materiálad vuodul lea čállojuvvon 27 artihkkala ja guhtta girjji. Materiála leat geavahan Turku universiteahtas folkloristihka ja oskkoldatdiehtaga oahppoávdnasiin maiddái guovtti lisenšiáhtabarggus, ovcci pro gradu -barggus ja 35 vuolit dási oahppočájánasas. (Saamelaisen folkloren tutkimusprojekti 2003; Talvadas-aineiston julkaisut 2003.)

2. Báikenammadutkamuš

2.1. Báikenamaid meroštallan ja daid dutkamuš

Doahpaga *báikenamma* lea oalle váttis meroštallat iige das leat viidát dohkkehuvvon meroštallan. Dilli lea erenoamáš danin go juohke áidna dábálaš giellageavaheaddji goit diehtá, mat giela oasis leat namat. (Kiviniemi 1978: 73.) Mun geahččalan buktit ovdan dán kapihttalis muhtunlágan báikenama meroštallama ja čilget muhtun eará doahpagiid, mat laktásit báikenamaide.

Substantiivvaid lea vejolaš juohkit guovtti sadjái: *iešnamaide* dahjege *proprraide* ja *dábálaš namaide* dahjege *appellatiivvaide*. Proprraid doaibma lea *spesifiseret* iežas refereantta. Daid refereanttat leat ovttaskas olbmot dahje tinggat, nappo dat leat *monoreferenttalaččat*. Appellatiivvat fas *klassifiserejit* iežaset refereanttaid. Dat refererejit tinggaid luohkáide eaige ovttaskas tinggaide. Dát kategorijat leat gielalaš universálat dahjege dat leat gávdnamis buot máilmmi gielain. (Kiviniemi 1990: 86; Strid 1993: 11.)

Erohus proprraid ja appellatiivvaid gaskkas ii sáhte leat, goit eurohpalaš gielain, dušše morfologalaš, nappo erohus ii leat dušše sániid hámmis. Báikenamat leat ráhkaduvvon giela dábálaš elemeanttain ja mánggat sánit sáhttet juo spesifiseret ja klassifiseret, nappo seamma sánit doibmet juo propran ja appellatiivan. (Kiviniemi 1976: 51; 1990: 86; Zilliacus 1972: 363.)

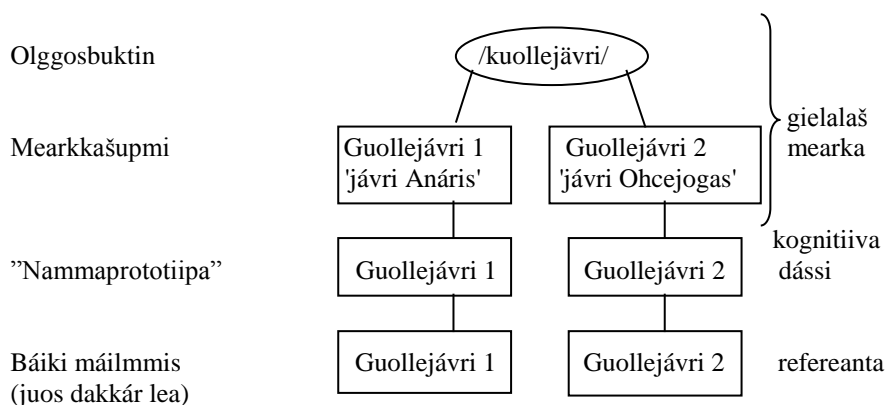
Ovdamearkan sátni *jeaggejohka* lea appellatiiva, man refereanttat leat dihtolágan jogat, muhto dat sáhtta leat maiddá báikenamma *Jeaggejohka*. Velá buoret ovdamearka lea sátni *márkan*, mii beaivválaš hállamis sáhtta leat synonyma muhtun dihto čoahkkebáikái, vaikko Kárášjohkii dahje Guovdageidnui. Dábálaččat báikenamain eai goit leat appellatiiva homonymat. Ovdamearkan báikenamma *Njoammilávži* lea veadjemeahtun appellatiivan. (Kiviniemi 1976: 51–52; Rautio Helander 1991: 75–76.)

Proprraid meroštallamiid dehálamos oassi lea daid funkšuvdna, namalassii spesifiserejeaddji doaibma. Dalle konteksta mearrida leago dihto sátni propra vai ii: juos muhtun sánis lea spesifiserejeaddji doaibma muhtun gielalaš birra, dat lea

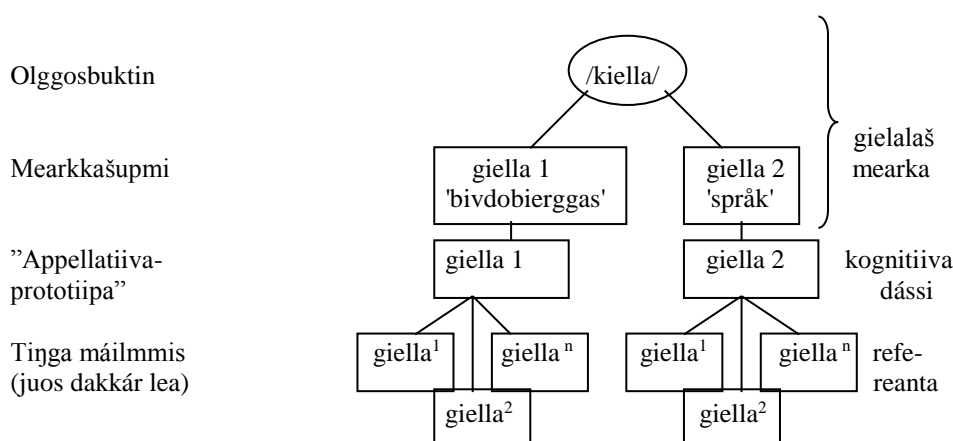
propra. Proprraid dovdomearka lea maid dat, ahte dain lea okta, geavaheddjiid joavkkus stáđásmuvvan mearkkašupmi (Kiviniemi 1990: 89–90.) Eará nammakategoriijaid joavkkus báikenamaid sirre fas dat, ahte daid refereanta lea okta konkrehta báiki. Giela eará elemeanttat eai leat čadnojuvvon seamma láhkai ovttá bissovaš báikái. (Kiviniemi 1971: 34; Strid 1993: 11.) Govus 1. govvida dábálaš sániid ja báikenamaid erohusaid.

Govus 1. Govus a) govvida proprra dahjege nama ja govus á) fas appellatiivva. Proprrat earránit appellatiivvain ovdamearkan dakko bokte, ahte dain lea dušše okta refereanta, mii lea álo geográfalaš báiki, go fas appellatiivvain sáhttá leat rájáhis mearri refereanttat. (Falck-Kjällqvist 1988: 21–23.)

a) PROPRA DAHJEGE NAMMA

á) APPELLATIIVA

Vuodđoainnus proprraid ja appellatiivvaid gaskkas ii leat kvaliteahttaerohus: proprrat leat appellatiivvaid ravddamuš erenoamášmearkkašumit. Dát čilge maiddáí dan, ahte go olmmoš gullá muhtun vierroguovllu báikenama, son jurddašišgoahtá, ahte dát báiki lea dakkár go namma muitala, vaikko nama geavaheapmi ii dan gáibitge. (Kiviniemi 1971: 34.)

Dábálaččat olbmot dihtet dalán leago muhtun sátni propra vai appellatiiva. Giellageavaheddjiid mielas orru leamen erenoamáš *nammaoahppa*, man sáhtta buohtastahttit giellaoahpain. Nammaoahppa doallá sisttis daid semanttalaš, leksikála, syntávssalaš ja morfologalaš njuolggadusaid. Dáid njuolggadusaid geavahit dalle go ráhkadit ođđa namaid, dalle go jurddašit leago muhtun sátni propra vai appellatiiva ja dalle go geahččalit dulkot namaid mearkkašumi. Proprraid ja daid refereanttaid galgá maiddái oahppat dego giela eará sániidge. (Kiviniemi 1971: 34; 1975: 12–13; 1976: 52; Paikkala 1999: 15.)

Nammaoahpa vuodul olbmot máhttet guorahallat proprraid eará láhkai go appellatiivvaid: dat muitala makkár hámis namat dábálaččat leat, makkár namma mange lágan báikkiide heive, mot nama galggašii geavahit ja nu ain. Namain sáhttet leat dakkár morfologalaš ráhkadusat, mat eará giellahámiin livčče ártegat. Namain leat maiddái erenoamáš ráhkadanmállet guovllus guvlui. Juos namma čuovvu nammaoahpa, dan lea maid álkit muitit. (Kiviniemi 1975: 12–13; 1976: 52–53; Paikkala 1999: 15; Strid 1993: 12.)

Báikenamaid lea vejolaš juohkit mángga sadjái. Suomas lávejit juohkit báikenamaid *luonddu-* ja *kulturbáikenamaide*. Luonddubáikenamat leat lunddolaš báikkiid namat. Kulturbáikenamat leat fast-ain dakkár báikkiid namat, maid olbmot leat duddjon muhtin oassái dahje ollásit. Viiddes mearkkašumi mielde buot báikenamat leat kulturnamat, danin go dat leat olbmuid doaimmaid bohtosat ja dat leat ráhkaduvvon iešguđetlágan kultuvrraid konteavsttain. Mánggain báikkiin ii oppa lean namma, ovdal go olbmot geavahišgohte dan. (Kiviniemi 1990: 46; Zilliacus 1972: 381.)

Juohku kultur- ja luonddunamaide ii leat álo áibbas čielggas. Ovdamearkan lea oalle váttis sirret gittiid namaid (kulturnamat) ja murjenguovlluid (luonddunamat) namaid nubbi nuppis. Álkit livččii juohkit báikenamaid funkšuvnna vuodul: dušše dálut ja gilit leat kulturnamat ja eará namat leat luonddunamat. Juos muhtun namma lea juo gili dahje dálu namma ja luonddunamma, dat gullošii guktuid luohkáide. (Pedersen 1996: 251.)

Kulturbáikenamaid lea vejolaš juohkit velá *ássannamaide* ja *gilvineatnamiid namaide*. Luonddubáikenamaid fas sáhtta juohkit *eananamaide* ja *čáhcenamaide*. Muhtumiin

maiddá *artefávttaid* luohkkái lea dárbu. Dat gullet kulturnamaide. Dákkár juohku lea dárbbaslaš dan dihtii go iešguđetlágan báikkiid namuhit iešguđet láhkai. Go spesifiserejit báikkiid, daid jurddašit oassin dihto ollisvuodas, mas leat olu seammalágan báikkid. Juohke joavkkus leat iežaset erenoamášvuodát maid vuodul sirrejit báikkiid. (Kiviniemi 1990: 46–47.)

Ruotas lávejit juohkit báikenamaid *ássannamaide*, *dállonamaide*, *luonddunamaide* ja *artefávttaid namaide*. Norggas lea maiddái juohku *luonddu-* ja *kulturnamaide*, muhto daid erohus šaddá das, ahte čujuhago nama mearusoassi lundui vai kultuvrii. (Kiviniemi 1990: 46.) Dán dutkamušas mun geavahan eanas daid namahusaid maid lávejit geavahit Suomas. Oassi namahusain lea váldon Kaisa Rautio Helanderis (erenoamážit 1991: 75–82) ja oasi lean ieš jorgalan.

Namaid dutká dieđa, man namma lea *onomastihkka*. Onomastihka vuolggasadjin lea fuomášupmi, ahte olbmo- dahje báikenamma ii leat goassige sahtedohko jietnadatovttastupmi: proprraid vuodđun lea álo mii nu referentiála appellatiivvaid dahje (sekundáralaččat) eará namma. Erohus iešnamaid ja dábálaš namaid gaskkas sáhttá leat nappo dušše semantihkalaš. (Kiviniemi 1971: 34.)

Onomastihka dutkit geahččalit guorahallat namaid iešguđetlágan geahččanguovlluin, vai gávnašedje lassedieđuid namaid birra. Namaid sáhttá guorahallat nu ahte vuolggasadjin lea ieš namma ja dan funkšuvnnat giellageavaheamis. Vuolggasadjin sáhttet leat maiddái namaid geavaheaddjit ja dat man bures sii dovdet namaid ja mot geavahit daid (sosiála olli) dahje dat báikkid, maid leat namuhan, ja dat mot olbmot hállet daid birra. Dávjá lea váttis sirret iešguđet geahččanguovlluid nubbi nuppis. Sivvan lea dat, ahte iešguđet geahččanguovllut leat buorebutge aspeavttat eaige albma geahččanguovllut. Dasa lassin namaid lea vejolaš dutkat mánggaid eará diedasurggiid vehkiin. (Terho Itkonen 1997: 7–10; Zilliacus 1976: 166.)

2.2. Báikenamaid ráhkadus

Nammaráhkadanvuogit leat suorggideapmi, sátnelihtut ja goallosteapmi (Kiviniemi 1990: 87–88.) Sámegeiela báikenamaid vuodđotiipa lea goallosnamma. Vuolled logi

proseantta sámi báikenamain eai leat goallosnamat. (Frette 1975: 110.) Goallosnamain leat unnimustá guokte oasi: *vuodđooassi*, mii muitala dábálaččat refereantta šlája, ja *mearusoassi*, mii dárkkálmahtá vuodđooasi mearkkašumi dahje sisdoalu. Vuodđooassi lea dábálaččat nama loahpas ja mearusoassi álggus. Juos sánis lea dušše okta oassi dat lea vuodđooassi. Mearusoasis sáhttet leat eanet go okta sátni. Goallosnamaid ráhkadus lea seammalágan go dábálaš goallossániin. (Kiviniemi 1990: 90; Rautio Helander 1991: 77.)

Ovdamearkan nama *Gárdejohka* vuodđooassi lea *johka*, mii muitala makkár konkrehta báiki dat lea. Nama mearusoassi lea *gárdi*, mii muitala, ahte dat lea dihto johka, namalassii *Gárdejohka* iige ovdamearkan *Mádjijohka*. Mearusoassi maiddái muitala, ahte báiki lea ožžon namas gárddi, gárddiid dahje gárduma mielde. Dábálaš ráhkadanvugiin spiehkkašit dakkár namat, mat vuodđuduvvet assosiašuvdnii, dego ovdamearkan namat *Duopmostole* ja *Gumpegirku*. (Frette 1975: 110; Rautio Helander 1991: 78; Zilliacus 1972: 370.)

Sámegielas mearusoassi sáhtá leat nominatiiva dahje vearbahápmi, namalassii aktio. Dákkár namaid gohčodit *aktionamman*. Ovdamearkan *Huikanjohka* ja *Čurggodanája* leat aktionamat. (Frette 1975: 110; Rautio Helander 1991: 78.) Dákkár namat leat viehka dábálaččat sámegielas. Ovdamearkan mu nammačoakkáldaga namain 7 % leat aktionamat.

Suorggiduvvon namat leat ovdamearkan *Eanodat* ja *Geainnodat*. Dákkár namat eai leat oalle dábálaččat, ovdamearkan mu nammačoakkáldagas eai leat suorggiduvvon namat. Dábálu lea sátnelihtu dego ovdamearkan namas *Duottar-Áitevárri*, mas vuosttas oasi *duottar* ja loahppaoasi *Áitevárri* gaskkas lea sátnelihttu. Sátnelihtut leat dávjá dakkár namain, main leat ovttaskas oasis eará namaiguin, ja sátnelihtu vehkiin sirrejit báikkiid nubbi nuppis. Ovdamearkan *Áitevárit* leat mu ovdamearkamateriála njeallje: *Duottar-*, *Iyggá*, *Nuvvos* ja *Vuopme-Áitevárri*. Namat main lea sátnelihttu leat buohkanassii 15 bihtá dahjege 11 proseantta. Dábálamos sirrejeaddji ovdamerrosat leat *bajit* ja *vuolit* sihke *oarjjit* ja *nuorttat*. (Gč. Rautio Helander 1991: 79–80.)

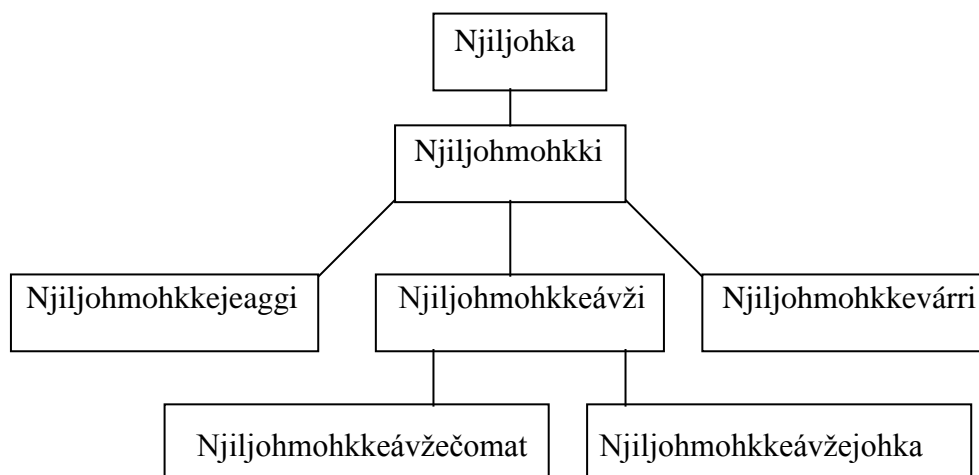
Ovdal máinnašuvvon namaid lassin leat dakkár namat, maid refereanta doallá sisttis mánggaid báikkiid, main alddiset sáhtá leat namma. Dákkár namat leat dávjá, muhto eai álo, mánggaidlogus. Dáid gohčodit *kollektiiva namman*. Kollektiiva namat leat

dábálaččat guovlluid dahje sulluid namat, ovdamearkan *Dálmát, Skánit, Muosát*. (Zilliacus 2002: 137.) Mu materiálas leat muhtun nammabearrašiid namat, maid mearusosi geavahit olles guovllu namman, nappo dainna čujuhit buot bearraša báikkiide. Dáid namaid sáhtá gohčodit kollektiiva namman, vaikko dat eai leatge mánggaidlogus. Dákkár namat leat ovdamearkan *Bissočuollan* ja *Stohposai*.

Go ráhkadit odđa nama, nu ahte vuodđun lea boares namma, gohčodit dáid *deproprralaš namman* dahjege *lavttusin*. Ii-proprralaš ávdnasiin ráhkaduvvon namat leat fast-ain *deappellatiivvalaš namat*. Deproprralaš namma lea ovdamearkan namma *Njiljohmohkki*, man vuodđun lea namma *Njiljohka*. Deappellatiivvalaš namma lea fas ovdamearkan namma *Njoammilávži*. Deproprralaš namaid lea vejolaš juohkit vel golmma sadjái: *olles-*, *mearus-* ja *vuodđooasselaktosiidda*. Olleslavttus lea dakkár namma, mas lea olles vuodđonamma, dego namma *Njiljohmohkki*. Mearuslaktosis lea seamma mearusoassi go vuodđonamas ja vuodđooasselaktosis fas vuodđooassi lea seamma. Ovdamearkan namma *Njoammilávži* lea nama *Njoammiloaivi* mearuslavttus ja namma *Duottar-Mávna ráhppát* lea nama *Duottar-Mávna* vuodđooasselavttus. (Kiviniemi 1990: 94; Rautio Helander 1991: 78–79.)

Vuodđonama ja dan laktosiid gohčodit ovttaš *nammačoahkkin* dahjege *nammabearrašin*. Nammabearraš lea oalle dehálaš nammaaddinvuohki: uhca ávdnasiin šaddá stuorra nammamearri, man lea álki muitit. Dákkár nammabearrašat veahkehit muitit namaid ja báikkiid sihke orienteret ja hálddašit eatnamiid. Dán dihtii dat leat erenoamáš geavatlaččat meahceguovlluid namuheamis. Nammabearrašat leat sámezielas oalle dábálaččat. Ovdamearkan mu materiálas leat 24 sierra nammabearraša. (Frette 1975: 110; Kiviniemi 1990: 100; Nesheim 1968: 135; Paikkala 1999: 13–14; Pedersen 1991: 114–115; Rautio Helander 1991: 79; Zilliacus 1972: 371–372.)

Nammabearrašiid máddun sáhtá leat muhtun stuorra dahje erenoamáš báiki dahje guovlu. Go dákkár báikki vuodul ráhkadit iešguđetlágan joavkkuid dahje ráidduid, lea álki hábmet stuorra guovlluid ja muitit gos muhtun ovttaskas báiki lea. Erenoamážit meahceguovlluin nammabearrašat sáhttet leat oalle viidát. Mu ovdamearkamateriálas nammabearrašiin leat gaskamearaláččat golbma lahtu, muhto stuorimus bearrašis leat čieža nama. Dáid namaid gaskkas lea čielga hierarkijja:

Dákkár oalle guhkes namat muittuhit juo govvideaddji appellatiivvaid. Leage vejolaš jurddašit, ahte nama vuodđun lea čilgehus das, gos dahje makkár dát báiki lea. Dát čilgehus lea dasto otnon báikenamman. (Gč. Strid 1993: 26 ja Nissilä 1962: 82–83, muhto vrd. Ainiala 1995: 147.)

Stuorimus oassi mu ovdamearkamateriálas leat goit bearrašat, maid lahtuid gaskkas ii leat gávdnamis čielga gielalaš hierarkiija. Ovdamearkan namat *Bissočuollanjeaggi*, *Bissočuollanroavvi*, *Bissočuollanvárri*, *Bissočuollančohkka* ja *Bissočuollanjohka* orrot leamen seamma hierarkijadásis dahjege ii leat vejolaš dadjat, mii namaid lei vuosttamuš. Buot dáid namaid vuodul lea dasto šaddan vel guovllu namahus *Bissočuollan*. Juos dutkkašii vuđolaččabut dáid namaid semantihka, sáhtášii leat vejolaš gávdnat muhtunlágan hierarkiija, man mielde namat ordnašuvvet.

Giella láve leat ekonomalaš. Dán dihtii báikenamatge leat dábálaččat nu oanehaččat go daid spesifiserejeaddji funkšuvnna dáfus lea vejolaš. Ovdamearkan suomagiela báikenamain lea hárve eanet go njeallje oasi. Dábálamos mearri lea 1–3 oasi. (Kiviniemi 1990: 90–91; Zilliacus 1972: 372.) Sámegiela báikenamain lea dábálaččat guokte oasi. Namat main leat golbma dahje eanet oasis, leat goit maid gávdnamis. Oalle guhkes namat, main leat badjel golbma oasi, eai leat goit dábálaččat. (Frette 1975: 110.) Juos veardida suoma- ja sámegiela báikenamaid, de sámegielat namaid joavkkus orrot leamen eanet guhkes namat go suomagielat namaid joavkkus. Dán ášši galggašii goit dutkat albma láchkai ovdal go lea vejolaš dadjat leago ášši duodaid ná.

Ovdamearkan mu nammamateriálas eanas namain (62 %) leat guokte oasi, muhto golmmaoasat namat leat maiddái oalle dábálaččat (30 %). Namat main leat njeallje oasi leat gávcci (5 %) ja guhkimus namain *Njiljohmohkk(e)ávžečomat* ja *Njiljohmohkk(e)ávzejohka* (1 %) leat vihtta oasi. Ovttaoasat namat leat dušše njeallje (2 %).

Nubbi ekonomalaš giellageavaheami mearka lea dat, ahte sámeielas báikenamat otnot cealkkadeattu váikkuhusas. Dat mearkaša, ahte golmmaoasat dahje guhkit namain gaskkamuš osiid vokálat ja muhtumin konsonánttatge jávket dahje suddet oktii eará jietnadagaiguin go šaddet deattohis posišuvdnii. Dát lea dábálaš erenoamážit johtilis hállamis. (Frette 1975: 110; T. I. Itkonen 1920: 2; Sammallahti 2002: 100.)

Mu ovdamearkamateriálas leat viehka olu otnon namat, ovdamearkan: *Máhtegoahvárri* ← *Máhte* + *goahti* + *várri* ja *Beahcelahjohka* ~ *Beahceljohka* ← *Beahci* + *leagi* + *johka*. Muhtumin gaskkamuš oassi báhcá ollásit eret dego nama *Bissočuollanjeaggi* variánttas *Bissojeaggi*. Namat otnot áiggiid mielde eanet ahte eanet. Mu ovdamearkamateriálas leat muhtun konkrehta ovdamearkkat dás. Ovdamearkan jagis 1970 jearahallamiin olbmot geavahedje hámi *Beahcelahjohka*, muhto jagis 1975 dušše hámi *Beahceljohka*. Seamma láhkai jagi 1969 jearahallamiin geavahedje *Máhtegoahvárri*-hámi, muhto jagis 1970 *Máhtelahvárri*-hámi ja jagis 1975 *Máhtevárri*-hámi. Ovdamearkamateriála lea diedusge unnán, muhto tendeansa orru leamen čielggas.

Go báikenamas lea dušše okta oassi, namma sáhtta leat *ellipttalaš* dahjege das lea jávkan vuoddo- dahje mearusoassi. Dábálamos ellipsa lea dakkár, mas vuoddooassi báhcá eret go mearusoassi lea dakkár, ahte dan ii leat vejolaš sehket muhtun appellatiivvain. Lea maid vejolaš, ahte muhtun namma lea leamaš ráhkadeami rájes ovttaoasat, muhto dasa lea maŋja lasihuvvon mearus- dahje vuoddooassi. Dákkár namaid gohčodit *epeksegehtalažžan*. Dávja geavahit muhtun namas guovtti hámi, main nubbi lea ovttaoasat ja nubbi guovtteoasat. Dalle lea váttis diehtit goabbá lea álgoálgosaš namma. (Kiviniemi 1990: 104–105; Nesheim 1968: 135.)

Mu materiálas leat njeallje ovttaoasat nama: *Geavvu*, *Gohpalas*, *Guivi* ja *Šlieddan*. Dáin dušše *Gohpalas* lea čielga ellipsanamma: dan álgoálgosaš ja dábálut hápmi lea namalassii *Gohpalasjeaggi*. *Geavvu* lea gullon muhtumin maiddái hámis *Geavvujohka*, muhto dat lea eahpedábálaš ja orru čilgemin buorebutge nama refereantta, dat lea nappo

epeksegehtalaš hápmi. Namaid *Guivi* ja *Šlieddan* oktavuodas eai leat dábálaš diliin goassige eará oasis.

2.3. Báikenammavuogádagaid ráhkadus

Buot báikenamat doibmet *nammageavaheddjiid servoša* (namnbrukargemenskap) dahje *nammaservoša* (namngemenskap) siste. Nammageavaheddjiid searvvuš lea joavku olbmuid, geat geavahit ja dovdet seamma namaid. Nammageavaheddjiid searvvuš vástida sullii gielladiehtaga tearpma giellasearvvuš (språksamhälle, kieliyhteisö) dahje hállansearvvuš (talgemenskap, speech community). (Strid 1993: 13–14.)

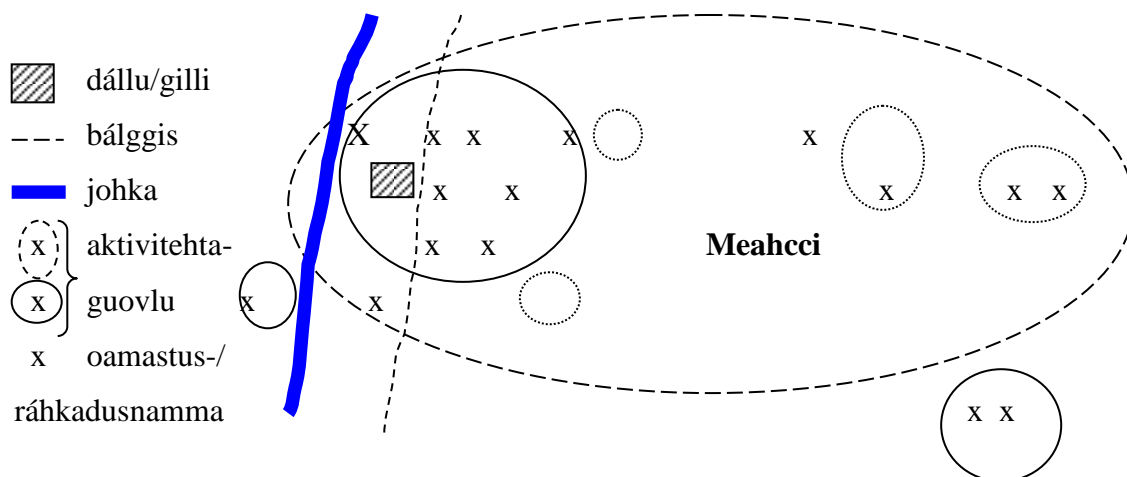
Nammaservoša sturrodat ja luondu sáhttet molsašuddat oalle olu. Dat sáhttá leat joavku olbmuid, geat ássat seamma gielddas, gávpogis, gilis, dálus, sullos dahje riikkas, muhto seamma bures dat sáhttá leat bearaš dahje vaikko bargiid joavku, dego táksevuoddjit. Teoriijas nammasearvvuš šaddá dan bottus go guokte olbmo deaivvadit nubbi nuppi ja soahpaba geavahišgoahtit muhtun báikkis seamma nama. (Kiviniemi 1976: 49; Strid 1993: 14–15.)

Nammaservošiin lea guovlu, man siste dan lahtut ellet ja man namaid sii geavahit ovtas. Dákkár guovllu guovddáš lea dábálaččat bissovaš ássansadji: dálle, gilli dahje eará dakkár. Lea goit vejolaš, ahte muhtun guovllus ássanmálle lea juoga bissovaš ja johtti ássama gaskkas. Dalle olbmuid reviira dahjege guovlu, man vehkiin sii ealihit iežaset, lea oktan ollisvuhtan dehálut go dán guovllu guovddášsadji. Dalle lea vejolaš jurddašit, ahte báikenamat leat čatnasan reviirii ja ahte dat fárrejit ássansaji fárus báikkis nubbái. (Seling 1990: 256–257; gč. maddái Rydving 1995: 100.)

Dábálamos dilli lea goittot dat, ahte guovllus lea okta guovddášsadji. Dan birrasis lea dat guovlu, man servoša olbmot geavahit intensiivvalaččat. Dán guovllus leat dábálaččat olu namat ja dat lávejit laktásit ealáhusaide. Dát namat mitalit dávjá báikki geavaheamis dahje dan iešvuodain. Dákkár namaid leat árbevirolaččat gohčodan *oamastusnamman*. (Seling 1990: 257.)

Lagamus guovllu olggobealde leat dasto dakkár meahceguovllut, maid geavahit duollet dálle, ovdamearkan bivdosajit, lájut, guohtoneatnamat ja nu ain. Dáin guovlluin leat eanas luonddunamat, muhto maiddái ovttaskas oamastannamat. Meahcis sáhttet leat gaskaboddasaš ássansajit, dego goađit, maida laktásit sullii seamma aktivitehtat go guovddášássansadjái. Dákkár sajiid namaid sáhtta gohčodit *gaskaboddasaš ráhkadusnamman*. (Seling 1990: 257.) Gč. Govvosa 2.

Govus 2. Málle mii govvida aktivitehtaid ja oamastus- ja ráhkadusnamaid bissovaš ássama, gili dahje dálu, oktavuodas (Seling 1990: 259). Heivehuvvon Deatnogátti giliid málle mielde. Gili dahje dálu birrasis lea aktiivvalaččat geavahuvvon guovlu, gos leat olu oamastusnamat. Meahcis leat gaskaboddasaš ássansajit, maida laktásit gaskaboddasaš ráhkadusnamat. Eará guovllu osiin leat eanas luonddunamat.

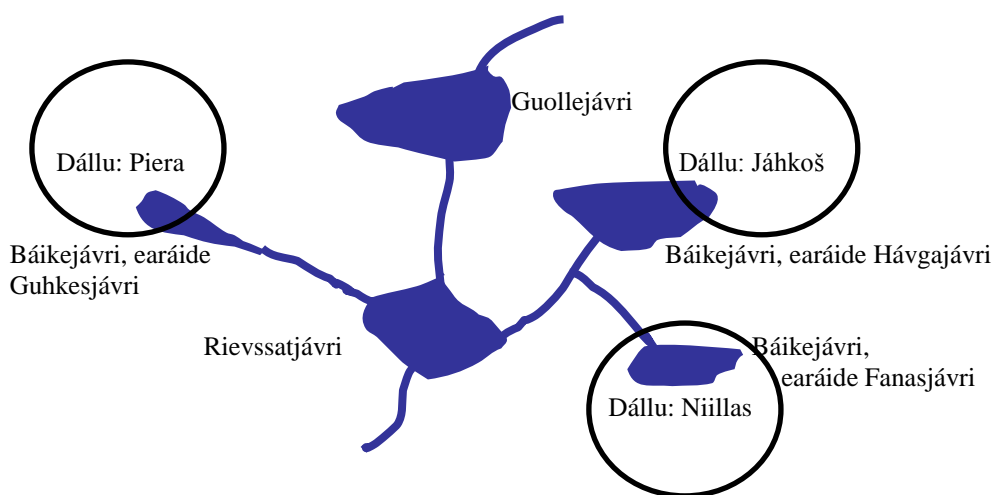

Daid namaid, maid searvvuš geavaha, lea vejolaš juohkit guovtti sadjái: *lagas horisonnta namaide* ja *gáiddus horisonnta namaide*. Lagas horisonnta namat leat dakkár báikkiid namat, mat leat nammaservoša geográfalaš guovddáža, dábálaččat dálu dahje gili, oidnosis. Lagas horisonnta namat leat dájvja morfologalaččat, semanttalaččat ja leksikálalaččat ovttagardánat, dego *Satku*, *Ája*, *Niitu* ja nu ain. (Kiviniemi 1976: 53; Strid 1993: 28.) Lea daddjon, ahte dákkár namain livččii eanet appellatiiva luondu go eará namain, danin go dain lea dájvja appellatiiva homonyma (Kiviniemi 1976: 50). Dákkár namaid lávejit gohčodit maiddái *mikronyman* (Pedersen 1996: 251). Oassi dáin leat ovdal máinnašuvvon oamastannamat.

Gáiddus horisonnta namat leat dakkár namat, mat leat nammaservoša geográfalaš guovddáža oidnosa olggobealde. Dán dihtii gáiddus horisonnta namain galgá leat stuořit morfologalaš, semanttalaš ja leksikála kompleksavuohhta go lagas horisonnta namain. Daid hápmi galgá leat unihkka, danin go olu stuořit olmmošmearri geavaha daid go

lagas horisonnta namaid. (Kiviniemi 1976: 51, 53; Strid 1993: 28.) Gáiddus horisonnta namain lávejit geavahit maiddái namahusa *makronyma* (Pedersen 1996: 251). Govus 3 govvida lagas ja gáiddus horisonnta namaid vuogádaga.

Govus 3 Lagas ja gáiddus horisonnta namat. Namaid geavaheapmi molsašuddá diliid mielde. Buot dáluid olbmuid lagamuš jávri lea Báikejávri dalle go ságastit gaskaneaset: dat lea dan jávri lagas horisonnta nama. Muhto dalle go háleštit earáiguin geavahit dan jávris eará nama. Dat lea dan jávri gáiddus horisonnta nama ja nama, man earátge dovdet. Dain jávriin, mat leat guhkin eret juohke dálus, lea dušše gáiddus horisonnta nama. (Strid 1993: 29; Zilliacus 1972: 372; 2002: 155–156.)

Dalle go lea giddes ássansadji, šaddá dárbu buktit dan ovdan báikenamaiguin. Dasa gullá maiddái ássansadjái gullevaš reviera merken báikenammavuogádaga vehkiin. Dárbu merket reviera sáhtta leat goit juo johtti kultuvrrain, namalassii dalle go mánggat joavkkut gilvalit seamma guovllu geavaheamis dahje muhtun joavku háliida sirret iežas guovllu eará joavkkuid guovlluin. (Sellinge 1990: 253–254.)

Dalle go bissovaš ássansajit šaddet, šaddet maiddái *ráhkadusnamat* dahjege *dáluid namat*. Dat namat sáhttet leat *primára ráhkadusnamat* dahje *sekundára ráhkadusnamat* dahjege *metonymalaččat sirdásan* namat. Primára ráhkadusnamat leat namat, mat leat ráhkaduvvon dihto ráhkadusa várás. Sekundára ráhkadusnamat leat namat, mat leat ovdal leamaš ovdamearkan luonddunamat, muhto leat váldon ráhkadusnamman dahje leat juo dálu ja luonddubáikki namman, nu ahte leat šaddan guokte nama. Primára ráhkadusnamat leat dehálamos mearka reviera šaddamis. Erenoamáš čielga mearka lea dat, ahte nama vuodđun lea olbmonamma. Muhtumin lea goit váttis dadjat leago nama

primára vai sekundára. (Ainiala 1995: 148; Kiviniemi 1990: 101; Nesheim 1968: 138; Selinge 1990: 254.)

Kurt Zilliacus lea problematiseren sekundára ráhkadusnamaid kategoriija. Son lea buktán ovdan, ahte buot namat, maid rehkenastit sekundára ráhkadusnamman eai leat seammaláganat. Muhtun namain lea čielga ráhkadusnama luondu: dát leat dábálaččat dáluid namat ja sáhttet sodjat eará láhkai go eará namat. Dalle lea vejolaš dadjat, ahte leat sierra luonddunamma ja ráhkadusnamma, mat leat homonymat. Dáid váddásabbot leat ovdamearkan gittiid namat, maid vuodđun lea luonddunamma. Zilliacus mielde dakkár namain mearkkašupmi lea dušše veháš sirdásan álgoálgosaš mearkkašumis, dalle go geavahišgohte muhtun gietti. Dalle illá sáhtta hállat sierra ráhkadusnamas. (Zilliacus 1972: 365–366.) Mu materiálas dakkár namma lea ovdamearkan *Áitevárri*, mii lea juo vári ja goađi namma.

Reviirraid merken boahtá ovdan muhtun muddui maiddái mu materiálas. Čielgasamos mearkkat leat dat 14 báikenama, main lea olbmonamma. Dákkárat leat ovdamearkan: *Elle Ándde Goahteája*, *Erkkeája* ja *Nillágoahti*. Eanas namain lea seilon vel diehtu das, gean mielde báiki lea namuhuvvon, muhto muhtun namain das ii leat šat diehtu. Dađi mielde go dieđán, buot dakkár namaid refereanttat leat dahje leat leamaš maiddái namuhuvvon olbmo ja su bearraša anus. Vihttanuppelogát namma, mii čujuha reviirraide, lea *Nuvvos Áitevárri*, mii lea Dálvadasa ja Nuvvosa duottarguovlluid ráji alde, guhkkin eret eará *Nuvvos*-nammabearraša namain.

Reviira boahtá ovdan maiddái das, man olu namat leat iešguđet guovlluin. Gili dahje dálu lahkosiin juohke áidna uhca buncážis láve leat namma, muhto guhkkin eret meahcis namat leat unnán. (Frette 1975: 109; Nesheim 1968: 134.) Johgáddeolbmuid ja mearrasámiid birra lea čállon, ahte sii leat namuhan juohke bunci ja dievá, juohke njárgga ja luovtta, vaikko dain ii livčče makkárge geavatlaš mearkkašupmi. Johttisámit fast-ain leat namuhan beare stuorimus ja dehálamos báikkiid. Dušše geasseguovlluin leat namuhan veháš eanet uhca báikkážiid. Lea goit dehálaš fuobmát, ahte maiddái johttisámiid eatnamiin leat bissovaš nammavuogádagat. (Frette 1975: 108–110; Nielsen 1920: 3, 6.)

Mu ovdamearkaguovllus dihto oasseguovlluin leat eanet namat go earáin. Namaid mearis lea čielga guovlotendeansa: mađi lagabus Dálvadasa gili muhtun guovlu lea,

dađi eanet doppe leat namat. Dákkár boadus lei vuorddehahtti dego ovdalis čállen. Dát njuolggadus ii goit doala deaivása juohke oasseguovllus: viehka guhkkinn eret gilis leat maiddá hui suohkadit namuhuvvon guovllut. Dat leat dakkár guovllut, mat leat ekonomalaččat dehálaččat, nappo guovllut maid leat geavahan olu. Dego Magga (1991: 7, maiddá Frette 1975: 108) čállá: báikenamaid suohkatvuolta muitala guovllu eatnamiid geavaheamis: gos leat olu namat, doppe leat maid olu johtán ja bargan. Gč. čuvvosa 2, siiddu 4.

Ekonomalaččat dehálaš guovllut, mat oidnojit mu ovdamearkamateriála báikenamain leat jeaggelájut, rievssatbivdinguovllut ja Gárdejoga rátkkasadji. Erenoamáš čielga erohus lea oaidnimis Gárdejoga guovllus, gos lea leamaš rátkkasadji, jeaggeládu ja dat lea maiddá dehálaš rievssatbivdinguovlu. Oalle čielga dilli lea maiddá Njiljohmohkkejeakki ja Gohpalasjeakki guovllus. Orru leamen nu, ahte maiddá bálgát ja geinnodagat lasihit namaid suohkatvuoda. Dákkár dilli lea ovdamearkan Njiljoga davábealde, gos leat olu eanet namat, go máttabealde. Joga davábealde manná bálggis Njiljohmohkkejeaggái. (Gč. čuvvosa 2., siiddu 5)

Ekonomalaččat dehálaš guovlluid siste lea goit okta spiehkastat, namalassii Geavovuomi rievssatbivdinguovlu. Doppe leat oalle unnán namat, vaikko dan leat geavahan intensiivvalaččat. Geavovuomi rievssatbivdinguovlu, namalassii Mádjjohka ja dan suorggit, Čársejoga gierragat ja daid skáiddit, lea gal viehka guhkkinn eret gilis, mii sáhtá muhtin oassái čilget dán dili. Buoret čilgehus lea mu mielas goit dat, ahte dán guovllus leat johtán eanas dálvet go eatnamiin leat oaidnimis dušše stuorra sárgosat ja lea álki johtit. Dalle ii leat leamaš dárbu namuhit olu uhca báikkážiid.

Dákkár jurddašuvuogi doarju datge, ahte measta buot uhca báikkážiid namat dán oasseguovllus leat dakkár báikkiin, main lea dahje lea leamaš lavdnjegoahti, man leat geavahan bivddidettiin. Dása lassin eanas báikenamat leat jogaid dahje ádjagiid namat, maid lea vejolaš fuobmát dálvetnai. Dáid báikkiid lea leamaš dárbu namuhit. (Gč. čuvvosa 2., siiddu 3) Ovdamearkan Tuija Rankama ja Samuli Aikio leat giedáhallan dan, mot jagiáiggít váikkuhit báikenamaid geavaheapmái (Aikio 2003: 102; Rankama 1993: 56, 59).

Geavovuomisge lea okta spiehkastat: doppe lea okta báiki, gos leat áibbas lahkálágaid golbma nama. Dat lea hui erenoamáš báiki Mádjjoga ávžžis. Doppe leat

erenomášhámát bávttit ja hui erenomáš dievvá. Dievá namma lea *Vulležiidgirku*, mii mitalage juo, ahte dán báikkis lea sakrála árvu. Eará namat leat *Gumpegirku* ja *Duopmostole*, mat eai leat áibbas dábálaš namat datge. Nappo dát báiki lea ná suohkadi namuhuvvon dan dihtii, ahte dat báiki lea erenomáš ja dan leat laktán bassiáššiide. Dát lea maiddái typihkalaš ovdamearka das, mot muhtun erenomáš báiki sáhtta doaibmat namuheami atrakšuvdnaguovddážin. (Gč. čuvvosa 2., siiddu 3)

Eahpenjuolga reviiramearka lea maiddái dat, ahte ovtta servoša geavahanguovllus lea okta báikenamma dušše oktii. Dasa lea sivvan dat, ahte go báikenamaid funkšuvdna lea spesifiseret dihto báikki, lea dehálaš, ahte okta namma čujuha dušše ovtta čuoáhahkii. Seamma nama lea goit leamaš vejolaš geavahit fas ránnjáservoša geavahanguovllus. (Kiviniemi 1990: 99–100; Pitkänen 1999: 8.)

Dat servošat, maid dárbbuid várás báikenamat dolin leat šaddan, eai leat dárbbášan stuorra nammameriid: muhtun čuohti dahje eanemustá duhát nama leat leamaš doarvái olu. Dalle seammalágan namat eai leat leamaš váttisvuohta. (Kiviniemi 1990: 87–88.) Mu nammačoakkáldagas leat 187 nama, muhto dattetge dutkanguovllus leat guokte báikki, maid namma lea *Guolleája*. Erenomáš lea vel dat, ahte dát guokte *Guolleádjaga* leat lahkálágaid.

Álggus orui hui váttis čilget dán anomaliija, muhto de fuobmájin, ahte nuppi *Guolleádjaga* gáttis lea lavdnjegoahti. Go de čielggadin ášši dárkilabbot, bođii ovdan ahte dat lea nuvoslaččaid goahti. Erenomážit rievssatbivdinguovllus, gos dát *Guolleája* lea, Dálvadasa ja Nuvvosa duottarguovllut leat latnjalassii ja sohkguovllut leat seahkanan vel náitalemiid boktege. (Saressalo 1982: 113–115.) (Gč. čuvvosa 2, siiddu 3) Dasa lassin bođii ovdan, ahte nuppi *Guolleádjagis* lea nubbiga namma, dat lea namalassii *Elle Ándde Goahteája*.

Lappi leanas lea Suoma vuolimus báikenammasuohkatvuohta: okta namma njealgehaskilomehteris (Pitkänen 1999: 9). Lea goit buorre fuobmát, ahte erohusat dán guovllu siste leat oalle sturrit ja buot guovlluin eai leat čoaggán namaid seamma bures. Dása lassin namaid mearrái váikkuha olu dat, makkár guovllus lea sáhka. Báikenamaid suohkatvuohta lea sullii seammalágan iešguđet guovlluid giliin ja čoahkkebáikkiin, muhto viiddes mehciin eai leat seamma olu namat go eará guovlluin. (Kiviniemi 1990: 35.)

Mehciin leat unnán namat, muhto namuheapmi lea leamaš oalle geavatlaš: lea leamaš dehálaš namuhit dakkár báikkiid, mat veahkehit johtit ja orienteret dahje leat dehálaččat ealáhusaide. Mánngii maiddái muhtun unihkka dáhpáhus lea bohciidahttán ođđa nama. Viiddes meahceguovlluin báikenamaid meari geahpida erenoamážit dat, ahte namaid refereanttat leat dávjá stuorit, dego ovdamearkan várit dahje jeakkit. (Kiviniemi 1990: 35–36.) Ovdamearkan mu dutkanguovllus, mii lea meahceguovlu, namat leat gaskaárvvu mielde diehko sulaid 0,3 nama njealjehaskilomehteris, muhto muhtun sajiin leat juobe 0,6 nama njealjehaskilomehteris.

Báikenamaid mearri ii čuočču goit njuolga das, man olu leat báikkit maid namuhit muhto das, galle báikki lea dárbu spesifiseret sierra namain. Oalle unnán leat čielggadan dan, makkár báikkiide namat lávejit laktásit dahje eai laktás. Spesifiserenvugiid välljemii váikkuhit dat, man čielga rájit refereanttain leat ja dasa lassin iešguđetlágan dovddut ja jurddašanduogit, mat bohttet ovdan beaivválaš bargguid (láddjen, johtin, ealáhusat ja nu ain) oktavuodas. Ovdamearkan čáziin leat čielga rájit ja dan dihtii daid lea álki namuhit ovttáčilggolaččat. (Kiviniemi 1978: 73; 1990: 27, 84–85.)

Sámis ássat dál eanet olbmot go goassige ovdal, muhto dattetge namaid mearri orru unnumin. Dás vuhtto, ahte olbmuid mearri ii leat áidna sivva namaid stuorra mearrái. Báikenammavuogádat ii leat bissovaš ollisvuolta, muhto dat baicca nuppástuvvá oppa áigge. Stuurimus oassi báikenamain sirdása sohkaolvvvas nubbái ohppojuvvon, njálmmálaš árbevierrun. Namaid leat čállán bajás easka dáid áiggiid, mánnggaid sámi namaid eai goassige. Dán dihtii báikenamma lea seilon dušše fal nu guhká, go dan birrasis miige ii leat nuppástuvvan hámi, geavaheami dahje hállandárbbu ektui. (Kiviniemi 1990: 11; Magga 1991: 7; Pitkänen 1999: 9.)

Báikenamat leat dábálaččat erenomáš bissovaččat ja konservatiivvat. Juos olbmot, gain lea kontákta báikki boares árbevirrui, geavahit dihto báikki man beare láhkai, lea vuorddehahti, ahte namma seailu, vaikko boares geavaheapmi livččii nohkan. Báikenamma sáhtta eallit oalle guhká, vaikko dat livččii jápmán giela hámis dahje nuppástuvvan áibbas earáláganin go dat lei ráhkadeami áigge. Dása lea sivvan dat, ahte namma ii leat báikki oassi, muhto dat lea baicca giela oassi, man ferte oahpahallat dego earáge sániid. (Kiviniemi 1990: 11; Selinge 1990: 259, 261.)

Buoremusat leat seilon stuorra, viidát dovdojuvvon, guovddáš luonddubáikkiid namat ja dehálamos čoahkkebáikkiid namat. Uhca báikkážiid namat fast-ain jávket oalle álkit. (Pitkänen 1999: 9.) Dát boahtá ovdan maddái mu ovdamearkamateriálas: máhggat uhca báikkážiid namaid, mat ledje anus 1960–70-loguin eai geavat šat. Čalbmáičuohcci lea maddái dat, ahte dakkár namaid, mat leat gárttain, dovdet buorebut. Sturimus sivvan namaid jávkamii orru leamen dat, ahte duottarguovllu geavaheapmi lea sakka geahpanan.

3. Semiotihkalaš teorija

3.1. Semiotihkalaš teorija juohkáseapmi

Semiotihkalaš teorija ja árbi juohkásit guovtti sadjái: strukturalisttalaš ja pragmáhtalaš tradišuvnnaide. Erohusat dáid gaskkas leat viehka stuorit, ja dan dihtii giedáhalan teoriijaid sierra dán ja čuovvovaš kapihttaliin. Dán guovtti lahkonanvuogis leat maiddái iežaset árbevirolaš namahusat: strukturálistat gohčodit semiotihka Ferdinand de Saussure mielde *semiologiijan* (sémiologie) ja pragmáhtalaš suorggi guotteheadjit Charles Sanders Peirce mielde *semeiotihkkan* (semeiotic). Dán áigge lea goit dábálaš geavahit ovttaskas namahusa semiotihkka, ja dan munnai áiggun geavahit. (Kilpinen 1996: 2.)

Peirce ja de Saussure eliiga ja barggaiga sullii seamma áigge 1800-logu loahpas ja 1900-logu álggus, muhto eaba diehtán nubbi nuppis (Chandler 2002: 6). de Saussure ii goassige fitnan Amerihkás iige Peirce Eurohpás. Dát guokte suorggi elle oalle guhká sierra, danin go easkka 1960-logus pragmáhtalaš semiotihka geavahišgohte Eurohpás. Strukturalisttalaš semiotihka eai leat geavahan Amerihkás goassige gielladiehtaga olggobealde. Dan vuodul ráhkaduvvon kulturduktanteoriijaid leat goit geavahan. (Huttunen–Veivo 1999: 18; Nöth 1990: 56.)

de Saussure geahččanguovlu deattuha *mearkavuogádagaid* ja daid *lágaid*, mat meroštallet mearkkaid doaimma. Strukturalisttalaš semiotihka dutkiin ii leat stuorra beroštupmi guorahallat dahje govvidit mearkkašumi. Dehálut lea baicca guorahallat mearkavuogádaga, mii lea eaktun sirdit ja dutkat mearkkašumi. Mearkavuogádat *artikulere*, dahká mearkkaid vejolažžan. (Huttunen–Veivo 1999: 33.)

Pragmáhtalaš mearkateorija vuolggasadjin leat fas Peirce jurdagat orruma vugiin ja das mot olmmoš sáhtta áicat máilmmi ja oažžut das dieđu. Pragmáhtalaš semiotihka dehálamos guorahallančuozáhat lea ovttaskas *mearkka doaibma* ja dan váikkuhusat. Mearkka iešguđetlágan aspeavttaid lea vejolaš guorahallat *mearkatiippaid* bokte. Mearkatiippat vuodđuduvvet Peirce filosofijai. (Huttunen–Veivo 1999: 40.) Semiotihka tearpmain ja dutkanhistorjjás lea čállon eanet kapihttalis 1.5.2.

Čuovvovaš kapihttaliin leat viehka olu sitáhtat. Juos ii leat máinnašuvvon sierra, sitáhtat leat kapihttalis 3.2 de Saussures ja kapihttalis 3.3 Peirces. Lean šaddan geavahit olu sitáhtaid, maid gii nu eará olbmuid lea addán olggos dahjege in leat ollán álgoálgosaš gálduide. Semiotihkalaš dutkamušas lea dábálaš geavahit olu njuolggositáhtaid, ja lean háliidan čuovvut dán dábi dan dihtii go sitáhtat buktet buoremusat ovdan teoriija ráhkadeddjiid jurdagiid.

3.2. Strukturalisttalaš semiotihkka

3.2.1. Ferdinand de Saussure ja strukturalisttalaš geahččanguovllu duogáš

Šveicalaš Ferdinand de Saussure (1857–1913) leat mánggii gohčodan modearna lingvistihka vuodđudeaddjin. Son lea váikkuhan olu maiddái olles strukturalisttalaš dieđasuorggi ovdáneapmái. de Saussure lei menestuvvan gielladutki. Son studerii Duiskkas Leipzigis ja oahpahii dan maŋŋá Parisis Sorbonnes. Loahppaeallima son doaimmai indoeurohpalaš gielaid ja dábálaš gielladiehtaga professorin Šveiccas Geneve universitehtas. (Nöth 1990: 56.)

de Saussure ii čállán ieš goassige semiotihka birra, muhto son giedahalai dan golmma dábálaš gielladiehtaga gursas jagiin 1907–1911. Su jurdagiid leat goit addán olggos girjjis *Cours de linguistique général* (Dábálaš gielladiehtaga gursa), Dábálaš gielladiehtaga gursa. Dan leat čoaggán ja doaimmahan de Saussure oahppit su logaldagaid vuodul. Girji addojuvvui olggos easkka su jápmima maŋŋá, jagis 1916. (Nöth 1990: 56–57.) de Saussure geavahii goit tearpma *sémiologie* vuosttas háve giehtačállošis juo jagis 1894 (Chandler 2002: 5). Dušše uhca oasáš de Saussure gursas giedahallá semiotihka, muhto son ieš anii dán perspektiivva erenoamáš dehálažžan gielladutkamis (Culler 1988: 105).

de Saussurei semiologiija lei dušše prošekta, man ulbmilin lei ráhkadit ođđa dábálaš diehtaga, mii dutkkašii mearkavuogádagaid. de Saussure muitalii ođđa diehtaga birra: ”- a science which would study the *life of signs within society*...We call it semiology, from the Greek semeion (”sign”). It would teach us what *signs consist of*, what *laws govern them*. Since the science does not exist, no one can therefore imagine what it will

be; but it has a right to existence; its place is assured in advance." (Culler 1988: 105–106; Nöth 1990: 57.)

de Saussure máinnašii dávjá, ahte lea hui stuorra mearri semiologalaš mearkavuogádagat, maid lea vejolaš dutkat. Son ii muitalan goassige dađi dárkilabbot, mat dat leat, muhto attii goit muhtun ovdamearkkaid: ”*Language is a system of signs that express ideas, and is therefore comparable to the system of writing, the alphabet, the alphabet of deaf-mutes, to symbolic rituals, to forms of etiquette, to military signals, etc.*” Dáid lassin de Saussure máinnaša čalmmehemiid čállinvuogi, dämppaid leavgamearkagiela, soahteveaga trumpehtamearkkaid, suollemasčállima kodaid ja germánalaš myhtaid. (Culler 1988: 105–106; Nöth 1990: 57.)

Gielas lea guovddáš stáhtus de Saussure teorijas. Dán vuodđun lei su jurdda, ahte arbitrára dahjege soaittáhatmearkkat, dego giela sánit, buktet buoremusat ovdan semiologiija proseassa ideála. Su mielas giella lea tiippalaččamus olggosbuktinvuogádat, danin go dat lea kompleksamus ja universálamus buot vuogádagain. Dán dihtii su mielde gielladieđa sáhtta šaddat maiddái oaivemállen (patron général) buot semiologiija surggiide, vaikko giella leage dušše okta semiologalaš vuogádat. Dán leat dávjá ádden boastut, nu ahte gielas livččii dominerejeaddji stáhtus eará mearkavuogádagaid ektui. (Culler 1988: 105–106; Nöth 1990: 58.)

de Saussure máinnaša golbma siva, maid vuodul son atná giela dehálaččabun go eará mearkavuogádagaid: 1.) geavtlaš dahje empira argumeanta: giella lea dehálamus mearkavuogádat, 2.) dieđahistorjjálaš argumeanta: gielladieđa lea ovdánan guhkimussii daid diehtagiid joavkkus, mat gullet semiologiijai ja 3.) heuristtalaš argumeanta: giella addá buoremus vejolašvuodaid áddet semiologalaš gažaldagaid. (Nöth 1990: 59.)

Lea daddjon, ahte de Saussure ráhkadii mearkamállles dušše vai sáhtášii analyseret gielalaš mearkkaid luonddu. Son lea goit dadjan, ahte juos olbmuid doaimmaide dahje buvttadeapmái laktása mearkkašupmi, namalassii dat leat mearkkat, daid duohkin berre leat soahpamušaid ja erohusaid vuogádat. Dušše dát soahpamušat ja erohusat dahket mearkkašumi vejolažžan. Gos leat mearkkašumit, doppe lea maiddái vuogádat. (Culler 1988: 106.) Dáid sániid dihtii eará dutkit leat geavahan su teorija maiddái ii-gielalaš vuogádagaid dutkamii.

Gielalaš analysamálla doahpagat ja tehnikka eai goit heive seamma bures buotlágan vuogádagaid dutkamii (Culler 1988: 119). Strukturalisttalaš analysamálla buot buoremus bealit bohtet ovdan dalle go analyserejit dakkár fámoláš kultuvrralaš mearkkaid, maid gáddet luonddu eaige kultuvrra duodjin. Aiddo dákkár diliin semiotihkalaš analysa lea beakti, danin go dat fállá analysamálla, mii sáhtá vuosttildit ideologalaš fámuid, mat geahččalit čilget mearkkaid lunddolažžan. (Culler 1988: 108.)

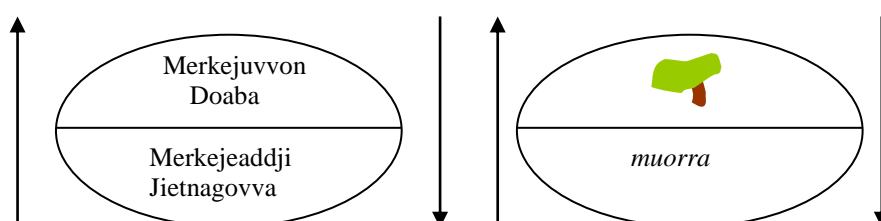
Mánngat semiotihkalaš vuogádagat orrot mohkkái dan dihtii go dat doibmet nuppiid vuogádagaid alde. Dábálamus vuodđovuogádat lea giella, man alde doibmet nuppi dási (second-order) vuogádahkan ovdamearkan girjjálašvuohta, metaforat ja báikenamat. Dákkár nuppi dási vuogádagat nuppástuvvet álkit; dat vuosttildit bissovaš njuolggadusaid riegeadeami. Dat ráhkadit álo ovddit mearkkaid ala ”combining them and continually drawing from them new meaning”. (Culler 1988: 120–122.)

3.2.2. Strukturalisttalaš mearkamálla

de Saussure dahjege strukturalisttalaš mearkkas leat guokte oasi: *signifié* dahjege *merkejuvvon* dahjege *doaba* (concept) ja *signifiant* dahjege *merkejeaddji* dahjege *jietnagovva* (sound-image). Merkejeaddji ii leat goit materiála, fysalaš jietna, muhto jiena psykologalaš luodda, miellagovva. Mearka lea hámi ja jurdaga lihttu. Hápmi, merkejeaddji, merke muhtun idea ja das šaddá merkejuvvon. (Culler 1988: 28; Nöth 1990: 60.)

Mearka lea guovttebealat psykologalaš ollisvuohta: merkejuvvon ja merkejeaddji ihtet dušše mearkka oassin, eai goassige sierra. Dán lea vejolaš veardidit báhpára beliide: nubbi bealli lea jurdda ja nubbi bealli jietna. Ii leat vejolaš čuohppat nuppi beali, nu ahte ii guoskkaše nuppi beallái. Dalle go analysere muhtun mearkkaid, lea vejolaš sirret merkejuvvoma ja merkejeaddji nubbi nuppis, muhto dalle go vásihit mearkka, lea mihtilmas, ahte osiid ii leat vejolaš sirret. Mearka ii leat mearka, juos das váilu juobbágoabbá oassi: sáni *muorra* jietnagovva okto ii leat sátni dahjege gielalaš mearka ovdal go dasa laktása doaba `muorra`. (Culler 1988: 28, 35–36; Nöth 1990: 60; Vuorinen 1997: 41.) Gč. govvosa 4.

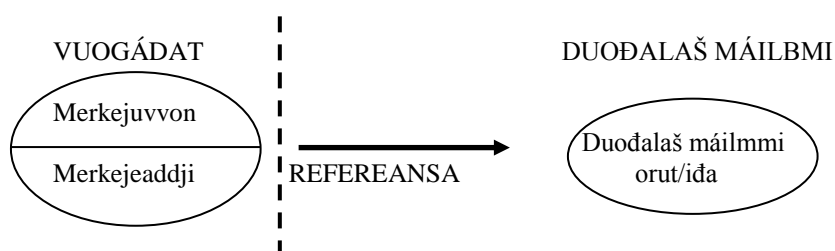
Govus 4. de Saussure dahjege strukturalisttalaš mearkamállas leat guokte oasi dahjege aspeavtta: doabalaš merkejuvvon ja materiála merkejeaddji. Njuolat govvidit psykologalaš assosiašuvnna jietnagova ja doahpaga gaskkas. Njuolat, mat mannet vulos guvlui, govvidit jiena buvttadeami ja njuolat, mat mannet bajás guvlui, govvidit vuostáiváldima. (Huttunen–Veivo 1990: 26–27; Nöth 1990: 59–60.)

Danin go merkejuvvon ja merkejeaddji leat soaittáhagas ovttastahttojuvvon oasit, dat eai leat iehčanasat iiige dain leat makkárge áda. Merkejuvvon ja merkejeaddji leat mentála ovttagat eaige dain leat oktavuodát olggobeale objeavttaide. Danin go semiologiija dutká mearkkaid sosiála institušuvdnan, merkejuvvon ja merkejeaddji eai leat goit unihkat, muhto baicca kollektiiva doahpagat ja jietnagovat. (Culler 1988: 35–36; Nöth 1990: 60.)

de Saussure mielde referentiála objekta ii gula semiologiijai. Dasa lea sivvan dat, ahte gielalaš mearka ovttastahtta doahpaga ja jietnagova, ii tingu ja dan nama. de Saussure mielde mearkavuogádaga ráhkadusas ii leat mihkkige merkejuvroma ja merkejeaddji duohkin dahje olggobealde. Semiologiija doaibmá ollásit mearkavuogádaga siste. Danin go dušše semiologalaš vuogádát addá ráhkadusa eahpemearálaš máilbmái, referentiála objekta ii gula semiotihkalaš geahččanguvlui. (Nöth 1990: 60–61.) Gč. Govvosa 5.

Govus 5. de Saussure mielde referentiála objekta ii gula semiologiijai, danin go objekta lea vuogádaga olggobealde. Semiologiija guorahallá dušše vuogádaga ja dan osiid merkejuvroma ja merkejeaddji. (Nöth 1990: 60–61; Vuorinen 1997: 42.)

Mearkkat leat mearkkat dušše dalle go dat doibmet mearkan. Sánit okto, sierra hállamis dahje čállimis, abstrákta idan, eai leat mearkkat. Sánit leat mearkkat dušše dalle go daid geavahit mearkkašit dahje dieđihit juoidá, dalle go dat čujuhit juosat. Sánit doibmet *koda* mielde. Koda lea soahpamuš dahje geavadat, man mielde sátni A mearkkaša doahpaga B dahjege ahte A lea B mearka. (Vuorinen 1997: 61.)

Gielalaš mearka lea *arbitrára* dahjege das ii leat makkárge motivašuvdna. Dat mearkkaša, ahte merkejuvvoma ja merkejeaddji gaskkas ii leat lunddolaš dahje veadjemeahtun oktavuoha, muhto dat leat baicca soaittáhatovttastumit. *Beana, koirra, qimmeq* ja *dog* čujuhit buot seamma doahpagii `beana`, muhto oktage dáin jietnadatkombinašuvnnain ii leat buoret go nubbi dán doahpaga mearkan. Mii beare eará jietnadatkombinašuvdna livččii seamma buorre, juos giellasearvvuš dan dohkkeha. (Culler 1988: 28–29; Vuorinen 1997: 42.)

Maiddá merkejuvvon lea arbitrára. Giella ii leat dušše sátnerádju. Ii leat vejolaš jurddašit, ahte máilmmis livččii dušše okta dihto doabajoavku, man osiin livčče dasto iešguđet gielain iešguđetlágan namat. Eai leat oppamáilmmálaš doabakategoriijat, muhto baicca juohke giella klassifisere máilmmi ihtagiid ja oruhiid ja dasto namuha daid. Juos doahpagat livčče oppamáilmmálaččat, dat livčče galgan seailut seammalárganin áiggiid čađa ja dušše gielalaš hámit livčče nuppástuvvan. Ná ii leat dáhpáhuvvan, muhto doahpagat baicca nuppástuvvet áiggiid mielde. (Culler 1988: 31–32; Vuorinen 1997: 42.)

Ovdamearkan engelasgielas leat sierra doahpagat `tree` ja `wood` go fas sámegielas dáid vástida okta doaba `muorra`. Engelasgiella klassifisere máilmmi eará láhkai go ovdamearkan sámegiela: dan doabavuogádagas leat guokte mearkkašupmekategoriija: `ealli, šaddi muorra` ja `muorra ávnnasin`, go fas sámegielas dat leat ovttá mearkkašupmekategoriija variašuvnna siste. Dasa lassin engelasgiela doahpagis `wood` lea viiddit mearkkašupmi go sámegiela sánis muorra, danin go dat sáhtá vástidit muhtin oassái maiddá sámegiela doahpaga `vuovdi`. Dán dili sáhtá govvidit ná:

engelasgiella	`tree`	`wood`
sámegiella	`muorra`	

(Huttunen–Veivo 1999: 29; Vuorinen 1997: 44.)

Gielalaš mearkkat sáhttet leat guovtti láhkai uhcit arbitrátat dahjege motiverejuvvon. Vuosttas vejolašvuohta lea onomatopoesiija, mas merkejeaddji lea man nu láhkai mimihkalaš dahje imitere muhtun jiena. Ovdamearkan dás leat sánit, mat govvidit muhtun elliid, dego beatnaga jiena. Dákkár sánit leat goit hui unnán ja daid erenoamášvuođas muitala datge, ahte giellahállit máhttet sirret daid erenoamáš joavkun. (Culler 1988: 29–30.) Dákkár sániid, main lea jietnadatlaš motivašuvdna, de Saussure gohčoda *symbolan*. de Saussure symbola ii leat seamma ášši go Peirce symbola, muhto dat vástida baicca sullii Peirce tearpma ikona. (Vuorinen 1997: 50.)

Nubbi vejolašvuohta lea nuppi dási motivašuvdna. Dat šaddá dalle go guokte dakkár sáni, main lea iehčanas mearkkašupmi, goallostuvvojit ja dat ovttas ožžot odđa mearkkašumi. Ovdamearkan juos ovttastahtá sániid *rukses* ja *miessi* šaddá odđa sátni *ruksesmiessi*, man mearkkašupmi lea viiddit ja earálágan go sániid *rukses* ja *miessi* mearkkašumit ovttas. Seamma láhkai maiddái dalle go sániid ovttastahtá cealkkan, cealkaga mearkkašupmi lea viiddit go ovttaskas sániid mearkkašumit ovttas. Dat ovttastahttinproseassat eai goit nuppástuhte giela ja dan vuoddoosiid arbitrára luonddu. (Culler 1988: 29—30.)

Ovdal čállon ii mearkkaš, ahte buot mearkkat livčče áibbas arbitrátat. Ovdamearkan govva lea gal seammalágan oaidnit go refereanta dahje suovva gal muitala dolas. Muhto dakkár mearkkat, mat leat ollásit njuolggaduslaččat, dego giela sánit, leat lagamusas semiologalaš ideála. Dán dihtii dakkár mearkkain, mat eai vuodduva njuolggadusaide, ii leat de Saussure mielas seamma stuorra árvu go ovdamearkan gielas. (Culler 1988: 107; Huttunen–Veivo 1999: 31.)

3.2.3. de Saussure giellateoriija

de Saussure mielde giella lea mearkavuogádat. Jienat leat giella dušše dalle go dat buktet ovdan ideaid dahje veahkehit kommuniseremis, muđui dat leat dušše lárba. Vai lárpmas šaddá giella, dat ferte leat oassin vuogádagas, mii ovttastahtá jiena ideaide dahjege dat galgá leat mearkavuogádaga oassi. Gielladiehtaga doaibma lea dutkat dán vuogádaga. (Culler 1988: 28; Vuorinen 1997: 61.)

de Saussure mielde gielas leat guhtta semiotihkalaš dovdomearkka. 1.) Gielas lea stuorimus arbitráruvuotta buot mearkavuogádagain. 2.) Giella lea sosiála institušuvdna: dat lea sorjavaš giellageavaheddjiin. 3.) Giella lea bissovaš; dat ii nuppástuva ovttá olbmo hálus dahje sosiála lágaid mielde. 4.) Gielas eai leat ovdal mearriduvvon ovttadagat: gielas eai leat ráhkadanráddjehusat. 5.) Giella sáhtá buvttadit geavtlaččat rájáhis meari semantálaš mearkkaid rájálaš mearkajoavkkus. 6.) Giella ilbmá akusttalaččat. (Nöth 1990: 59.)

de Saussure mielde gielas leat guokte oasi: *la langue* ja *la parole*. *La langue* lea giellavuogádat, man olmmoš oahppá dalle go son oahppá giela. *La langue* lea hápmi, muhto ii ávnnas. Dat lea ”hoard deposed by the practice of speech in speakers who belong to the same community, a grammatical system which, to all intents and purposes, exists in the mind of each speaker”. *La langue* lea dat oassi gielas, man gielladutkit árbevirolaččat dutket. (Culler 1988: 39–40; Vuorinen 1997: 61.)

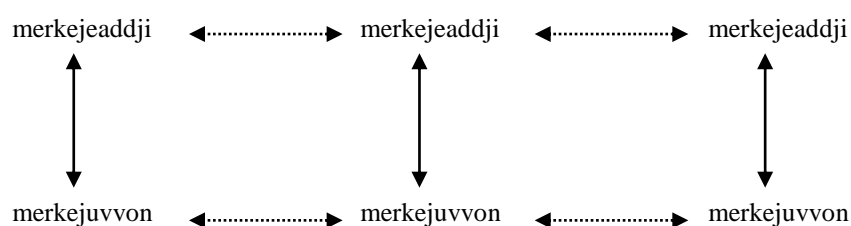
La parole lea duodalaš hállan dahjege hállanávttat (speech acts), maid giella dáhká vejolažžan. Dat lea ”executive side of language, the combinations by which the speaker uses the code of the linguistic system in order to express his own thoughts” ja ”the psychophysical mechanisms which permit him to externalize these combinations”. *Parole* šaddanproseassas hálli vállje ja ovttastahtá gielalaš vuogádaga elemeanttaid ja addá dáid hámiide konkrehta fonehtalaš–psykologalaš manifestašuvnna jietnan ja mearkkašupmin. (Culler 1988: 39–40; Vuorinen 1997: 61.)

La langue ja *la parole* erohusa sáhtá veardidit fonologiija ja fonetihkka gaskasaš erohussii. Fonologiija dutká *langue* dahjege erohusaid giellavuogádaga osiid gaskkas. Fonetihkka dutká giela *parole*-albmonemiid dahjege hállama fysikála dásis. Saussure sániiguin: ”In separating *langue* from *parole*, we are separating what is social from what is individual and what is essential from what is ancillary or accidental.” (Culler 1988: 41.)

3.2.4. Mearkavuogádat

Mearkavuogádagas lea guovddášrolla de Saussure teoriijas. Mearka lea máilmmis dušše vuogádaga oassin. Vuogádat meroštallá mearkka identitehta guovtti láhkai. Vuosttažettiin vuogádat fállá ráhkadusa, mii meroštallá merkejeaddji ja merkejuvvoma hámi. Nuppádassii vuogádat ovttahtá merkejeaddji ja merkejuvvoma. Vuogádahkii gullet njuolggadusat dahjege *koda*, man vuodul ovttahtit jietnagova ja doahpaga. (Huttunen–Veivo 1999: 27.) Gč. govvosa 6.

Govus 6. Strukturalisttalaš mearkavuogádatmálla: boatkasárgáin sárgojuvvon njuolat govvidit mearkavuogádaga ráhkadusa, man meroštallama vuodđun leat merkejuvvomiid ja merkejedjiid erohusat. Dát ráhkadus mearrida merkejuvvoma ja merkejeaddji hámi. Olles njuolat govvidit vuogádaga kodan, mii ovttahtá merkejedjiid merkejuvvomiidda. (Huttunen–Veivo 1999: 28)

Semiologalaš vuogádaga olggobealde ii leat mihkkige. Dat lea giddejuvvon ollisvuohta. Ovdal go giella šaddá giellan, jurdagat leat ”only a shapeless and indistinct mass. [...] Without language, thought is a vague, uncharted nebula. There are no pre-existing ideas, and nothing is distinct before the appearance of language.” Dán dihtii dušše mearkavuogádaga oasit, merkejuvvon ja merkejeaddji, main lea *relatiiva árvu* eará mearkkaid ektui, sáhttet doallat sisttiset mearkkašumi. (Huttunen–Veivo 1999: 28; Nöth 1990: 61.)

Mearkkat leat máilmmis dušše dainna lágiin, ahte dat čujuhit oppa áigge eará mearkkaide, mat fas čujuhit eará mearkkaide. Mearkkašupmi ii leat mearkkas alddis, muhto dat šaddá dain vuogádaga siskkáldas *opposišuvnnain*, mat mearkkas leat eará mearkkaiguin. Dego Derrida lea máinnašan, mearkkat dego guoddit luottaid eará mearkkaide, ja dáid luottaid vuodul mearkka lea vejolaš dovdat ja oppanassiige fuobmát. (Culler 1988: 35–36; Vuorinen 1997: 47.)

Vuogádat doallá sisttis daid njuolggadusaid dahjege koda, man mielde ovttastahttit merkejuvvoma ja merkejeaddji. Vai máhtta geavahit mearkavuogádaga, ferte dovdat koda, mii vuodđuduvvá soahpamuššii. Dát soahpamuš lea šaddan seamma áigge go vuogádat ja nuppástuvvá oppa áigge dego vuogádatge. (Huttunen–Veivo 1999: 30.) Ovdamearkan jietnagovas *muorra* ii leat makkárge lunddolaš oktavuoha doahpagiin `muorra`: oktavuoha ii vuodđuduva kausálavuhtii iige seammalárganvuhtii, muhto šaddá baicca ollásit soahpamuša vuodul. Dás duodašta maiddái dat, ahte suomagielat olmmoš buktá ovdan áibbas seamma doahpaga jietnagovain *puu* ja norggagielat olmmoš jietnagovain *tre*. Nappo doaba ieš ii sáhte gáibidit dihtolárgan jietnagova.

Ráhkadusa dehálašvuoha boahtá ovdan das, ahte ii leat vejolaš gávdnat buotguoskevaš merkejddjiid ja merkejuvvomiid málliid, muhto dattetge mii máhttit sirret doahpagiid `gussa` ja `beana` dahje jietnadagaid /a/ ja /ä/. Iešguđet merkejuvvomiid ja merkejddjiid erohus lea relatiiva ja vuodđuduvvá dušše fal erohusaide, mat leat daid ja eará vuogádaga osiid gaskkas. Merkejuvvomat ja merkejeaddjit leat máilmmis beare dakkár vuogádaga dahje ráhkadusa oassin, mas elemeanttat leat mat leat, danin go dat eai leat seammalárganat go eará elemeanttat. (Culler 1988: 35–36; Vuorinen 1997: 46.)

Strukturalisttalaš semiotihka analysa guovddážis lea ohcat ja dovdat merkejuvvomiid ja merkejddjiid erohusaid (Huttunen–Veivo 1999: 28). Go olmmoš oahppá mearkavuogádaga, dat mearkkaša, ahte son oahppá, maid erohusaid lea dehálaš fuobmát (*distinktiiva erohusat*) ja maid sáhtta guoddit fuomáškeahtta. Go olmmoš lea oahppan distinktiiva erohusaid, eará erohusat eai oro šat dehálaččat dahje daid eai oppa fuomáš. Dán dihtii orru dego duodalašvuoha juohkásivččii lunddolaččat daidda oruhiidda ja ihtagiidda, mat leat oahpes mearkavuogádagas. (Vuorinen 1997: 47.)

Buorre ovdamearka leat iešguđetlárgan fonologalaš vuogádagat: hárbhallama haga olmmoš láve gullat dušše daid jietnadagaid, mat leat su eatnigiela fonologalaš vuogádagas. Ovdamearkan suomagielagiidda sáhtta leat váttis oahppat sirret sámeigiela iešguđetlárgan sibilánttaid ja affrikáhtaid, go daid vástidit suomagielas dušše okta sibilánta /s/ eaige affrikáhtat leat árbevirolaš gielas ollenge. Muhtun suomagiela hálli hállamis sáhttet, vaikko hállanvigi dihtii, goit leat ovdamearkan dakkár jietnagovat, mat vástidit sámeigiela affrikáhtaid fysalaš dásis, muhto son ieš ádde dan suomagiela /s/ foneman. Dasa lea sivvan dat, ahte su giellavuogádagas ii leat doaba, mii vástidivččii

sámegeiela affrikáhta; sibilánttaid ja affrikáhtaid gaskkas ii leat suomagiela jietnadatvuogádagas distinktiiva erohus.

Ovddit ovdamearka buktá bures ovdan maiddái dan, ahte gielalaš mearkkain lea dihto *variašuvdnaguovlu*, man siste dat doibmet ja gos daid lea vejolaš áddet seamma mearkan. Go erohus stuorru menddo stuorisin, mearka ii leat šat áddehahti dahje nuppástuvvá nubbin mearkan. Mearkkas lea nappo *relationála identitehta*, man rájit leat ovdal máinnašuvvon distinktiiva erohusat. Ovdamearkan lea álki áddet, ahte toga mii manná Parisas Genevei juohke beaivvi diibmu 9.25, lea dat seamma toga juohke beaivve, vaikko das eai leat seamma vovnnat, vuoddjit eaige mátkkošteaddjit. Seamma láhkai lea vejolaš áddet, ahte sánit */jokaa – jooγa – joo.a/* leat seamma doahpaga `joga` variánttat. (Culler 1988: 37.)

Mearkkain leat vuogádagas guovttelágan gaskavuodat eará mearkkaiguin. Dat sáhttet leat merkejuvvoma, merkejeaddji dahje guktuid dásis veháš seammasullasaččat go eará mearkkat dahje daid oasis. Dákkár gaskavuolta lea *paradigmáhtalaš* (de Saussures assosiativitehtalaš). Ovdamearka sániin *borri* ja *borramuš* lea paradigmáhtalaš gaskavuolta. Jietnagova dásis dain lea ovttaskas oassi *borr-*. Doahpaga dásisge dain lea čielgasit oktavuolta. Dat eai goittotge leat seamma mearkkat, danin go dat leat iešguđetláganat. (Huttunen–Veivo 1999: 32; Vuorinen 1997: 66.)

Dakkár mearkkaid joavkku, main lea paradigmáhtalaš gaskavuolta gaskaneaset, gohčodit *paradigman*. Ovdamearkan vearbaparadigmas iešguđet veabahámit leat muhtun láhkai seammaláganat, muhto dain lea goittotge áibbas iešguđetlágan mearkkašumit. Vuogádat meroštallá dan, main sániin lea paradigmáhtalaš gaskavuolta gaskaneaset. Go leat välljen muhtun paradigmas sáni, paradigma eará sánit váikkuhit dasa, vaikko dat eai leatge oidnosis: lagaš sániin leat álo muhtun láhkai seammalágan iešvuodat ja dávjá lea váttis fuobmát gos lea guovtti doahpaga dárkilis rádji. (Huttunen–Veivo 1999: 32; Vuorinen 1997: 66.)

Dalle go geavahit mearkkaid, laktit daid nubbi nuppi maŋŋái ráidun. Dalle dáid mearkkaid gaskii šaddet *syntagmáhtalaš* gaskavuodat. *Syntagma* lea dákkár mearkaráiddu osiid namahus. Ovdamearkan čállon dahje daddjon cealkka lea syntagma. Syntagmáhtalaš gaskavuodat leat *ovttastahttima olli* ja paradigmáhtalaš gaskavuodat *válljema olli*: paradigmas välljejit ovttastahttit syntagma eará

mearkkaide. Nappo syntagmáhtalaš gaskavuodát leat álo mielde muhtun teakstaollisvuodas, go fast-ain paradigmáhtalaš eai leat, danin go paradigmas välljejit álo dušše fal ovtta mearkka. (Huttunen–Veivo 1999: 32.)

Vuogádat goit ráddje muhtun muddui maiddái dan, makkár syntagmáhtalaš gaskavuodát leat vejolaččat. Ovdamearkan muhtun gielain lea oalle dárkilis sátneortnet. Sátneortnega gáibádus šaddá das, ahte vuogádat ráddje syntagmáhtalaš gaskavuodaid, nappo dan makkár sániid lea vejolaš ovttaštahtit ja man ortnegis. (Huttunen–Veivo 1999: 32–33.)

3.3. Pragmáhtalaš semiotihkka

3.3.1. Charles Sanders Peirce ja pragmáhtalaš geahččanguovllu duogáš

Charles Sanders Peirce (1839–1914) leat navdán modearna mearkateoriija vuodđudeaddjin. Filosofalaš semiotihkka vuodđuduvvá ollásit su jurdagiidda. Peirce teoriijaid vuodđun ii leat gielladieđa: son geahččalii ollát epistemologalaččat ja metafysalaččat universála teoriijai. Dan dihtii bisttii guhká ovdal go áddejedje su jurdagiid mearkkašumi gielladiehtagii. Umberto Eco lei vuosttas, guhte geavahišgođii Peirce mearkatypologiiija strukturalisttalaš semiotihkas bires, jagis 1968. (Nöth 1990: 39–40.)

Dalle go Peirce elii, eai ádden su barggu árvvu: son ii goassige ožžon bissovaš akademalaš virggi dahje stáhtusa. Dat lea okta sivva manne Peirce barggai semiotihkain vihttalot jagi, muhto ii goassige čállán čoahkkáigeasu iežas jurdagiid vuodul dahje almmustuhttán čielga paradigmaid. Ii leat oppanassiige čielggas gearggaigo Peirce barggustis vai ii. Stuurra oassi Peirce semiotihkalaš teoriijas lea giehtačállosiin, uhca muitogihppagaččain ja reivviin. Dušše oassi dain leat addon olggos, ja oasi sisdoalu eai oppa dovdda. Peirce čállosiin terminologiiija nuppástuvvá oalle olu jagiid mielde ja mánggaid čállosiid sisdoalut leat ruossalassii gaskaneaset. (Huttunen–Veivo 1999: 40; Nöth 1990: 40; Veivo 2000: 130.) Peirce jurdagiid gárggiideami lea giedahallan Erkki Kilpinen (1996).

Peirce lei ožžon luonddudiehti ja filosofa skuvlejumi. Dat bohtá ovdan maiddái su barggus. Peircei semiotihkka lei "formal doctrine of signs", mas lei lagas gaskavuohta logihkain. Loahpas logihkka ja semiotihkka šadde Peircei measta synonyman: Peirce mielde logihkka lea formála semiotihkka. Peirce Ionii filosofijjas tearpmaid englándalaš 1600-logu filosofas John Lockes. (Chandler 2002: 6; Kilpinen 1996: 7–8.)

Peirces lei pansemiotihkalaš oaidnu universumas. Su mielas mearkkat eai leat dušše ihtagiid luohkká eará ii-semiotihkalaš objeavttaid bálddas: "The entire universe is perfused with signs, if it is not composed exclusively of signs." Kognišuvnnas, jurdagiin ja olbmui lea Peirce mielde maiddái semiotihkalaš vuodđu. Jurdda, dego mearka, čujuha eará jurdagiidda ja máilmmi objeavttaide ja dan dihtii lea mearka. Dán vuodul son ollá viehka radikála bohtosiidda: "the fact that every thought is a sign, taken in conjunction whit the fact that life is a train of thought, proves that man is a sign". (Nöth 1990: 41.)

Olbmo ja kognišuvnna mearkaluonddus leat dán áigásaš, historjjálaš ja boahtteáiggi olit: "A man denotes whatever is the object of his attention at the moment; he connotes whatever he knows or feels of this object, and is the incarnation of this form or intelligible species; his interpretant is the future memory of this cognition, his future self, or another person he addresses, or a sentence he writes, or a child he gets." (Nöth 1990: 41.)

3.3.2. Pragmáhtalaš mearkamáalle

3.3.2.1. Mearka

Peirce ráhkadii mearkadoahpagis badjel 40 jagi. Mearka meroštallamat leat šaddan iešguđetlágan konteavsttain ja dat leat vástádušat iešguđetlágan gáibádusaide ja gažaldagaide. Dán dihtii dat eai álo oro vástideamen nubbi nuppi. Peirce mearkateoriijas leat goit golbma fundamentalalaš vuoddoaspeavtta: *golmma guvllot gaskavuođat, mearkkaid doaibma* sihke mearkkaid *áige-* ja *báikekonteaksta* ja dan váikkuhusat. (Veivo 2001: 36.)

Peircii mearka lea ”every picture, diagram, natural cry, pointing finger, wink, knot in one`s handkerchief, memory, dream, fancy, concept, indication, token, symptom, letter, numeral, word, sentence, chapter, book, library” (Veivo 2001: 37). Vaikko dáid mearkkaid materiála hápmi ja ontologalaš stáhtus lea hui iešguđetlágan, buot dat ovddastit mearkkaid doaimma. Vuodđoainnus Peirce mearkadoahpaga vuodul sáhttáge seamma bures guorahallat lunddolaš ja kultuvrralaš mearkkaid sihke faktuála ja fikšuvnnalaš mearkkaid. (Veivo 2001: 37.)

Pragmáhtalaš mearkamálles leat golbma oasi dahjege aspeavtta: *representamen* dahjege *mearkagaskoapmi*, *objeakta* dahjege *refereanta* ja *interpretánta* dahjege *dulkon*. Dain eai leat eksistentiála dahje materiála kriterat: mearkka osiid meroštallan vuodđuduvvá gaskavuodaide eará mearkka osiiguin ja dalle dahká ovttat leatgo oasit materiállaččat, mentálalaččat, doabalaččat dahje gielalaččat. (Veivo 2001: 36.)

Mearkagaskoapmi lea mearkka materiála hápmi, ovdamearkan jietnabárut dahje bleahkka báhpáris. Refereanta lea dat doabalaš dahje konkrehta orut dahje iđa, man mearka ovddasta. Ovdamearkan mearkka *beana* refereanta lea muhtun duodalaš beana dahje buot máilmmi beatnagat kategorijian. Interpretánta leat mearkka váikkuhusat dahje dulkon. Ovdamearkan sátni *leakšá* lea mearka, man interpretánta lea dat dulkon, ahte leakšá lea dihtolágan jeaggi, dahje dat váikkuhus, ahte olmmoš garvá mannat dohko geassit, juos sus eai leat stevvelat juolggis. (Huttunen–Veivo 1999: 40–41.)

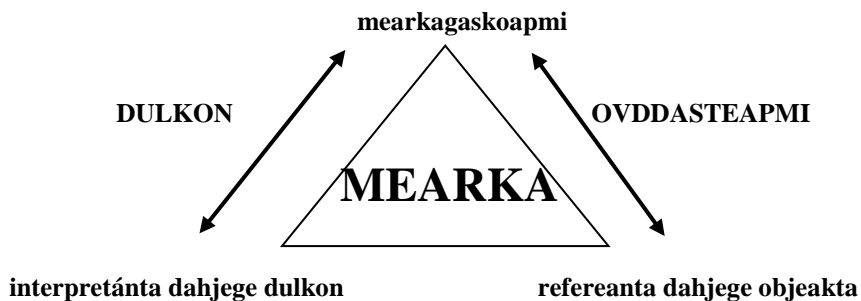
Mearka šaddá golmma olis: mearka lea dat gaskavuohta, mii ovttastahtta interpretántta, objeavtta ja representamena (Huttunen–Veivo 1999: 41). Dát *mearkagaskavuohta* lea álo golmma olát ja seamma láhkai nuppe gežiid: juohke golmma olát gaskavuohta doallá sisttis mearkkašumi. Golmma olát mearkka ii leat vejolaš juohkit iehčanas osiide. Lea goit vejolaš ja ávkkálaš analyseret dáid osiid ja dáid osiid gaskavuodaid maiddái sierra. (Määttänen 1993: 40–41.)

Mearkkas leat guokte vuđolaš iešvuoda: *ovddasteapmi* ja *dulkon*. Dát máksá, ahte mearka:

- 1.) *ovddasta* álo man nu olggobeale objeavtta dahje dili ja
- 2.) *lea*, ain juo prinsihpas, *dulkomis* man nu láhkai.

(Määttänen 1993: 40–41.) Gč. govvosa 7.

Govus 7. Peirce semiotihkalaš golmmačiegat. Pragmáhtalaš mearkamálles leat golmma oli, mat ovttas ráhkadit mearkka. Oliid gaskavuodaid vuodul mearkkas leat guokte funkšuvnna: dulkon ja ovddasteapmi. (Huttunen–Veivo 1999: 40–41; Määttänen 1993: 40–41.)

Mearkka doaibma lea okta Peirce semiotihka guovddášprinsihpain. Semiotihkalaš golmmačiegaga seainnit govvidit doaimma: mearkagaskoapmi ovttastahtá refereantta ja interpretántta; das lea gaskavuolta juo refereanttain ja interpretánttain. Mearkka, refereantta ja interpretántta ii galggaše jurddašit sierra elemeantan, danin do dat leat gaskavuoda oasis. Gaskavuoda ii leat vejolaš juohkit uhcit osiide, muhto mearkka galgá áddet buorebutge proseassan. Aiddo dán dihtii pragmáhtalaš semiotihka guovddášdoaba ii leat mearka, muhto dat proseassa, man Peirce gohčoda *semiosis*. (Veivo 2001: 37.)

Pragmáhtalaš semiotihkas leat oalle dehálaččat maddái áige- ja báikeoktavuođat dahjege *konteaksta*. Vai mearkka lea vejolaš dulkot, ferte leat nubbi, bálldalaš áican seamma dilis, mas mearka ihtá. Mearkagaskoami lea álo bággu heivehit kontekstii ja daidda prinsihpaide, mat váikkuhit merkii. (Huttunen–Veivo 1999: 41–42.)

3.3.2.2. Representamen – objekta – interpretánta

Áiggun dán kapihttalis lađastallat vuđolaččabut pragmáhtalaš mearkka. Áiggun nappo giedahallat mearkka osiid dahjege *aspeavttaid* dahjege *argumeanttaid*: representamena, objeavtta ja interpretántta. Peirce ieš lea govvidan mearkka osiid funkšuvnnaid ná: mearka lea ”anything which determines something else (its *interpretant*) to refer to an object to which it itself refers (its *object*) in the same way” (C.P. 2.303). (Sebeok 1986: 678; Veivo 2001: 36.)

Peirce teoriijas mearka ii leat ollisvuolta, muhto gaskkusteaddji, mii ovttahtá objeavtta ja interpretánta dábálaš prinsihpa dahje njuolggadusa mielde. Vai mearka sáhtá doaibmat, das ferte leat materiála doarjja, mii dahká dan áicama vejolažžan. Go mearkka guorahallá áicama geahčanguovllus, dan materiála doarjaga sáhtá gohčodit mearkagaskoapmin. (Veivo 2001: 39.)

Mearkagaskoapmi namahusa lea ráhkadan Charles Morris. Louis Hjelmslev geavahii das namahusa *olggosbuktin* ja de Saussure terminologijas mearkagaskoami vástida lagamustá merkejeaddji. Peirce ieš geavahii namahusa *representamen*. Son čálii, ahte representamen lea "a vehicle conveying into the mind something from without". Dat lea mearka, mas lea "own material nature" dahje mii lea mearka "as in itself". Vaikko Peirce čálláge, ahte representamen lea mearka, son goit deattuha, ahte mearka lea olles golmmačieгат ja representamen lea dušše mearkka vuosttas argumeanta. Oktageardánvuoda dihtii son goit dávjá geavaha dušše namahusa mearka. Dat lea oalle lunddolaš dan dihtii, ahte representamen lea dat mearkka oassi, man lea vejolaš áicat. (Nöth 1990: 42.)

Mearkka nubbi argumeanta lea objeakta dahjege refereanta. Objekta lea dat, man mearka ovddasta. Dábálaččat dat lea juoga eará go mearka, muhto lea maid vejolaš, ahte mearka čujuha alccesis (self-reference). Dalle objekta ja representamen leat seamma. Objekta lea juogo unihkka dahje áššekategoriija. ovdamearkan báikenamaid refereanttat leat unihkat, muhto sáni *beana* refereanta sáhttet leat buot máilmmi beatnagat, nappo beatnagiid kategoriija. (Nöth 1990: 42–43.)

Objekta sáhtá leat materiála orut dahje ida, man lea vejolaš áicat, dego ovdamearkan muhtun várri. Objekta sáhtá leat goit maddái mentála dahje govahallojuvvon, materiálahis objekta, dego ábiruvvá dahje ráhkisvuolta. Muhtumin orru dego muhtun mearka ozašii alccesis objeavtta. Dákkár mearkkat leat ovdamearkan dieđalaš hypothesesat: guhká ovdal go lei vejolaš áicat Pluto-planehta, nástediehttit dihte, ahte dakkár planehta galgá leat. (Kilpinen 1996: 13; Nöth 1990: 42–43.)

Peirce juohká diehtooahpas mielde objeavtta guovtti sadjái: *dynámalaš* ja *njuolggobjektii* (Dynamic ja Immediate object). Dynámalaš objekta lea dat duodalaš dahkki, mii váikkuha merkii, dahjege dat iehčanas sivva, mii dagaha mearkka. Dynámalaš objekta lea iehčanas olbmuid jurddašemi ektui: mearkka vuostáiváldi ii

áicca dan, danin go son sáhtta áicat dušše mearkkaid ja dynámalaš objekta lea aistton Peirce "Object outside of the Sign". Dynámalaš objeavttas šaddá goit juogalágan jurdda. Dát jurdda, mii šaddá dynámalaš objeavtta vuodul, lea njuolggoobjekta. (Huttunen–Veivo 1999: 43; Nöth 1990: 43.)

Njuolggoobjekta lea Peirce sániiguin "Object within the Sign", objekta "as the Sign itself represents it, and whose Being is thus dependent upon the Representation of it in the Sign" (Nöth 1990: 43). Dat lea objekta dakkárin go mearka buktá dan ovdan. Njuolggoobjekta gullá merkii iige sáhte leat okto. (Huttunen–Veivo 1999: 43.)

Juohke mearkkas lea njuolggoobjekta, muhto dynámalaš objekta ii leat veal-tameahtun. Dát dilli dahká vejolažžan, ahte leat niegut, boahhteáiggi plánat, giellásat ja eará dakkárat. Dat eai sáhte čujuhit duodalašvuhtii, danin go dain ii leat oktavuoha dainna. Dat čujuhit dan fiktiivva máilbmái, mii šaddá dalle go geavahit dakkár objeavttaid. (Huttunen–Veivo 1999: 44.)

Mearkka goalmát argumeanta lea interpretánta. Interpretánta lea vejolaš dušše dalle go mearkkas lea dulkojeaddji dahjege *interpreterejeaddji* danin go interpretánta lea dulkonproseassa boadus dahje čuovvumuš. Interpretánta lea seammás maiddái odđa mearka, mii šaddá boares mearkka vuodul, dan dulkojupmin. (Vuorinen 1997: 52.) Aistton Peirce: "A sign addresses somebody, that is, creates in the mind of that person an equivalent sign, or perhaps a more developed sign. That sign which it creates I call the *interpretant* of the first sign". (Määttänen 1993: 50.)

Interpretánttas lea seammasullasaš, muhto ii seammalágan mearkkašupmi go álgoálgosaš mearkkas. Dán odđa mearkkas lea diedusge maiddái iežas interpretánta, mii fast-ain lea odđa mearka. Dát proseassa lea vuodđooainnus rájaheapmi. (Vuorinen 1997: 56.)

Odđa mearka, nappo interpretánta, lea alit logalaš dásis go boares mearka, danin go dat lea mearka, mii čujuha nuppi merkii. Boares mearkkas ja interpretánttas lea seamma objekta, muhto interpretánta čujuha objektii iehčanasat iige boares mearkka bokte. Nappo interpretánta lea seamma objeavtta mearka, go dat mearka, man vuodul dat riegiidii. Dán refereanssa vuodul interpretánta ii nappo leat veháge alit dásis go boares mearka. (Sebeok 1986: 679.)

Peirce lea juohkán interpretánttaid golmma sadjái. Juogu vuodđun lea dat, mot mearka váikkuha dulkojeaddji millii ja mainna lágiin prinsihpat golmma olát kategoriiain leat geavahuvvon. Iešguđetlágan interpretánttat govvidit dan, mot dulkonproseassa ovdána olbmo mielas. (Nöth 1990: 43.)

Vuosttas kategoriija lea *njuolggointerpretánta* (Immediate interpretant). Dat lea ”the *Quality* of the Impression that a sign is fit to produce, not any actual reaction”. Dat lea semanttaláš potentiála (semantic potentiality): ”I understand it to be the total *unanalyzed* effect that the Sign is calculated to produce, or naturally might be expected to produce [...], the effect the sign first produces or *may produce* upon a mind, without any reflection upon it”. (Nöth 1990: 43–44.)

Go mearkkas šaddá miellačuggestat, dat lea interpreterenproseassa vuosttas lávki dahjege njuolggointerpretánta. Dat lea dego lohpadus, ahte mearkka lea vejolaš dulkot. Njuolggointerpretánta lea eahpemearálaš ja potentiála. (Kilpinen 1996: 13.) Njuolggointerpretánta lea joavku dihto mearkka dihto áigge vejolaš interpretánttat. Dán identiteahtta lea goit stáđismeahtun ja dan dihtii dan fámu lea veadjemeahtun meroštallat dahjege dan sisdoalus ii leat vejolaš addit relatiiva meroštallama. (Sebeok 1986: 682.)

Nubbi kategoriija lea *dynámalaš interpretánta* (Dynamical interpretant). Dat lea ”direct effect *actually produced* by a Sign upon an Interpreter of it, [...] that which is experienced in each act of Interpretation and is *different* in each from that of any other”. (Nöth 1990: 44.) Dynámalaš interpretánta muitala dulkojeaddjái, ahte álgoálgosaš mearka sihkkarit čujuha dihto áššái dahje dillái, muhto ii áibbas dievaslaččat masa dahje maid dat mearkkaša (Kilpinen 1996: 13–14).

Goalmmát kategoriija lea *loahpalaš interpretánta* (Final interpretant), mii addá sihkkaris dieđu das, masa álgoálgosaš mearka čujuha: ”It is that which would finally be decided to be the *true interpretation* if consideration of the matter were carried so far that an ultimate opinion were reached” dahje ”the one Interpretative result to which every *Interpreter is destined to come* if the Sign is sufficiently considered”. (Nöth 1990: 44.) Loahpalaš interpretánta vástida dieđafilosofiija duohtavuoda rádjeárvvu; dat lea seamma láchkai loahpalaš duohtavuoha (Kilpinen 1996: 14).

Peirce namuha vel emotionála, energiehtalaš ja logalaš interpretánta. Dáid leat muhtumin jurddašan ovddit juogu synonyman, muhtumin fas dynámalaš interpretántta vuollejuohkun. (Nöth 1990: 44.)

3.3.3. Peirce fenomenologiija ja mearka

3.3.3.1. Peirce fenomenologiija

Fenomenologiija lea filosofiija suorgi, mii dutká fenomenaid dahjege ihtagiid. Peirce fenomenologiija vuodđuduvvá golmma universála kategorijai: *firstness* dahjege *vuosttasvuohhta*, *secondness* dahjege *nubbivuohhta* ja *thirdness* dahjege *goalmmátvuohhta*. Firstness, secondness ja thirdness leat orruma vuogit, mat govvidit vejolaš, konkrehta ja njuolgaduslaš orruma. Buot, man lea vejolaš áicat dahje govahallat, lehkos duodalaš dahje fiktionála, gullá ovttá dán kategorijain. (Huttunen–Veivo 1999: 42; Nöth 1990: 41; Veivo 2001: 33.)

Firstness, secondness ja thirdness leat Peircii dásseárvosaš molssaeavttut. Daid namat eai čujut didoštandili ortnegii, muhto dat čujuhit relašuvdnalogihkkii ja relašuvdnatiippaide dahjege ovttá-, guovtti- ja golmmabáikkásaš relašuvnnaide. ortnetlogut govvidit nappo filosofalaš dulkoma ortnega. (Kilpinen 1996: 4.)

Vuosttasvuohhta lea ”mode of being of that which is such as it is, positively and *without reference to anything else*” (C.P. 8.328). Vuosttasvuohhta lea vejolačča kategoriija. Dat fenomenat, mat ovddastit vuosttasvuohđa leat ”simply positive” (C.P. 8.329) vejolašvuohdat, refereansa ja interpretášuvdna, mat eai leat meroštallojuvvon ja dan dihtii vejolaččat dahje potentiálat. Vuosttasvuohđa ovdamearkkat leat ivnni kvaliteahhta, nu ahte ii veardit dan eará ivnniide dahje geavat dan man nu eará representašuvdnan, dahje toga njurgon dahje rási hádja, man ii leat vejolaš ovttastahttit muhtun spesifa mearkkašupmái. (Veivo 2001: 33–34.)

Nubbivuohhta doallá sisttis *guovtti gaskasaš oktavuohđa*. Dat lea ”brute action” (C.P. 8.330), mii dagaha nuppástusaid dálá dillái. Eksisteansa gullá nubbiuhtii, danin go vai juoga sáhtá dagahit nuppástusaid das ferte leat konkrehta eksisteansa. Nubbivuohhta lea

veardádallama, duohtavuođa, doaimma, duođalašvuođa ja vásáhusaid kategoriija, mas lea maiddá gorri áigái ja báikái. Nubbivuohtha ”meets us in such facts as another, relation, compulsion, effect, dependence, independence, negation, occurrence, reality, result”. (Nöth 1990: 41; Veivo 2001: 34.)

Nubbivuođa ovddasta ovdamearkan jietna mii gullo jaskatvuođas. Jaskatvuohtha ja jietna okto gullet vuosttasvuhtii, muhto jaskatvuođa nohkan, dat mii dagaha dan, ahte gulli sirdása dovddus nubbái lea nubbivuohtha. Nubbivuohtha čujuhage álo ego ja non-ego gaskavuhtii. (Veivo 2001: 34.)

Goalmmátvuohtha lea ”the mode of that which is such as it is, in bringing a *second and third into relation to each other*” (C.P. 8.328). Dasa gullet dakkár áššit go lágat, dábit, gielalaš njuolggadusat ja mearkkat. Goalmmátvuohtha ráhkada jotkkolašvuođa ja čujuha boahhteáigái. Goalmmátvuohtha lea *golmma elemeantta gaskavuohtha*, man ii leat vejolaš nuppástuhttit guovtti elemeantta gaskasažžan. Goalmmátvuođa dáhpáhusaide gullá álo gaskkusteadđji, njuolggadus, dáhpi, láhka dahje dárkkuhus, mii dahká daid dáhpáhusaid vuđolaččat earáláganin go nubbivuohtha. (Veivo 2001: 34.)

Goalmmátvuođa ovddasta ovdamearkan addin: juos A bidjá beavddi ala B, ja C váldá dan, nu ahte dat ii leat oktavuođas A doibmii, dát doaimmaid ráidu doallá sisttis guovttigaskasaš gaskavuođaid A ja B sihke B ja C gaskkas iige leat vejolaš jurddašit, ahte lea sáhka addimis dahje goalmmátvuođas. Muhto juos A bidjá B beavdá, vai C sáhtá váldit dan, doaimmas lea juo dárkkuhus ja áigumuš, nappo dat gullá goalmmátvuhtii. Dalle lea vejolaš dulkot proseassa addimin ja addin čuovvu ”some kind of law” (C.P. 8.331), man mielde doaibma ferte dáhpáhuvvat, vai dat lea addin. Lea goit dehálaš fuobmát, ahte olbmot eai vealtameahttumit leat diđolaččat das, ahte sii čuvvot dákkár lágaid. (Veivo 2001: 34–35.)

Mearkkat doibmet álo muhtunlágan njuolggadusaid dahje dábiid mielde. Dán dihtii mearkkat gullet álo goalmmátvuhtii. Dát čilge maiddá dan, manne mearkkas fertejit leat álo golbma oasi. Goalmmátvuohtha doallá goit álo sisttis maiddá vejolašvuođa ja konkrehta orruma, nappo goalmmátvuohtha doallá sisttis maiddá vuosttasvuođa ja nubbivuođa. Mearkka leage vejolaš guorahallat golmma mearkka oasi geahččanguovllus ja daid vel golmma orruma vuogi mielde. (Huttunen–Veivo 1999: 42.)

Mearkka osiin vuosttasvuoda ovddasta representamen, nubbi vuoda ovddasta objeakta ja goalmátvuoda ovddasta interpretánta (Nöth 1990: 42). Dán vuodul šaddet golbma geahččanguovllu. Vuosttažettiin lea vejolaš guorahallat mearkagaskoami iešvuodaid. Nuppádassii lea vejolaš guorahallat mearkagaskoami ja objeavtta gaskavuoda dainna lágiin, ahte dutká dan vuogi, mainna mearka čájeha, čujuha dahje ovddasta objeavtta. Goalmádin lea vejolaš dutkat mearkagaskoami ja interpretántta gaskavuoda ja guorahallat, mot mearka meroštallá interpretántta luonddu. (Huttunen–Veivo 1999: 42.)

3.3.3.2. Peirce mearkatiipat

Peirce jugii mearkkaid iešguđetlágan mearkatiippaide. Peirce luohkkájuogut eai leat ovttáčilggolaččat ja dievaslaččat, dego de Saussures. Sáhtáši buorebutge dadjat, ahte Peirce klassifiseremii lea mihtilmas, ahte dat garvá ovttáčilggolaš luohkkájuoguid. Leage buoret hállat mearkka aspeavttain. Mearkka aspeavttat eai sirre nubbi nuppi eret: ealli mearkkas leat golmma orruma vuogi iešvuodat seamma áigge stuorit dahje uhcit meriid mielde. Dán dihtii ii leat jierbmái jearrat, man aspeavttaid muhtun mearka ovddasta, muhto jearrat baicca, ahte mot miige aspeavttaid bohtá ovdan. (Chandler 2002: 43; Kilpinen 1996: 3.)

Mearkka aspeavttain okta lea goit dábálaččat dehálamos, nappo aspeavttaid gaskkas lea hierarkiija. Hierarkiijaortnega mearrida dat konteaksta, mas mearka doaibmá. Juos konteaksta nuppástuvvá, de maddái hierarkiija sáhtá nuppástuvvat. Dán dihtii mearkkaid ii leat vejolaš klassifiseret, juos eai dieđe mearkkaid geavaheddjiid ulbmiliid dihto konteavsttas. Seamma mearka sáhtá leat ovttá olbmo mielas symbola, nuppi mielas ikona ja goalmáda mielas indeaksa. Mearka sáhtá maid sirdásit áiggiid mielde luohkás nubái. (Chandler 2002: 43.)

Go guorahallá mearkka representamena, dat juohkása golmmalágan mearkatiippii dahjege aspektii: *qualisign* (firstness), *sinsign* (secondness) ja *legisign* (thirdness). Dán Peirce gohčoda vuosttas golmmajuohkun. Qualisign representamen lea "a quality which is a Sign. It cannot actually act as a sign until it is embodied", muhto dalle dat lea juo sinsign. Sinsign representamen lea "an actual existent thing or event". "A Legisign is a

law that is a Sign. [...] *Every conventional sign* is legisign. It is not a single object, but a *general type* which, it has been agreed, shall be significant.” Ovdamearkan giela sátni lea legisign. (Nöth 1990: 44.)

Juos guorahallá ovdamearkan gova, dalle qualisign representamenat leat gova kvalitatiiva iešvuodát dego ivdni, juos das lea juoga mearkkašupmi dulkojeaddjái dahjege geahččái. Govva lea goit maiddái konkrehta tiŋga. Go govva lea konkrehta orut, dat sáhhtá maiddái mearkkašit. Dalle go guorahallá gova konkrehta oruhin, dat lea sinsign. Dalle go guorahallá dan, ahte mot olmmoš ádde gova, dalle guorahallá legisign representamena. (Huttunen–Veivo 1999: 42–43.)

Dalle go guorahallá mearkagaskoami ja objeavtta gaskavuoda, lea gávdnamis golbma mearkatiippa dahjege aspeavtta. Dáid Peirce gohčoda *ikonan* (firstness), *indeaksan* (secondness) ja *symbolan* (thirdness). Dát lea Peirce nubbi golmmajuohku. Dát aspeavttat leat pragmáhtalaš semiotihka guovddášdoahpagat ja dan dihtii mun giedáhalan daid sierra kapihttalas 3.3.3.3.

Mearkagaskoami ja interpretántta gaskavuodaid lea maiddái vejolaš guorahallat golmma orruma vuogi mielde. Dátge gaskavuohtha sáhhtá leat golmmalágan: *rema* (vuosttasvuohtha), *dicent* (nubbivuohtha) ja *argumeanta* (goalmmátvuohtha). Dát lea Peirce goalmmát golmmajuohku. Dát golmmajuohku vástida logihka árbevirolaš juogu, muhto lea heivehuvvon mearkkaide. (Huttunen–Veivo 1999: 47–48; Nöth 1990: 45.)

Rema lea dakkár gaskavuohtha, man mielde ii leat vejolaš dulkot mearkka sihkarit. Dat lea ”simply a classname or proper-name” dahje ”simple or substitutive sign”. Dat sáhhtá leat ovdamearkan huikkas, man gii nu soaittáhagas gullá, muhto ii máhte dulkot. Dicensis dulkon lea sihkarut go remas: dat sáhhtá leat ovdamearkan nákkus, man ii leat vejolaš duodaštit duohtan. Dicensis ”is a Sign of *actual existence*”, dat lea ”any sign that is not true nor false, like almost any single word except `yes` and `no`”. (Huttunen–Veivo 1999: 47–48; Nöth 1990: 45.)

Argumeanta lea ”a *Sign of law*, namely, the law that the passage from all such premises to such conclusions tends to the *truth*”. Nappo argumeantta dulkon lea álo sihkar: dat ieš čujuha mii lea rivttes dulkojuopmi. Go dicensis dušše čujuha, ahte objeakta lea,

argumeanta duodašta, ahte objekta lea duohta. (Huttunen–Veivo 1999: 47–48; Nöth 1990: 45.)

3.3.3.3. Ikona, indeaksa, symbola

Peirce nuppi golmmajuhkui gullet ikona (firstness), indeaksa (secondness) ja symbola (thirdness). Dat govvidit mearkagaskoami ja dan objeavtta gaskavuoda. Dát golmmajuohku lea hui dehálaš pragმაhtalaš semiotihkas, aistton Peirce dat lea ”the most fundamental division of signs”. (Nöth 1990: 44–45.) Mearkkain lea álo gávdnamis buot dát golmma aspeavtta; ikona, indeaksa ja symbola eai čujut nappo golmma sierra mearkatiipii. Dán dihtii ii leat vejolaš meroštallat mearkkaid nannosit muhtun tiipii ja gávdnat dain čielga ráhkadusosiid, mat čujuhit dušše ovttá tiipii. Mearkkain bohtet ovdan iešguđetlágan aspeavttat ja funkšuvnnat iešguđetlágan oktavuodain dahjege kultuvrralaš teavsttain. (Veivo 2001: 85.)

Mearkagaskoami ja dan objeavtta gaskavuoha vuodđuduvvá *seammaláganvuhtii*, *jotkkolašvuhtii* dahje *njuolggadusaide*. Mearka mii vuodđuduvvá mearkagaskoami ja objeavtta seammaláganvuhtii lea ikona. Ikonalaš mearkka mearkagaskoamis leat iešvuodat, mat leat seammaláganat objeavtta iešvuodaiguin. (Huttunen–Veivo 1999: 45.) Ovdamearkan bussá govva lea bussá ikonalaš mearka, danin go das leat seammalágan iešvuodat go bussás. Dákkár iešvuoha lea ovdamearkan seammalágan hápmi.

Peirce mielde ikona lea ”a sign which refers to the Object that it denotes merely by virtue of *characters of its own*” (Eco 1984: 136). Ikonalaš mearkkat ovddastit vuosttasvuoda ja dan dihtii vejolašvuodas lea guovddáš rolla: mearkagaskoami iešvuodat dahket vejolažžan dan, ahte dat sáhtta doaibmat buot dakkár oruhiid dahje ihtagiid ikonalaš mearkan, main leat seammalágan iešvuodat go mearkagaskoamis. Ikonaide leage mihtilmas, ahte dat leat rahpasat ja meroštallameahttumat. Dalle go geavahit ikonalaš mearkka, dušše konteksta muitala, mii lea dat objekta, masa mearkagaskavuoha čujuha. (Huttunen–Veivo 1999: 45.)

Mánjii leat ádden boastut, ahte ikonalaš mearkkain galggašii leat juoga konkrehta oktavuoha objeavttaiguin, ahte dain galggašedje leat áibbas seamma iešvuodat. Dáid áiggiid dutkamušas celket goit, ahte ikonavuoha lea dakkár elemeanta, mii lea juohke

sajis, maiddáí gielas ja girjjálašvuodas. Leat fuobmán, ahte ikonavuohhta vuodđuduvvá áicojuvvon dahje ráhkaduvvon seammaláganvuhtii, mii fast-ain vuodđuduvvá dušše olbmuid lunddolaš máhttui dovdat seammaláganvuoda. Dát lea dehálaš muitit maiddáí báikenamaid oktavuodas. (Veivo 2001: 83–84)

Dakkár mearkka, man mearkagaskoami ja objeavtta gaskavuohhta vuodđuduvvá jotkkolašvuhtii, gohčodit *indeaksan*. Indeaksa lea ”a sign which refers to the Object that it denotes by virtue of being *really affected by that Object*”, nappo mearkagaskoamis galgá leat albma oktavuohhta objeavttain. Indeavssalaš mearkkaid mearkagaskomiin lea juogo kausála gaskavuohhta objeavttaiguin dahje mearkagaskoapmi man nu láhkai čujuha objektii. (Eco 1984: 136; Huttunen–Veivo 1999: 45–46.)

Kausála indeaksa dahjege *reagenta* lea ovdamearkan suovva, mii lea dola mearka. Dalle objeakta váikkuha dulkoma sisdollui. Čujuheaddji indeaksa dahjege *designáhtor* lea ovdamearkan personpronomen *mun*, mii čujuha muhtun hállandili hállái. Dalle indeavssa guovddázis lea ieš objeakta. (Huttunen–Veivo 1999: 45–46; Veivo 2001: 100.)

Indeaksavuohhta gullá nubbi vuoda kategoriijai. Indeaksavuohhta čujuha nappo mearkka eksistentiála gaskavuhtii objeavttain: vai mearka sáhtta doaibmat, galgá leat ”a direct dual relation of the sign to its object independent of the mind using the sign” (C.P. 3.361). Indeaksavuohhta gáibida objeavtta, mii váikkuha merkii guovttigaskasaš gaskavuoda bokte. Gaskavuohhta lea faktuála ja ii-njuolggaduslaš. (Veivo 2001: 100.)

Kognitiiva ja pragmáhtalaš lingvistihkas indeaksavuohhta lea jurddašuvvon giela guovtte olát elemeanttaid iešvuhtan. Ovdamearkan persovdna- ja demonstratiivapronomenat, lokatiiva ja temporála advearbbat ja proprat leat vuodđoovdamearkkat guovtte olát ovdanbuktosiin. Indeaksavuohhta dahká vejolažžan čujuhit muhtun duodalaš, muhto maiddáí fikšuvnnalaš báikái, gos mearkka objeakta lea. Dákkár funkšuvdna vuodđuduvvá dasa, ahte objeakta lea hállandili olggobealde. (Veivo 2001: 101.)

Dakkár mearkka, man mearkagaskoami ja objeavtta gaskavuohhta vuodđuduvvá njuolggadussii, prinsihppii dahje dáhpái gohčodit *symbolan*. Symbola lea ”a sign which refers to the Object that it denotes by *virtue of a Law*, usually an association of general ideas”. Dákkár mearkagaskoapmi ii leat seammalágan go objeakta iige leat šaddan

objeavtta váikkuhusas, muhto lea dušše sohppojuvvon, ahte mearkagaskoamis ja objeavttas lea gaskavuohta. Ovdamearkan ruossa lea kristtalašvuođa symbola ja alit ivdni ovdamearkan polesa symbola. Buot giela sánit leat symbolat. (Eco 1984: 136; Huttunen–Veivo 1999: 46; Nöth 1990: 44–45.)

Symbolavuohta lea goalmátvuođa kategorija. Peirce mielde symbolat leat dat mearkaluohkká, mii lea buot alimus logalaš dásis. Danin go goalmátvuhtii gullá álo vuosttasvuohta ja nubbivuohta, maiddái symbolain leat ikonaid ja indeavssaid iešvuođat. Dat ahte olmmoš dovdá jienaid sátnin vuodđuduvvá seammaláganvuhtii ja dasa, ahte seamma sánit leat ovdal juo geavahuvvon, mii fas lea jotkkolašvuohta. (Huttunen–Veivo 1999: 46; Veivo 2001: 114–115.)

Mearkagaskoami ja objeavtta gaskavuohta symbolain lea arbitrára danin go dat ii dárbbas rationála dahje kausála vuođu. Dattetge gaskavuohta lea motiverejuvvon dainna lágiin, ahte dat vuodđuduvvá geavahanservoša soahpamuššii, mii ráddje individuála geavaheami. Danin go mearkkat leat sosiála elemeanttat, soahpamuš lea maiddái sosiála buvttá ja sáhtá nuppástuvvat. (Veivo 2001: 114–115.)

Dat ahte symbolat vuodđuduvvet soahpamušaide dagaha dan, ahte daid objeakta ii dárbbas leat njuolga áicamis dahje dat sáhtá leat juoga mii ii leat duodalašvuođas oppa áicamisge. Symbolat leat dábálaččat danin go dat čuččot lagamustá soahpamušain, mat dáhkidit dulkonvejolašvuođa, eaige objeaktagaskavuođain, mat dárbbasit konkrehta gaskavuođa. Dákkár dilli dahká vejolažžan geavahit miellagovahusa. (Veivo 2001: 115.)

Symbolavuođas lea dehálamos sadji gielain. Gielalaš ja kultuvrralaš njuolggadusat dagahit dan, ahte sániid lea vejolaš dulkot, das fuolatkeahtá makkár referentiála ráddjehusat leat. Gielalaš teavstta refereanta sáhtá leat ”in the *possibly imaginary universe* to which the Symbols refers” (C.P. 2.249). Giela lea vejolaš ipmirdit ráhkaduvvon interpretášuvnnaid fierpmádahkan, mii čujuha giella- ja kulturservoša ensyklopedalaš dihtui (Eco 1984: 136; Veivo 2001: 115–116.)

3.3.4. Peirce ontologiija ja semiosis

Mearkagaskoami ja objeavtta gaskavuohta lea pragmáhtalaš semiotihka dehálamos ášši. Okta Peirce guovddáš ulbmil lei čielggadit sáhttágo olmmoš diehtit duodalašvuodas juoidá. Loahpas son jurddašišgođii Immanuel Kant (1724–1804) mielde, ahte olbmos ii sáhte leat diehtu duodalašvuodas, muhto olmmoš diehtá dušše, maid son áicá dahjege son vásiha duodalašvuoda dušše áicastagaid bokte. Peirce deattuhii goit, ahte duodalašvuodas lea vejolaš oazžut dieđuid mearkkaid bokte: duodalašvuohta váikkuha mearkkaide ja mearkkaid bokte olbmuide. Leago mearkkaid diehtu riekta, boahtá ovdan dainna lágiin, ahte olmmoš veardida iešgudet mearkkaid dieđuid nuppiid mearkkaid dieđuiguin. Dattetge olmmoš ii sáhte goassige leat áibbas sihkkar das, makkár duodalašvuohta lea. (Huttunen–Veivo 1999: 43.)

Miella kategorisere duodalašvuoda orruma vugiid kategoriijaid firstness, secondness ja thirdness mielde, muhto dušše thirdness lea aitosáš didošteami kategoriija. Dasa gullet buot diehtin, didošteapmi, jurddašeapmi ja mentála eallin. Firstness ja secondness leat goit maiddái dárbbaslaččat: daid haga dušše doabalaš diehtu livččii vejolaš. Dábálaš vásihandiliin dát kategoriijat leat čatnasan oktii, muhto olmmoš máhttá sirret iešgudetlágan albmonemiid ja daid aspeavttaid. (Kilpinen 1996: 5.)

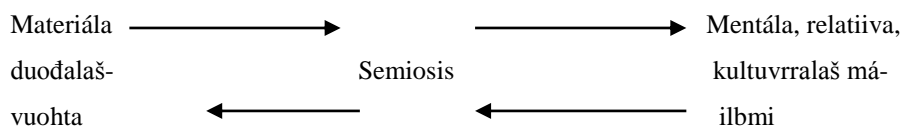
Peirce semiotihka guovddášdoaba ii leat mearka, muhto baicca *semiosis* (semeiosis), aistton Peirce: ”*semiotic* is the doctrine of the essential nature and fundamental varieties of possible semiosis”. Tearbma semiosis lea váldon epikurolaš filosofa Philodemusa dutkamušas. Peirce mielde ”Σημειωσις [...] meant the action of almost any kind of sign; and my definition confers on anything that so acts the title of a `sign`”. Semiosis lea nappo *mearkkaid doaibma* dahjege *iešdulkonproseassa* (tulkkiutumisprosessi). Vaikko golmma olát mearkamálla lea dehálaš, dat govvida dušše fal oanehis bottu dán stuorit proseassas. (Kilpinen 1996: 4, 6; Nöth 1990: 42.)

Semiosis lea proseassa, gos mearka ráhkada aldiinis interpretánta, nappo odđa mearkka, mii fast-ain ráhkada odđa mearkka. Juohke mearka lea vealttakeahtá ovddit mearkka interpretánta, vaikko mii eat dovddašege dán ovddit mearkka. (Sebeok 1986: 675.) Interpretánta lea juohke mearkka oassi. Interpretánta fast-ain lea dábálaččat álo nuppi mearkka representamen dahjege mearkagaskoapmi. Dás čuovvu, ahte šaddá interpretántaid ráidu, mas interpretánta čuovvu interpretántta. Vuodđoainnus semiosis

leage rájáhis proseassa, mas ii leat vejolaš sirret vuosttas dahje mañimuš mearkka. Semiosis ii sáhte goit leat riekkesjurdda, muhto ovdána baicca álo ovddosguovlluid. (Nöth 1990: 43.)

Peirce jurdagiid duohkin lea oalle modearna jurdda: ”thinking always proceeds in the form of a dialogue – a dialogue between different phases of the *ego* – so that, being dialogical, it is essentially composed of signs”. Danin go juohke jurdagis galgá leat sierra čuozáhat (”every thought must address itself to some other”), ii leat vejolaš loahpahit semiosisa (dahje jurddašeami), muhto dan lea vejolaš gaskkalduhttit. (Nöth 1990: 43.) Muhtumin semiosis bisána muhtun muddui go orru ahte dulkonboadus lea dievaslaš. Go de ihtá ođđa diehtu dahje ođđa dárbbut, semiosis joatkašuvvá fas: boddu leige gaskaboddasaš. (Huttunen–Veivo 1999: 48.)

Semiosisa haga ii sáhte leat diehtu máilmmis. Olbmo vuoigñašiin ii leat njuolg-gooktavuohta duodalašvuodaiguin, muhto áiccastagat ja dovdamušat bohtet daidda nearvaid bokte. Semiosis ovttastahtá áiccastagaid ja doabalaš jurddašeami. Dat ii leat neutrála proseassa, muhto dat baicca nuppástuhtá objektiiva duodalaš máilmmi mentála ja relatiiva, kultuvrralaš máilbmin:

Semiosis lea guovtteguvllot proseassa. Dat fállá olbmui dieđuid duodalašvuodas, muhto dat maddái nuppástuhtá máilmmi dakkárin, go olmmoš jurddaša. Buot olbmot ellet seamma duodalašvuodas. Dán duodalašvuoda goit vásihit iešguđet láhkai: juohke kultuvrras lea iežas vuohki dulkot, juohkit ja vásihit máilmmi. Semiosis dahká dan vejolažžan. (Huttunen–Veivo 1999: 28.)

Semiosisa ja mearkadoahpaga lea vejolaš geavahit maddái olbmuid jurddašeami ja doaimmaid olggobealde. Semiosis ii dárbbáš olmmošlaš dulkojeaddji. Vuos lei semiosis, de easka olmmošlaš diehtu ja jurddašeapmi. Semiosis ii dárbbáš olbmo, muhto olbmot dárbbášit semiosisa, vai ovttaskas dulkomat livčče vejolaččat. Semiosis bohtá ovdan dákkár proseassain: aistton Sebeok ”Living beings *undergo* semiosis” (Kilpinen 1996: 6.)

Semiosis ii leat mielavuloš dahje soaittáhatovttastumiid ráidu. Peirce čállá: "A sign is something by knowing which we know *something more*" (8.332). Interpretánta interpretántta maŋŋá mearka lea ain buorebut meroštallojuvvon juo čiekŋalisvuođa ja viiddisvuođa ektui. Interpretánttat ovdánit oppa áigge *loahpalaš logalaš interpretántta* guvlui. Semiosisa maŋit dásiin mii diehtit eanet dan representamenis, mii álggahii dán interpretašuvdnaráiddu, go ráiddu álggus. Dát ii mearkkaš, ahte dan dovdet ollásit. Vaikko semiosis lea systema beales rájaheapmi, proseassa beales dat sáhttá bisánit. Sivvan lea dat, ahte semiosisa áigge olmmoš háliida diehtit dušše dan, mii lea relevánta dán dihto dilis. (Eco 1994: 28; Sebeok 1986: 676.)

Vaikko semiosis ii leat absoluhtta álgu dahje loahppa, das lea vejolaš intuitiivvalaččat ráddjet bihtá, mas lea álgu ja loahppa. Lea maiddáii vejolaš, ahte guokte dahje eanet mearkaráiddut šaddet okta ráidun muhtun interpretántta bokte. Dalle iešguđet ráidduid mearkkat leat doaibman ovttas, nu ahte šaddá ovttaskas interpretánta. Dán sáhttá veardidit dasa, mot iešguđetlágan ákkat ovtastuvvet ja šaddá jurddaboadus. Lea maiddáii vejolaš, ahte guokte dahje eanet ráiddut šaddet ovttá objeavttas. Ovttaskas mearkka lea vejolaš analyseret rájáhis mearrin vuollemearkkaid ja vuolle-vuollemearkkaid, main leat iežaset vuollemearkkat. (Sebeok 1986: 677.)

Vaikko olmmoš ii dovddage dan vuosttas mearkka, mii álggahii semiosisráiddu, son máhttá dulkot ráiddu maŋit mearkkaid. Dego Derrida čállá: juohke mearka lea "readable even if the moment of its production is irrevocably lost and even if I do not know what its alleged author-scriptor consciously intended to say at the moment he wrote it, i.e. abandoned it to its essential drift." Lohkkái dahje dulkojeaddjái lea juobe veadjemeahtun čuovvut álgoálgosaš mearkkašumi. Nuppiin sániiguin mearkkašupmi ii sáhte leat bissovaš. (Eco 1994: 32–33.)

4. Báikenamat ja semiotihkka

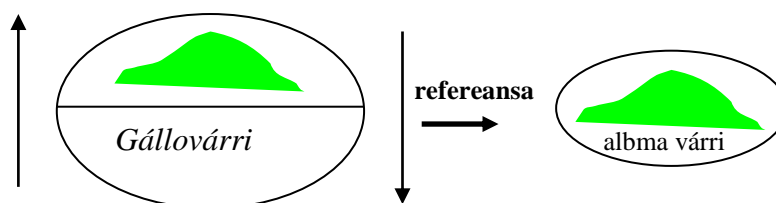
4.1. Báikenamat strukturalisttalaš semiotihka geahčanguovllus

4.1.1. Báikenamat strukturalisttalaš mearkan

Strukturalisttalaš mearkamálle lea ráhkaduvvon giela málle mielde ja dan dihtii báikenamaid lea oalle álki heivehit dasa. Go analysere báikenama strukturalisttalaš mearkamálle mielde, merkejeaddji dahjege jietnagovva lea báikenama gielalaš oassi, nappo namma ieš. Lea goit dehálaš muitit, ahte dat lea nama mentála jietnagovva iige konkrehta jietnadatjoavku, man lea vejolaš áicat. Merkejuvvon dahjege doaba lea dieđusge dat doaba, mii vástida konkrehta eatnama ja doallá sisttis maiddá buot daid jurdagiid ja dovdduid, mat laktásit dán báikái. Merkejuvvomage oktavuodas lea dehálaš muitit, ahte dat lea mentála kategoriija iige albma konkrehta eana. Ovttas dát bealit leat olles báikenamma dahjege gielalaš mearka.

de Saussure mielde referentiála objekta ii gula semiotihkalaš vuogádahkii iige dat leat mearkka oassi; dasa gullet dušše merkejuvvon ja merkejeaddji. Dát mearkkaša, ahte strukturalisttalaš mearkamálle vehkiin ii leat vejolaš guorahallat báikenamaid ja eatnamiid gaskavuoda, muhto dušše beare gielalaš mearkavuogádaga. Gč. govvosa 8.

Govus 8. Báikenamma *Gállvárri* strukturalisttalaš mearkamálle mielde. Bajit oassi lea doaba ja buot dat jurdagat ja dovddut mat laktásit dasa. Vuolit oassi lea jietnagovva, nappo namma ieš. Njuolla, mii manná vulos, govvidit nama buvttadeami ja njuolla, mii manná bajás, govvidit dan vuostáiváldima. Referentiála objekta lea mearkka ja mearkavuogádaga olggobealde.

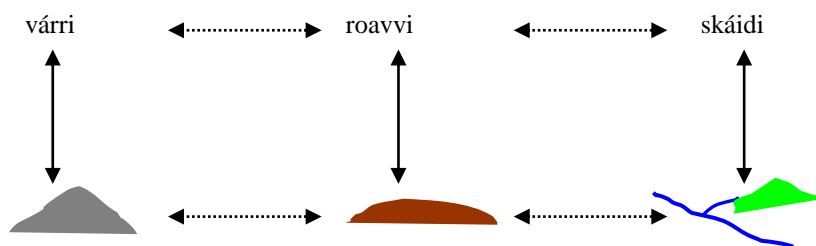
4.1.2. Báikenamat mearkavuogádahkan

Strukturalisttalaš mearkavuogádatmálle mielde lea vejolaš guorahallat báikenammavuogádaga ráhkadusa ja namaid šaddanproseassa. Mun giedáhalan vuos báikenammavuogádaga gielalaš mearkavuogádahkan ja de dan maŋŋá báikenammavuogádaga erenoamáš sárgosiid.

Báikenamaid kategoriserejit dan šlája mielde, man refereanta ovddasta. Ovdamearkan leat sierra namat gielddaide, jávrride, giliide, jogaide ja nu ain. Dát vuodđuduvvá giela geavaheddjiid dábálaš doabavuogádahkii ja vástideaddji ovdanbuktinvuogádahkii, mii lea gielas. Nammaaddinvuohki doallá sisttis nammajurdda, mii lea välljejuvvon nama fáddán, ja gielalaš nammaráhkadanprinsihppa, man leat geavahan jurdaga realiseremii. (Zilliacus 2002: 138, 143.)

Strukturalisttalaš semiotihka tearmmaid mielde doabavuogádat doallá sisttis buot vejolaš merkejuvvomiid ja ovdanbuktinvuogádat fas buot vejolaš merkejeddjiid. Nammajurdda lea merkejuvvon ja gielalaš nammaaddinprinsihppa dahjege nammaoahppa fast-ain koda, mii addá njuolggadusaid, maid vuodul lea vejolaš ovttahttit ja geavahit merkejuvvoma ja merkejeaddji. Gč. govvosa 9.

Govvus 9. Báikenamaid vuodđoosit strukturalisttalaš mearkavuogádatmálle mielde. Dát málle lea vuodđoainnus seammalágan go buot eará sániin: iešguđetlágan refereanttain leat iešguđetlágan namahusat. Boatkanjuolat govvidit daid erohusaid. Olles njuolat fas govvidit koda, mii addá njuolggadusaid, maid vuodul lea vejolaš ovttahttit merkejuvvoma ja merkejeaddji. Sámegiela erenoamášvuolta lea dat, ahte gielas leat olu eanet eananamahasat go ovdamearkan ránnjágielain, nappo vuogádat váldá vuhtii eanet eatnamiid iešvuodaid go ránnjágielain. (govvosa málle: Huttunen–Veivo 1999: 28)

Eanašládjavuogádat lea oalle mohkkái, muhto das lea goit čielga ráhkadus. Dihtolágan sajiide lea dihtolágan namma, muhto seamma saji lea vejolaš nammadit iešguđet

iešvuodaid mielde: ovdamearkan muhtun sajis lea namuhuvvon guokte bolnni, vaikko livččii lean vejolaš namuhit ávžži dán guovtti bolnni gaskkas. Seamma bures muhtun šládjavuogádagas sáhtášii leat erenoamáš namma dákkár guovtti bolnni guovllu várás. Buot muhtun giela topográfalaš appellatiivvat eai goit boade ovdan báikenamain. (Rautio Helander 1991: 76; Zilliacus 2002: 138.)

Šládjavuogádagat leat njuolggaduslaččat ja gullet doabavuogádahkii, mii variere iešguđetlágan kulturbirrašin, main leat guovlu- ja áigerájit. Báikenammaaddin vuodđuduvvá álo báikkálaš doabavuogádahkii, mii nuppástuvvá áiggi mielde. Vaikko sánit livčče iešguđet guovlluin ja áiggiin seammalárganat daid sisdoallu sáhtta leat iešguđetlágan. (Zilliacus 2002: 139–140.) Sámegiella earrána ránnjágielain eanasátnerájus beales: das leat earálárgan sánit go ránnjágielain, muhto maiddá earálárgan doahpagat go ránnjágielain. Sámegiela nammavuogádat sulastahtta suomagiela vuogádaga, muhto lea olu mohkkábut.

Namain leat viehka stuorra erohusat maiddá iešguđet sámeguovlluid gaskkas leat. Dasa lea sivvan dat, ahte sámiid kultuvra ja ealáhusat leat maiddá oalle heterogenalaččat. Eero Kiviniemi lea buktán ovdan jurdaga, ahte báikenamat ja báikenammavuogádagat vuodđuduvvet analogiijai dahjege ahte báikenamat ja nammavuogádagat leat ráhkaduvvon málle mielde. Dát čilgešii su mielas manne iešguđet guovlluin leat iešguđetlágan nammaráhkadanmállet. Maiddá namain dego vaikko gávttiin leat lávat. (Kiviniemi 1975: 12; Rautio Helander 1991: 76–77.)

Sámegiela báikenamain leat dávjjimustá guokte oasi: vuodđooassi ja mearusoassi, seamma láhkai go eará goallošániin. Dát guktot oasis varierejit báikenammavuogádagas. Vuogádat lea guovttegeardásaš ja dan dihtii analysa lea vejolaš álggahit goabbá oasis beare. Vuosttas analysamálle álggaha nama mearusoasis, mii lea dan konkrehta eatnama namahus, man namma ovddasta. Vuodđooasi meroštallá nama mearusoassi, mii sirre dihtolárgan eatnama eará seammalárgan eatnamiin.

Ovdamearkan nama *Gárdejohka* vuodđooassi lea *johka*, mii muitala makkár konkrehta báiki dat lea. Nama mearusoassi lea *gárdi*, mii muitala, ahte dat lea dihto johka, namalassii *Gárdejohka* iige ovdamearkan *Mádjjohka*. Dán dili sáhtta govvidit dependeansadiagrammain:

johka
↑
gárdi

Dát *semantihkalaš–syntávssalaš guorahallan* buktá ovdan báikenamaid *gíelalaš ráhkadusa*. Dalle vuodđooasi stáhtus lea mearkašupmehierarkijas alit. Nubbi analysamálles álggahit mearusoasis. Dán geahččanguovllus mearusoassi muitala makkár guovllus báiki lea dahje mii lea mihtilmas dán báikái. Vuodđooassi fas muitala, mii báikkiid dat lea dán dihto guovllus. Dán geahččanguovllu mielde easkká dependensagovus leage nuppe gežiid, nappo mearusoasi stáhtus lea alit:

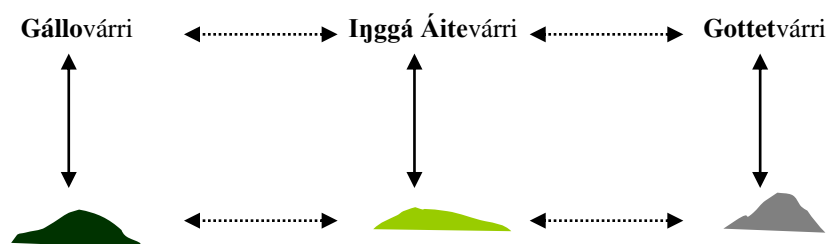
gárdi
↑
johka

Ovdamearkan namas *Gárdejohka* oassi *gárdi* muitala, man oasseguovllus muhtun servoša geavahanguovllus dát namma lea: dat lea dan oasseguovllus, masa lea mihtilmas *gárdi* dahje *gárddit*. Oassi *johka* fas spesifisere, ahte lea sáhka jogas, mii golgá dán oasseguovllus, iige ovdamearkan dan skáiddis, mii lea dán seamma guovllus. Dát geahččanguovlu váldá vuhtii báikenamaid sisdoalu ja dan dihtii dán sáhtá gohčodit *kultuvrralaš dahje sisdoallogeahččanguovlun*.

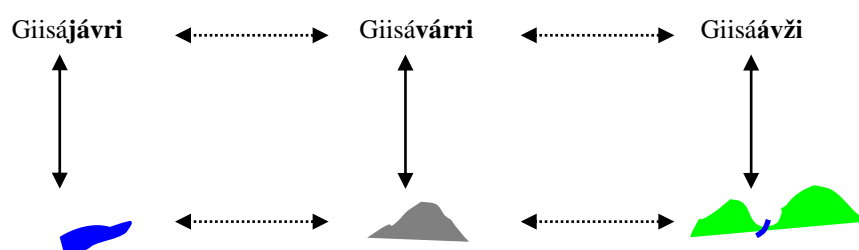
Kultuvrralaš geahččanguovlu orru čuovvumin maiddái dábálaš giellaháliid intuitiivvna. Juos ovdamearkan diehtá, ahte muhtun jávri namma lea *Guollejávri* lea lunddolaš jurddašit, ahte ája mii golgá *Guollejávris* lea *Guolleája*. Nuppe dáfus juos muhtun gullá nama *Guollejávri*, son ii jurddašišgoađe buot jávriid, maid son diehtá ja vállje dasto daid joavkkus dan, masa heive ovdamearus *Guolle-*. Lea lunddolud, ahte son jurddaša dan guovllu, masa lea mihtilmas ovdamearus *Guolle-*, ja ahte leago doppe jávri. Dáid geahččanguovlluid erohusaid čilge govus 10.

Govus 10. Iešguđetlágan geahččanguovllut strukturalisttalaš mearkavuogádatmálle mielde. Málle a govvida gielalaš geahččanguovllu ja málle á kultuvrralaš geahččanguovllu. Boatkasárgáin sárgojuvvon njuolat govvidit merkejjuvomiid ja merkejeddjiid erohusaid: a ja á geahččanguovluin mearrideaddji erohusat leat iešguđet elemeanttaid gaskasaččat. Olles njuolat govvidit koda, mii ovttahtá merkejeddjiid merkejjuvomiidda ja dahká dán báras mearkka. (govvosa málle: Huttunen–Veivo 1999: 28)

MÁLLE A: Gielalaš geahččanguovlu

MÁLLE Á: Kultuvrralaš dahjege sisdoallogeahččanguovlu

Kultuvrralaš geahččanguovllus lea vejolaš guorahallat nammabearrašiid ja daid iešvuodaid. Lea goit vuodđooainnus maiddá vejolaš, ahte ovtta nmmaservoša guovllus leat eanet go okta guovlu, masa lea mihtilmas seamma mearussoassi. Mu materiálas dákkár mearussoasit leat *Biergo-*, *Guolle-*, *Juovva-*, *Nillá-* ja *Roavve-*. Dát mearussoasit leat goit dušše ovttaskas namain eaige nammabearrašiin ja ovttaskas namatge eai leat eanet go guokte dahje golbma. Dasa lassin oassi dáin namain leat muhtun báikki nubbi nammavariánta. Dát namat leat velá guovllu iešguđet osiin. Lea maid miellagiddevaš, ahte dákkár namat čujuhit dušše ovtta stuorra báikái ja nubbi ja goalmmát namma lea uhca báikkáža namma.

Nuppiin sániiguin dákkár namain lea vuogádaga siskkáldas hierarkiija. Namaide lea dasa lassin álki čujuhit dakkár ovdamerrosa vehkiin, mii muitala man guovllus namma lea dahje geavahit nuppi nammavariántta, juos konteksta ii muital guđemuš guovllus lea sáhka. Buot dát iešvuodat dahket vejolažžan, ahte vuogádat sáhtá doaibmat, vaikko

álggus orru, ahte dákkár namat seahkánit álkit. Dáid namaid mearusosiid fáttát leat maiddái hui dábálaččat, goit dán servoša siste. Orru leamen nu, ahte nammabeaša ii sáhte šaddat dákkár oalle dábalaš iešvuodaid vuodul. Dán ášši galggašii goit dutkat dárkilabbot ja viiddit materiálas, vai das sáhtta dadjat maidige sihkkara.

Kultuvrralaš geahččanguovllu vuodul lea vejolaš guorahallat dan, makkár kultuvrralaš iešvuodaid olbmot laktit muhtun guvlui ja makkár mearkkašumiid olbmot addet muhtun guvlui. Gielalaš geahččanguovllus lea vejolaš guorahallat sámegiela eanadoaba-vuogádaga, nappo konkrehta eatnamiid ja dan mot olbmot klassifiserejit iežas birra. Gielalaš geahččanguovlu buktá ovdan dan, mot eatnamat váikkuhit olbmuide. Dat bohtá ovdan das, maid ja makkár báikkiid olbmot leat namuhan, nappo makkár báikkiin lea leamaš nuvt stuorra mearkkašupmi, ahte dat leat namuhan veara.

Mu ovdamearkamateriálas leat namuhan čáziid, alit ja vuolit eatnamiid ja jekkiid. Alit eatnamiid namat leat 81 ja čáziid namat 65. Vuolit eatnamiid namat leat 11 ja jekkiid namat 12. Buot dábálamos vuodđooassi lea *-ája* (30 nama), de *-várri* (25 nama) ja *-johka* (24 nama). Stuorimus variašuvdna lea alit eatnamiid namain: 18 iešgudetlágan vuodđooasi. Dábálamosat leat *-várri* (25 nama), *-čohkka* (12 nama), *-skáidi* (9 nama), *-čopma* (7 nama), *-oaivi* (6 nama), *-Mávdna* (4 nama) ja *-roavvi* (4 nama). Čáziid namain 83 proseanttas vuodđooassi lea *-ája* dahje *-johka*. Eará vuodđooasit leat áibbas marginálat. Jekkiid namain *-jeaggi* (11 nama) lea dábálamos. Vuolit eatnamiid namain *-ávži* (5 nama) ja *-leahki* (4 nama) leat dábálamosat.

Dát nummirat mitalit čielgasit goit ovttá ášši: mu ovdamearkaguovllus leat olu alla eatnamat, maid gaskkas golget ádjagat ja uhca jogažat. Miellagiddevaš lea, ahte measta buot ádjagat ja jogat leat namuhuvvon. Dat lea goit lunddolaš dan dihtii, ahte čáziin leat čielga rájit ja daid lea álki namuhit ovttáčilggolaččat dego Kiviniemi (1990: 84) lea čállán. Nuppe dáfus ádjagat ja jogat leat maiddái lunddolaš rájit alit eatnamiidda dahje jekkiide ja dat veahkehit orienteremis birra jagi.

Mii ii boađe ovdan lea dat, ahte ovdamearkaguovllus leat maiddái oalle olu iešgudetlágan jeakkit. Dušše buot stuorimus jekkiin lea namma ja eará jeakkit orrot boahtimen ovdan dušše dainna lágiin, ahte muhtun báikkis ii leat namma, nappo dat lea muhtunlágan jeaggi. Jekkiid namahussan lea maiddái dábálaččat dušše *jeaggi*. Guovllus lea daid lassin dušše okta *leakšá*. Dát sáhtta govvidit dan, ahte olbmot leat geassit johtán

eanas árbevirolaš bálgáid mielde ja dan dihtii ii leat leamaš dárbu namuhit dárkilit buot guovllu jekkiid. Stuorra jekkiinge leat johtán dušše láddjemin dahje lubmemin, nappo leat goittotge gártan mannat dohko, lehkos makkár lea. Okta vejolašvuohta lea maiddái dat, ahte jekkiid namahusat eai leat čoggojuvvon. Go dákkár oanehis analysa attii ná imaštahti čielga bohtosiid ja livččii oalle miellagiddevaš veardidit mu ov-damearkaguovllu dili muhtun eará guovllu dillái.

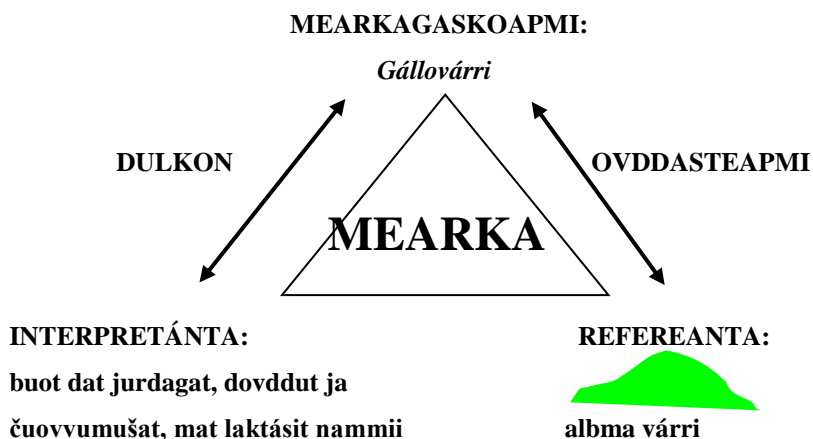
4.2. Báikenamat prag máhtalaš semiotihka geahčanguovllus

4.2.1. Báikenamat prag máhtalaš mearkan

Prag máhtalaš mearkkas leat golbma oasi. Mearkagaskoapmi, refereanta ja interpretánta. Go heiveha báikenama dán mearkamállii mearkka mearkagaskoapmi lea báikenama materiála hápmi. Dat sáhtta leat jietna, dalle go namma daddjo, bleahkka, dalle go namma lea prentejuvvon, dahje jurdda, dalle go namma lea dušše gean nu mielas. Refereanta lea dat konkrehta báiki, masa namma čujuha. Interpretánta leat dat jurdagat, dovddut ja čuovvumušat, mat laktásit dán báikenammii. Ovttas dát oasis leat mearka. Galgá goit muitit, ahte vai mearkka lea vejolaš dulkot, dan galgá heivehit kultuvrralaš ja áigekontekstii.

Mearka osiid gaskavuodaid vuodul mearkkas leat guokte funkšuvnna: dulkon ja ovddasteapmi. Mearkagaskoapmi ovddasta refereanta, man interpretánta dulko. Mearkagaskoapmi doaibmá dás gaskkusteaddjin. Gč. govvosa 11.

Govus 11. Peirce semiotihkalaš golmmačieगत, mii lea heivehuvvon báikenama *Gállovárri* oktavuhtii. Pragmáhtalaš mearkamálles leat golmma oli, mat ovttas ráhkadit mearkka. Oliid gaskavuodaid vuodul mearkkas leat guokte funkšuvnna: dulkon ja ovdasteapmi. Mearkagaskoapmi *Gállovárri* ovddasta refereantta ja interpretánta dulko dan mearkagaskoami bokte. (Govvosa málle: Huttunen–Veivo 1999: 40–41; Määttänen 1993: 40–41.)

Pragmáhtalaš semiotihkas leat golbma vuoddoaspeavtta: golmma guvllot gaskavuodat, mearkkaid doaibma sihke mearkkaid áige- ja báikekonteaksta ja dan váikkuhusat. Golmma guvllot aspekta bohtá ovdan golmma olát mearkkas ja mearkatiippain. Mearkkaid doaibma bohtá ovdan mearkkas: go mearkka oasis doibmet ovttas, šaddá mearka ja interpretánttas fast-ain odđa mearka. Dán proseassa namma lea semiosis. Semiosisii laktása maiddái kontekstagažaldat.

4.2.2. Dálvadasa báikenamaid juohku Peirce mearkatiippaide

4.2.2.1. Analyserenvuohki

Peirces leat iešgudetlágan mearkatiippat, mat vuodduuvvet su teoriijai orruma golmma vuogis (firstness, secondness ja thirdness) ja dasa man mearkagaskavuoda oasis bokte mearkka guorahallá. Mun áiggun dán barggus guorahallat dušše mearkka mearkagaskoami ja refereantta sihke mearkagaskoami ja interpretántta gaskavuoda. Mun in giedáhala nappo ollenge mearkagaskoami iešvuodaid. Kapihttalis 4.2.2 mun giedáhalan mearkagaskoami ja refereantta gaskavuoda ja kapihttalis 4.2.3 mearkagaskoami ja interpretántta gaskavuoda. Mearkagaskoami ja refereantta gaskavuoda sáhtá leat golmmalágan: ikonalaš, indeavssalaš dahje symbolalaš. Lean

analyseren mu ovdamearkamateriála dán geahččanguovllus. Čuovvovaš kapihttaliin mun mitalan makkár bohtosiid mun lean ožžon.

Mun guorahallen buot 187 ovdamearkanama. Analyserejin oktan ollisvuohtan iešgudetlágan variánttaid, juos daid vuodđoráhkadus ja mearkkašupmi lea seammalágan. Lean maiddái rehkenastán oktan analyserenollisvuohtan dakkár namaid, main lea čielgasit iešgudetlágan oasis, dego namain *Hánasája*, *Hánasnuor(e)ája*, *Hánasnarája* ja *Vuolit Hánasája*, dalle go lea čielggas, ahte dain lea seamma refereanta eaige iešgudetlágan oasis nuppástuhte analysa bohtosiid. Dalle go ovttá báikkis leat leamaš eanet go okta namma ja namat leat ollásit iešgudetláganat, lean analyseren daid sierra. (Gč. ja vrd. Zilliacus 1972: 363.) Dán rehkenastinvuogi mielde šadde 147 sierra nammaollisvuođa, maid analyserejin.

Analysain lean váldán vuhtii dušše daid namaid, maid sisdoalu lea vejolaš áddet dahje čielggadit. Dát lea nammadutkamušas dehálaš prinsihppa. Juos váldá vuhtii eahpečielga namaid, dat ii lasit hirbmat olu báikenamaid meari, muhto bohtosiid luotehahttivuohta unnu oalle olu. (Zilliacus 1972: 376–377.) Vaikko sámegillii lea tiippalaš, ahte leat olu dakkár namat, maid sisdoalu ii leat vejolaš čilget, lean goit lihkestuvvan klassifiseret 92 % buot namain.

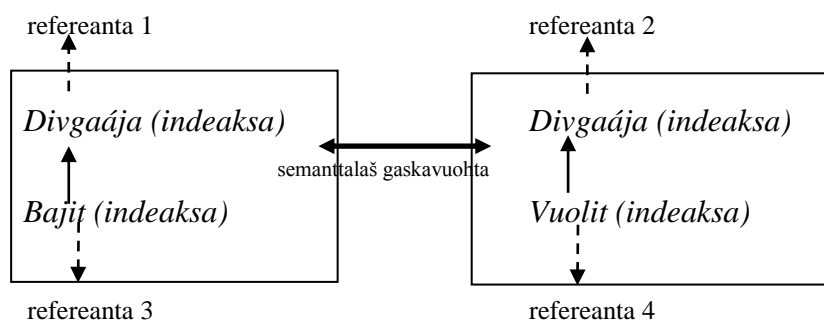
Analysa vuodđuduvvá eanas báikenama mearusoassái. Vuodđooasi sisdoallu šaddá dábálaččat njuolga das, makkár eatnama namain namuhit. Mearusoasi välljen fast-ain lea oalle friddja ja dan dihtii dat sáhtá doallat sisttis kultuvrralaš dieđu. Báikenamat leat dávjá nuppástuvvan šaddama rájes, muhto in leat geahččalange ollit álgoálgosaš historjjálaš namuhansivaide ja -fáttáide. Mun lean guorahallan namaid dušše dan geahččanguovllus, mii informánttain lea, dahje dalle go dakkár diehtu ii leat leamaš, mun lean geahččalan välljet lunddolos namuhansivaid ja -fáttáid. Nappo dehálamus lea dat mearkkašupmi, mii namas lea dihto olbmui dahje servošii dihto dilis. (Gč. Sjöblom 1997: 208.)

Dakkár namaid, main lea komparatii vahápmásaš ovdamearus, dego ovdamearkan *vuolit*, *bajit*, *oarjijt*, *nuorttat*, lean analyseren mearusoasi mañimuš oasis mielde dahjege in leat váldán ovdamerrosa mearkatiippa vuhtii. Sivvan lea dat, ahte juos analysere nama osiid gaskasaš hierarkiija, boahtá ovdan, ahte ovdamerrosat leat hierarkiijas eará mearusosiid

vuolbealde. Dat leat attribuhta lágan ovdamerrosat, mat meroštallet oaivesáni sajádaga muhtun eará báikki ektui.

Ovdamerrosat sirrejit nama ja báikki nuppi namas ja báikkis, maiguin dain lea semanttalaš ja dávjá konkrehta gaskavuohta. Dákkár gaskavuhtii čujuha ovdamearkan dat, ahte ovdamearus lea komparatiivahámis, mii álo gáibida veardidančuozáhaga. Go ovdamerrosiid doaibma lea ná ráddjejuvvon dat eai sáhte govvidit olles nama semiotihkalaš tiippa. Dákkár čovdosa doarju maiddá dat, ahte ovdamerrosat čujuhit eará referentii go oaivesátni: ovdamerrosat čujuhit namalassii dan iešvuhtii, mii govvida namaid gaskasaš sajádaga, dego `bajitvuohta`, `vuolitvuohta`. Gč. Govvosa 12.

Govus 12. Namaid *Bajit Divgaája* ja *Vuolit Divgaája* dependeansagovvosat. Olles njuolat govvidit dependeansa ja boatkanjuolat fas refererengaskavuođa.

Lea maiddá dehálaš sirret guokte ášši, namalassii diehtu mii lea namain ja diehtu, mii laktása daidda báikkiide, maid namat namuhit. Nama mearusoassi lea oalle ráddjejuvvon diehtovuorká ja mánggat dieđut, mat laktásit namaide ja báikkiide eai boađe namas njuolgga ovdan. Báikenamat ovttaskas gielalaš mearkan leat dušše muhtunlágan oktageardánis steampalat dahje ohcansáni, maid bokte lea vejolaš beassat stuorit kultuvrralaš diehtovuorkkáide. Báikenamain bohtá bures ovdan dat, ahte ovttaskas mearka lea dušše oassi stuorit proseassas, namalassii semiosis. Dán geahčanguovllu ja báikenamaid sisdoalu mun gieđahalan kapihttalis 4.2.3.

Analyserejuvvon namaid nammaartihkkalat leat čuvvosis 1. Čuvvosis lea máinnašuvvon, mii báikkiid namuhuvvon báiki lea, gos dat lea, čoahkkáigeassu das, makkár dieđut namas leat gávdnamis, ja main ákkaiguin lean meroštallan dan dihto semiotihkalaš mearkatiipii. Dasa lassin leat máinnašuvvon nama variánttat, mot namma

sodjá ja dárkilis gáldut. Lean maiddá i eš fitnan juohke áidna báikkis, vai dieđán man birra čálán.

4.2.2.2. Ikonanamat

Vai dát analysa livččii vejolaš, galgá dohkkehit dan, ahte sánit sáhttet leat ikonat. Dego kapihttalis 3.3.3.3 lei sáhka, dáid áiggiid dutkamušas leat ádden, ahte ikonavuohtha sáhtta boahit ovdan juohke sajis, maiddá gielas. Ikonavuohtha vuodđuduvvá seamma bures juo áicojuvvon ja ráhkaduvvon seammaláganvuhtii. Ráhkaduvvon seammaláganvuohtha fast-ain vuodđuduvvá ollásit olbmuid lunddolaš máhttui dovdat seammaláganvuohda. (Veivo 2001: 83–84)

de Saussure mielas sániid ikonavuohtha lea veadjemeahtun, danin go sánit leat ollásit arbitrára mearkkat: jietnagovva ii goassige govvit dan doahpaga, masa dat laktása. Pragmáhtalaš semiotihka geahččanguovllus ikonalaš sánit leat goit vejolaččat. Lea čielggas, ahte gielas leat mearkkat, maid vástidit konkrehta dahje abstrákta refereanttat, maid giellageavaheaddji jurddaša dalle go son geavaha gielalaš mearkka. Refereanta lea mearkka oassi ja dan ja konkrehta mearkka dahjege mearkagaskoami gaskavuohtha lea vealtameahtun, vai mearka sáhtta doaibmat. Ikona lea mearkatiipa, mas mearkka ja refereantta gaskavuohtha vuodđuduvvá seammaláganvuhtii, sániid oktavuohdas dat seammaláganvuohtha lea dušše doahpágiid dásis.

Ikonalaš báikenamat govvidit báikki dakkárin go dat lea fysalaš duodalašvuohdas. Namat mitalit makkár refereanta lea dahje mii mihtilmasaid doppe lea. Dán dihtii maiddá vierroolmmoš ádde dalán ikonalaš nama sisdoalu. Ikonanamat mitalit ovdamearkan báikki sturrodaga, hámi, ivnni, eará iešvuohda, materiála, mii báikkis lea dahje muhtun dáhpáhusas, mii lea jođus dán báikkis. (Gč. Zilliacus 1972: 375).

Ovdamearkan *Jorba-Mávdna* lea okta *Mávdna*-várri, mii lea jorbat, nuppe láchkai go eará *Mávnnat*. *Skierrivadđa* lea vadđa, gos šaddet erenoamáš olu skierrit, ja dat lea mihtilmas aiddo dán vadđii. *Šlivggodanája* fas šlivgu rávddas rávdii ja namma buktá dán iešvuohda ovdan. *Rihtánjárggas* lea leamaš rihtá ja dat lea ožžon nama dan mielde: rihtá lea dán njárgga dovdomearka. Maiddá okta oasát namma, dego Šlieddan, sáhtta

leat ikonalaš, muhto dalle galgá dieđusge diehtit mii eatnamiid dat lea, vaikko dán namas dan gal lea álki árvidit.

Mu ovdamearkanamain 28 bihtá dahje 19 proseantta leat ikonanamat. Viehka stuorra oassi ikonanamain leat ovttaskas namat dahjege dat eai leat nammabearraša oasisit. Juos ikonanamat gullet nammabearrašii dat leat dábálaččat nammabearraša eadnenamat dahjege dat namat, maidda eará bearraša namat čujuhit. Eará bearraša namat fas leat indeaksanamat, mat čujuhit dán eadnenammii. Ovdamearkan namma *Skadjávárri* lea dakkár eadnenamma. Dan vuodul leat ráhkaduvvon genetiivahápmásaš indeaksanamat *Skadjávárčohkka*, *Skadjávárjeaggi*, *Skadjávár-Mávdna* ja dan málle mielde gártta várás *Skadjároavvi*.

4.2.2.3. Indeaksanamat

Indeaksanamat leat dakkár namat, main lea oktavuoha refereanttain dahje mat mot nu čujuhit dasa. Indeaksanamat govvidit báikki ollisvuoda, sajádaga, sajádaga muhtun eará báikki ektui, guovllu, oamasteami dahje geavaheami, dahkki, geavaheaddji dahje dáhpáhusa (Gč. Zilliacus 1972: 375). Indeaksanamaide laktása dávjá muhtun mitalus, dego mii doppe lea dáhpáhuvan, maid leat dahkan doppe dahje maid leat gávdnan doppe ja namma lea šaddan mitaluvvon dili vuodul. Indeaksanamat sáhttet leat maiddái dakkár báikkiin, gos máidnasa mielde lea juoga, mii dasto lea namuhanfáddán.

Oktavuoha sáhtta leat ovdamearkan oktavuoha mainna nu eará báikkiin. ovdamearkan namma *Gárdejogajeaggi* mitala, ahte refereanttas lea oktavuoha *Gárdejogain*, dat lea nappo dan lahkosiin. Okta dehálaš oassi indeaksanamain leat aiddo dakkár namat, maid mearusoassin lea nubbi namma dahje dat gullet muđui seamma nammabearrašii, nappo dat mitalit, ahte namuhuvvon báikkit leat lahkalgaid dahjege ahte dain lea oktavuoha. Dákkár nammabearraša eadnenamma sáhtta leat maiddái ikonalaš, dego *Beahcel-*nammabearraša eadnenamma *Beahcelleahki*. Erenoamáš čielggas oktavuoha lea dalle go mearusoassi lea vel genetiivvas.

Oktavuoha sáhtta leat maiddái assosiašuvdna, dego namas *Gumpegirku*. Dan birra mitalit, ahte gumpet čoahkkanit dohko holvut go leat beassan borrat juoidá. Das lea

čielga assosiašuvdna dasa, mot olbmot čoahkkanit albma girkui giitit Ipmila beaivválaš láibbi ovddas. Báikki oamasteaddjái dahje geavaheaddjái čujuhit ovdamearkan namat *Erkkeája*, *Inggá Áitevárri* ja *Nillágoahti*. Muhtun dáhpáhusas mitalit ovdamearkan namat *Bissočuollanvárri* ja *Divgaája*, main vuosttas mitala muhtun dološ bissočuollamis ja nubbi lea šaddan das, go muhtun lea gávdnan dán ájagáttis divgga.

Ikonanama lágan lea namma *Giisávrri*. Namma vuodđuduvvá goit mitalussii, ahte dohko lea čihkkojuvvon dolin dávvirgiisá. Olbmot leat geahččalan ohcat dan, muhto giige ii leat lihkestuvvan gávdnat dan. Dán báikki muhtunlágan dovdomearka lea dieđusge giisá, muhto vai dan ádde galgá dovdat olles máidnasa, gaskavuohta leage nappo máidnasiin iige máidnasa giissáin. Dán dihtii lean meroštallan dán nama indeaksan.

Indeaksanamat leat buot dábálamos nammatiipa: 101 nama dahje 69 proseantta buot namain leat indeavssat. Dát lea miellagiddevaš dan dihtii, ahte vai lea vejolaš áddet indeaksanamaid sisdoalu, ferte dávjá leat kultuvrra siskkáldas diehtu. Dát namat leat kultuvrra sisbeale olbmuid namat, maida laktásit olu máidnasat, mitalusat ja historjjálaš diehtu. Miellagiddevaš lea maddái dat, ahte dalle go informánttat eai diehtán makkárga sihkkaris čilgehusa muhtun nammii, de indeaksačilgehus lei álo vuosttas evttohus, masa sii dorvvastedje. Ovdamearka namas *Biergoája* eai diehtán maidige, muhto čilgejedje goittotge, ahte dat laktása várra muhtun biergohommáide, maid gii nu lea doppe bargan.

4.2.2.4. Symbolanamat

Dalle go leat namuhan báikkiid, namas lea álo leamaš čielga mearkkašupmi ja čanus dan báikái, man namman dat doaibmá (omd. Pitkänen 1999: 8). Dát mearkkaša, ahte dalle go leat spontánalaččat namuhan luondubáikkiid, dat eai sáhte leat symbolat. Sivvan lea dat, ahte symbolat leat ollásit arbitrárat dahjege dat leat mearkkat, main mearkagaskoami ja refereantta gaskavuohta vuodđuduvvá dušše olbmuid gaskasaš soahpamušaide (Huttunen–Veivo 1999: 46). Juos namat livčče dušše symbolat, olbmot eai jearaše namaid mearkkašumi dahje riidalivčče daid sisdoalus, danin go buohkat dovddašedje sohppojuvvon mearkkašumi ja sisdoalu.

Dego lea vuorddehahti, mu materiálas eai leat symbolanamat. Seammalágan bohtosiid lea fidnen FL Ritva Toropainen dalle go son iežas nákkosgirjebarggus analyserii suomagiela luonddubáikenamaid. Diđolaččat ráhkaduvvon gávpotbáikenamain son lea gávdnan maiddá symbolanamaid. Ovdamearka dovddus olbmuid mielde namuhuvvon báikkít, madda dát olbmot eai motge laktás, leat su kriteraid mielde symbolanamat. (Njálmmálaš diehtu 2002.)

4.2.2.5. Namat maid lea vejolaš juohkit guovtti sadjái

Mu materiálas leat guhtta nama (4 %), maid lea vejolaš juohkit guovtti sadjái: dat leat seamma áigge juo ikona- ja indeksanamat. Dát sáhtá orrut ártet, muhto ieš alddis dákkár dilli lea oalle vuorddehahti, dego Harri Veivo čállá (2001: 85): "-- signs always rely on all the three modes of representation." Galgá namalassii muitit, ahte mearkatiipat eai leat sierra tiipat, muhto dat lea baicca mearkka iešguđetlágan aspeavttat. Dat mii aspeavttaid bohtá vuosttažin ovdan, leat gitta das, man geahččanguovllus mearkka guorahallá dahjege mearkka konteavsttas.

Juos ovdamearkan muhtun olmmoš vuolgá meahccái ja oaidná doppe iežas bivduguovllus rievssatbivdingárddiid, lea vuorddehahti, ahte son jurddaša: gii nu bivdá mu guovllus. Dát gárddit leat sutnje (lobihis) gárduma indeaksa. Juos fas muhtun nubbi olmmoš lea dušše johtimin dán guovllu čađa ja son oaidná gárddiid doppe, son jurddaša, ahte dát lea vissá gárdunguovlu, go dáppe leat gárddit. Dát gárddit leat sutnje dán báikki iešvuoda mearka, nappo ikona. Dáinna lágiin konteaksta mearrida goabbá dulkon lea riehta mange dilis. Aiddo dákkár dilli lea ovdamearkan nama *Gárdejohka* oktavuodas.

Dát seamma guoská buot báikenamaide: juohke báikenamas lea vejolaš gávdnat golmma aspeavtta. Dalle go muhtun olmmoš geavaha namaid dušše muhtun báikki spesifiseremii jurddaškeahhtá dan mearkkašumi, dat leat symbolat. Ikonanamma *Rihtánjarga* lea indeaksa dan geahččanguovllus, ahte dasa laktásit muittut ja mitalusat rihtábivddus, muhto ikona fas dan dihtii, ahte lea okta rihtá, mii lea ovttá njárgga dovdomearka. Mearkkaid konteaksta ja dan váikkuhusat leage okta Peirce semiotihka vuoddoiešvuohhta. Dán kategoriija namat leat goit erenoamážat eará namaid ektui dan

dihtii, ahte dain ikonavuolta ja indeaksavuolta orrot leamen seamma gievrerat. Dát bohciida juogo nama sániid erenoamáš sisdoalus dahje informánttaid ruossalas dulko-
miin.

Dákkár namat, maid lea vejolaš dulkot guovtti láhkai, orrot govvideamen dan, ahte dakkár vejolaš mearkaráidduin, mat vulget báikenammamearkkas livččii muhtunlágan hierarkiija. Dat mearkkaša, ahte ovttaskas mearkkain livččii juoga ortnet, man mearkka konteaksta meroštallá. Dát ortnet sáhtá goit nuppástuvvat iešguđetlágan diliid mielde. Aiddo dákkár dilis orru leamen gažaldat dakkár namain, mat muhtun diliin leat ikonat ja muhtun diliin indeavssat. Dalle go namas lea gievrerat ikonaluondu, ikonalaš mearkkašupmi lea hierarkiijas allelabbos go indeavssalaš mearkkašupmi, ja dieđusge nuppe gežiid dalle go mearkkas lea gievrerat indeaksaluondu.

Vai ovddit livččii vejolaš, galgá navdit, ahte semiosis dahjege mearkka dulkon dáhpáhuvvá juohke háve ođđasit dahje ahte olbmuid mielas leat iešguđetlágan gárvves semiosisráiddut, maid joavkkus son vállje heivvolaš ráiddu iešguđetlágan diliid mielde. Nubbi vejolašvuolta orru lunddolut dan dihtii, ahte juohke olmmoš diehtá man álki lea jurddašit oahpes áššiin seamma láhkai go ovdalge lea jurddašan, muhto lea olu váddásut jurddašit oahpes áššiid áibbas ođđa geahččanguovllus. Semiosisráiddu mearkkaid gaskasaš hierarkiija lea ášši, man galggašii guorahallat vuđolaččabut.

4.2.2.6. Čoavdemeahtun namat

Mu materiálas gávccii proseantta dahjege 12 nama ledje dakkárat, ahte daid mearkatiippa lei veadjemeahtun meroštallat. Sivvan lei dat, ahte namaid mearusoassi dahje juo mearusoassi ja vuodđooassi ledje dakkárat, ahte daid mearkkašumis ii leat diehtu. Danin go dán dutkamušas lea synkronalaš geahččanguovlu, in leat oppa geahččalange čielggadit eahpečielga namaid boahtimuša giellahistorjjálaš metodaiguin. Dákkár namaid ii dárbbas imaštallat, danin go báikenamma sáhtá bures doaibmat báikki mearkan, vaikko dan mearkkašupmi livččii eahpečielggas.

Mu vuolggasadjin lea goit navddus, ahte juohke báikenamas lea leamaš ráhkadeami áigge albma, čielga mearkkašupmi dahjege ahte báikenamat leat mot nu govvidan

refereanttaideaset. Sivvan dasa, ahte leat šaddan dakkár namat, maid mearkkašumi ii leat šat vejolaš áddet, lea dat, ahte namaid biras: giella, eatnamat ja kultuvra, lea nuppástuvvan. (Pitkänen 1999: 8.)

Okta vejolašvuohta lea dat, ahte oassi dain báikenamain vuodduuvvá muhtun boares jávkan gillii, man leat hállan dolin geađgeáiggis Sámis. Stuurimus oassi vuodduuvvá goit sihkarit sámegillii. Áiggiid mielde dát báikenamat leat dušše nuppástuvvan: gollan, geassásan dahje botnjasan dakkár hápmái, ahte daid ii leat šat vejolaš áddet dálá giela vuodul. Lea maiddái vejolaš, ahte namaid vuodđun lea leamaš muhtun sátni, mii lea jávkan dálá hállangielas. (Aikio 2003: 104, 106; T. I. Itkonen 1948: 521; Magga 1991: 6–7.)

4.2.2.7. Čoahkkáigeassu analysa bohtosiin

Ovddit analysas bodii ovdan, ahte ovdamearkanamain leat dušše ikona ja indeaksa namat dahje dakkár namat, maid lea vejolaš analyseret guktuid aspeavttaid mielde. Symbolanamat eai lean. Ikona- ja indeaksanamaid gorri lea sullii 1:4. Analysa boadus lea oalle miellagiddevaš, danin go suomagiela luonddubáikenamaid analysas, man FL Ritva Toropainen lea dahkan iežas nákkosgirjji várás, ikona- ja indeaksanamat ledje sullii seamma olu (Njálmmálaš diehtu 2002). Analysa bohtosiid numerála čoahkkáigeassu lea oidnosis tabeallas 1.

Tabealla 1. Analyserejuvvon báikenamaid juohku

Čoahkkáigeassu	bihtá	% buot namain	% tiippain (88 %)
Ikonanamat	28	19 %	22 %
Indeaksanamat	101	69 %	78 %
Ikona–indeaksanamat	6	4 %	
Veadjemeahtun meroštallat	12	8 %	
OKTIIBUOT	147	100 %	100 %

Analysa boadus bohciidahtta gažaldagaid: manne ikonanamat leat olu unnit mearis go indeaksanamat ja manne sámegiela nammavuogádat lea aiddo dán áššis earálágan go

suomagiela nammavuogádat. Guktuid tiippaid namat ledje seamma olu buot oasseguovlluin, nu ahte iešguđetlágan guovllut eai sáhte leat sivvan. (Gč. Čuvvosa 2, siiddu 6) Dáidda gažaldagaide lea veadjemeahtun vástidit dievaslaččat lasidutkamušaid haga, muhto muhtun sivaidd lea goit vejolaš máinnašit.

Ikonalaš mearka lea man nu láhkai seammalágan go refereanta. Báikenamaid oktavuodas dat mearkkaša, ahte báikenamma govvida iežas referantta fysalaš iešvuoda, dábálaččat hámi. Juos muhtun namma orru muitaleamen makkár referanta lea, de lea ártet juos dat namma lea muhtun dakkár báikki namma, mii ii leatge dakkár go namma muitala. Vaikko nama mearkkašupmi leage geavaheami dáfus eahpemávssolaš, nama sisdoalus lea leamaš goit mearkkašupmi namuheami áigge. Dát dilli govvida dan, man nana oktavuolta ikonalaš namain lea referanttaiguin. Ikonalaš namaid ii leat nappo vejolaš addit makkár beare báikkiide. Dasa lassin dakkár govvideaddji sániid mearri, mat heivejit mearusossin, lea rájálaš eaige seamma guovllus sáhte leat seamma namat, vai nammavuogádat doaibmá.

Sámegielas leat erenoamáš olu topográfalaš appellatiivvat, mat govvidit eatnama hámiid ja eará iešvuodaid. Dávjá dát sánit muitalit hui dárkilit makkár báiki lea. Dáid sániid geavahit báikenamaid vuodđoassin. Buorre ovdamearka sániid beaktivuodas lea dat, ahte meahcedillái hájána olmmoš máhtá johttit oalle guhkes mátkki dušše bagadusa mielde. (Frette 1975: 108; Nesheim 1968: 138.) Nappo sámegiela báikenamat leat juo vuodđoosiid beales viehka ikonalaččat. Dát sáhtá leat okta sivva dasa, ahte ikonamat leat unnán. Dego ovdal juo čállen, govvideaddji sániid mearri lea rájálaš, ja dat ráddje vejolaš mearusosiid velá lasi. Ovdamearkan namma *Jorboaivi* lea almmatge áibbas dohkálaš namma, muhto orru duppalastimin seamma mearkkašumi.

Stuorimus sivvan lea goittotge várra dat, ahte sámiin ja suomelaččain leat hui iešguđetlágan luondugeavahanvuogit. Suomelaččat leat eallán dábálaččat eanadoallokultuvrras. Sii leat johtán meahcis hárve ja dušše dihto sajiin. Sámit leat baicca johtán meahcis jámma, juobe johkagátteolbmui lea leamaš baggu dorvvastit meahci valljái, vai birgejit. Go sámit leat johtán meahcis lea leamaš dilli dáhpáhuvvat ja muitit ovddit dáhpáhusaid. Dalle báikkiide leat darvánan muitalusat ja máidnasat, maid vuodul lea leamaš álki ráhkadit báikenamaid. Dákkár báikenamat fas leat dábálaččat indeavssalaččat.

4.2.3. Semiosis ja báikenamaid kultuvrralaš diehtu

4.2.3.1. Báikenamat ja mearkkašupmi

Muhtun dutkiid mielas namain lea albma mearkkašupmi, muhtun dutkit fas navdet, ahte aiddo mearkkašumi váilun lea mihtilmas namaide (Falck-Kjällquist 1988: 19–20). Lea goit dehálaš sirret guokte ášši: vuosttažettiin lea etymologalaš mearkkašupmi dahjege dat mearkkašupmi, mii nammaaddis lea mielas dalle go son namuha báikki, ja nuppádassii lea dat mearkkašupmi, mii namas lea gielalaš kommunikašuvdnavuogádagas. Etymologalaš mearkkašupmi lea dehálaš dalle go geahččalit dulkot namaid sisdoalu. Nubbi mearkkašupmi fast-ain lea dehálaš dalle go olbmot čujuhit dihto geográfalaš báikái dahjege geavahit namaid. Dán sáhttá gohčodit báikenama *onomasttalaš mearkkašupmin*. (Strid 1993: 12–13.)

Etymologalaš mearkkašumi ja onomasttalaš mearkkašumi erohus boahotá bures ovdan čuovvovaš ovdamearkkas. Juos gii nu dadjá: *Sávzzat leat heasttagárddis* dahje *Sávzzat leat Heasttagárddis*, dalle vuosttas ovdamearkkas sávzzat leat kánske boasttusajis, muhto nuppi ovdamearkkas dat leat muhtun báikkis, man namma lea *Heasttagárdi*. Nuppi ovdamearkka báikenamma lei sihkkarit heasttagárdi dalle go namma riegádii ja dan etymologalaš mearkkašupmi lea ain `heasttagárdi`. Ovdamearkkas dat lea goit dušše fal báikki namma, man sisdoallu ii leat dehálaš, muhto baicca dat, *gos sávzzat leat*. (Strid 1993: 13.)

Namaid geavaheami geahččanguovllus etymologalaš mearkkašupmi lea eahpemávssolaš juo ráhkadeami rájes. Dalle go geavahit namaid, dat leat dušše symbolat dahjege olbmot eai jurddaš daid sisdoalu, muhto geavahit daid dušše muhtun báikki symbolalaš mearkan giela soahpamuša mielde. Dat mearkkaša, ahte báikenamaid geavahit dušše čujuhangaskavuoda várás: báikenamma ii goit šat čujut osiidis sisdollui, muhto baicca topográfalaš báikái. Aiddo dán dihtii lea vejolaš, ahte olbmot geavahit váttisvuodaid haga dakkár namaid, maid sisdoalu ii leat šat vejolaš áddet. Seammás lea goit dehálaš muitit, ahte vaikko namma ii muiltivčče maidige, dasa laktásit dattetge seammalágan jurdagat ja dovddut go eará namaidege. (Kiviniemi 1978: 73; 1980: 2–3; Pitkänen 1999: 8; Strid 1993: 13.)

Galgá goit muitit, ahte olbmot dábálaččat dovdet namaid etymologalaš mearkkašumi ja ahte lea vejolaš geavahit báikenamaid maiddái nu ahte seammás jurddaša daid sisdoalu (Kiviniemi 1980: 2–3). Dasa lassin orru leamen nu ahte olbmot man nu láchkai dárbbasit namaid mearkkašumi, danin go muđui livččii oalle váttis čilget, manne geahččalit botnjat eahpečielga namaid áddehahtti hámiide.

Dasa ahte báikenamat govvidit dávjá iežaset refereantta, leat mánggat sivat. Okta dehálaš sivva lea dat, ahte sahtedohko namahusaid geavaheapmi lea oalle váttis dalle go galgá spesifiseret muhtun báikki ja ahte lea álkit muitit nama, juos das lea áddehahtti sisdoallu. Báikenamaid osiid govvideaddji funkšuvdna šaddá goit dárbbasmeahttumin ja sáhtta vel hehttetge dalán go namat šaddet spesifiserejeaddji funkšuvdnii. (Kiviniemi 1975: 12–13; Zilliacus 2002: 158.)

Dalle go leat namuhan muhtun báikki, namas lea leamaš čielga mearkkašupmi, mii lea laktásan referentii. Báikenamat leat dahje leat leamaš álo muhtun giela sátneráju oassi. Dán dihtii proprrain dahje daid osiin lea (leamaš) maiddái man nu lágan appellatiiva mearkkašupmi. Dáid osiid lea vejolaš čielggadit giellahistorjjá vehkiin ja dasto dutkat daid appellatiiva homonymaid mearkkašumi. Dalle galgá goit muitit, ahte namain ii leat seammalágan *mearkkašupmi* go daid appellatiiva homonymain, ja dan dihtii livččiige buoret hállat namaid *sisdoalus*. (Kiviniemi 1971: 34–35; 1978: 73; 1980: 1; Zilliacus 1972: 363, 367.)

Dasa lassin ferte muitit, ahte báikenamaid sisdoalu vuodul ii leat vejolaš njuolga dulkot duodalašvuoda, vaikko áŋgiramos etymologalaš geahččanguovllu guottiheaddjit leat navdánge ná. Sin mielde báikenamaid oasis addet dieđu das, mot dološ olbmot leat geavahan muhtun báikki. Dákkár geahččanguovllu vuolggasadjin lea jurdda, ahte erenoamážit namaid mearusoasis mitalit dološ olbmuid eallimis, dat doibmet báikenama "muitun". Namat mitalit dábálaččat boares ealáhusain dego (*Mádjjoška* < *Mádjitjoška*), eatnamiid oamasteamis (*Erkkeája*, *Elle Ándde Goahteája*), johtimis (*Geainnodat*), rájiin (*Nuvvos Áitevárri*) ja boares oskkus (*Áilegas*, *Guivi*). Báikenamat leat historjjá dáfus dehálaččat, danin go lea vejolaš, ahte dat seilot guhka, juos beare kultuvra seailu. Dainna lágiin báikenamat leat muhtun guovllu boarrásamos historjjálaš gáldut. (Vahtola 1999: 4–5.)

Eero Kiviniemi mielas dákkár dulkonvuohki lea goit menddo ovttageardán. Dulkonvuodđuduvvá namalassii ollásit dan navdosii, ahte namat dábálaččat vuodđuduvašedje báikki dehálamos dahje čalbmáičuohcci iešvuodaide. Dávjá ášši ii namalassii leat ná. Nama dehálamos doaibma lea sirret báikki eará báikkiin ja dan dihtii nammaaddi ii dárbbáš go ovtta erenoamášvuoda mii sirre dán báikki earáin. Dasa lassin muhtun dábálaš iešvuoda sáhtta geavahit dušše ovtta namas. Dán dihtii *Hávgaláttu* ii dárbbáš leat erenoamáš hávgii, muhto dat lea deaivan láddu namman, go eará ládduin, main leat eanet hávggat, leat juo namat. (Kiviniemi 1976: 56; 1978: 79–80; 1980: 1–4.)

Nappo juos muhtun guovllus leat dihtolágan báikkít oalle unnán, dasa/daidda dohkke oalle dábálaš namma. Juos fast-ain seammalágan báikkít leat olu, dárbbášit maiddái erenoamáš namaid. Dás čuovvu, ahte juoga mii lea servoša kultuvrras dábálaš ja beaivválaš, ii boade vealtameahttumit ollenge ovdan nu ahte dat livččii dábálaš fáddá báikenamain. (Kiviniemi 1978: 80–81.) Báikki lea namalassii vejolaš spesifiseret man beare iešvuoda mielde, juos dan sáhtta sániiguin buktit ovdan (Kiviniemi 1980: 1–4; 1990: 81).

Buorre ovdamearka lea Kurt Zilliacus dutkamuš Houtskara báikenamain, mas son fuobmái, ahte dušše 3,5 % namain laktásit báikki geavaheapmái ja čuođi bivdosaji joavkkus lea dušše okta namma, mas lea guolli. Dás sáhtta fuobmát, ahte báikenamat eai mital njuolga servodagas: dat mii lea dábálaš kultuvrras ii leat álo dábálaš báikenamain. (Kiviniemi 1978: 80–81.) Seammasullasaš bohtosat ledje maiddái Tuija Rankamas (1993: 57) ja mu kandidáhtabarggus. (Valtonen 2002).

Lea maiddái dehálaš fuobmát, ahte báikenamat eai vealtameahttumit govvit ollenge dan duođalašvuoda, man dutki dovdá. Lea ovdamearkan vejolaš, ahte muhtun báiki lea namuhuvvon muhtun máinnasealli, dego stálu, mielde. Báikenamat govviditge namalassii dihto servoša kultuvrralaš duođalašvuoda ja sin jurdagiid máilmmis. Muhto vaikko sisdoallu ii livčče duođalaš dan lea goit vejolaš dutkat. (Gč. Eco 1984: 38.)

Báikenamat eai láve gielástallat, vaikko daid sisdoallu ii leat álo seammalágan go dat duođalašvuolta, man mii dovdat. Dán prinsihpas leat goit muhtun spiehkastagat. Dakkár namaid, mat leat bahá ovdasii, dahje nuoskkes namaid leat sáhtán nuppástuhttit neutrála hápmái. Seamma láchkai dakkár namaid, maid mearkkašupmi lea šaddan eahpečielggasin, leat sáhtán nuppástuhttit ipmirdahtti hápmái dahjege dain leat

ráhkadan álbmotetymologijja (kansanetymologia). Juos dákkár nuppástuhttojuvvon hámiid álgoálgosaš hámis eai leat seilon dieđut, lea oalle váttis sirret daid eará namaid joavkkus. (Kiviniemi 1980: 3.)

4.2.3.2. Báikenamat diehtovuorkán

Báikenamat doibmet guovtti láhkai diehtovuorkán: vuosttažettiin lea diehtu, mii lea namas, nuppádassii lea čiegus diehtu, mii laktása namuhuvvon báikái iige leat njuolga vuhttomis namas (gč. Aikio 2003: 103). Báikenamma okto lea báikki mearka dahjege dat mii ovddasta albma báikki ovdamearkan hállamis, muhto dat lea maiddái uksa dahje bálggis oalle stuorra diehtovuorkái. Dát diehtu ii leat gávdnamis ovttaskas báikenama osiid, nappo sániid, mearkkašumis, muhto dát diehtu lea vurkejuvvon nama sisa. Das mot diehtu bohtá oidnosii lea eanet sáhka čuovvovaš kapihttalas.

Báikenamat dollet sisttiset olu iešguđetlágan dieđu. Dán dieđu sáhtta juohkit guovtti sadjái: dain lea *diehtu eatnamiid birra ja kultuvrralaš diehtu*. Dán guovtti luohká dieđut juohkásit velá guovtti sadjái: dain lea *almmolaš diehtu ja kultuvrra siskkáldas diehtu*. Almmolaš diehtu lea dakkár diehtu, man gii beare olbmuid sáhtta áddet báikenamas. Ovdamearkan buot olbmot, geat máhttet sámegeiela ja dovdet sáme kultuvrra almmolaš dásis áddejit, makkár eana lea *Juovvaskáidi* dahje makkár ealáhussii laktása báiki, man namma lea *Rihtánjarga*. (Gč. Magga 1991: 6–7.)

Kultuvrra siskkáldas diehtu lea fas dakkár diehtu, man áddejit dušše dakkár olbmot, geat leat šaddán bajás dihto kultuvrralaš servošis. Dákkár diehtu ii leat áddemis dušše báikenama hámis dahje dan osiid dábalaš mearkkašumis. Dát diehtu čatnasa nannosit dihto báikenammii, muhto dan ii sáhte áddet, juos ii dovdda dan kultuvrralaš teavstta, masa dat gullá. Dalle go dákkár diehtu guoská eatnamiidda, dat sáhtta leat ovdamearkan diehtu das, ahte dán ja dán báikkis bohccot lávejit bálgat dihto áigge dahje dán ja dán báikkis šaddet gámasuoinnit, vaikko namma ii njuolga muitalge dan birra. Nammii lea kodejuvvon čiegus diehtu. Dát dieđut lávejit leat sullii seammalárganat buot servoša miellahtuin. (Gč. Fair 1997: 468; Rankama 1993: 57.)

Kultuvrra siskkáldas kultuvrralaš dieđuin mun oaivvildan ovdamearkan dan dieđu, mii lea dain muitalusain, máidnasiin, juigosiin ja eará árbevierus, mii laktása muhtun báikái. Okta báikenamma sáhtá doallat sisttis oalle olu kultuvrralaš dieđu. Buot dát dieđut čatnasit goit nubbi nubbái dán báikki nama bokte. (Gč. Huuskonen 1995.) Nappo báikenamma lea dego ensyklopediija ohcansátni, man duohkin lea gávdnamis stuorra diehtomearri (Paikkala 1999: 15).

Almmolaš dieđu geahččanguovllus báikenamat leat golmmaláganat. Báikenama oasis sáhttet leat mearkkašumi dáfus ollásit čađačuovgit dahjege daid lea vejolaš áddet. Sáhtá leat, ahte báikenama osiid mearkkašupmi lea áibbas čielggas, muhto lea váttis áddet manne aiddo dat báiki lea ožžon dákkár nama. Muhtumin fas namaid sisdoalu lea veadjemeahtun áddet. (Kiviniemi 1990: 12.) Dáid ipmirdeami dásiid lea vejolaš buohtastahttit Peirce doahpágiiguin *argumeanta*, *dicent* ja *rema*, mat govvidit mearkagaskoami ja interpretántta gaskavuoda kvaliteahta.

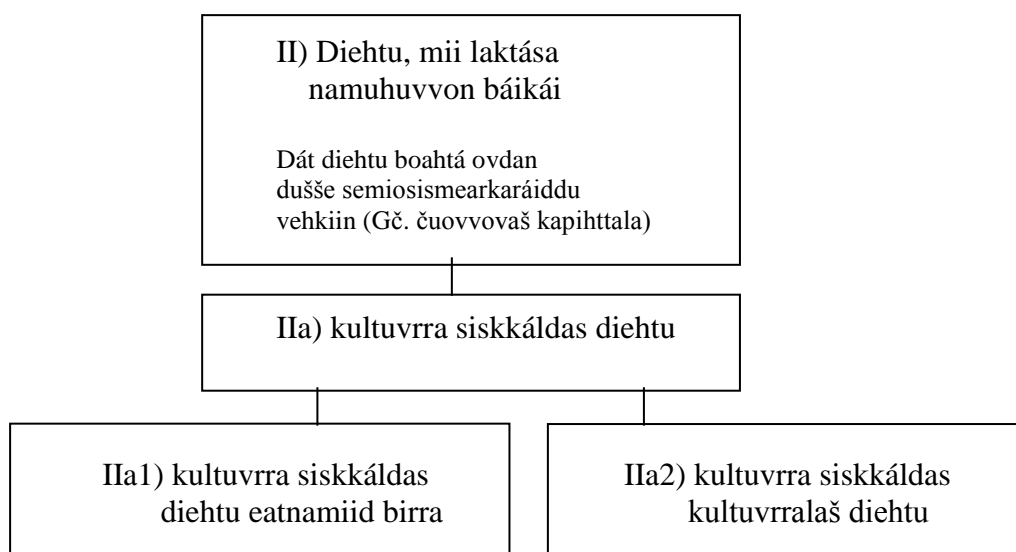
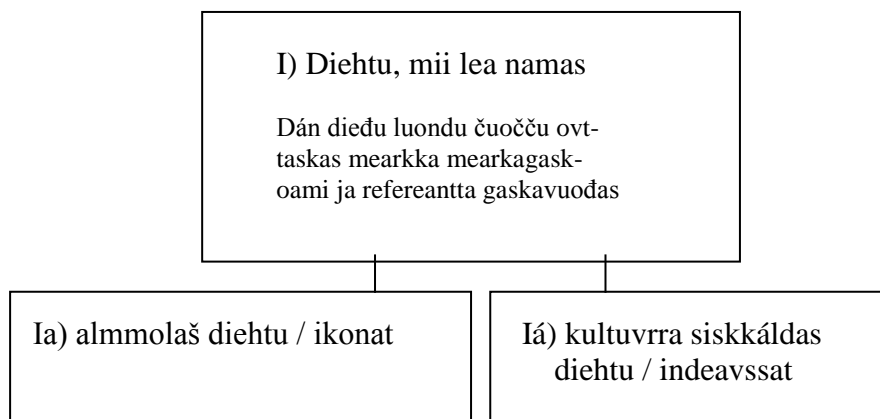
Ovdamearkan namma *Juovvaskáidi* muhtun juovvás skáiddi namman lea oalle áddehahtti: das diehtá dalán makkár báiki dat lea. Namma ieš muitala, mii lea rivttes dulkon, nappo dat lea argumeanta. Olu vaddásut lea áddet njuolga manne muhtun ádjaga namma lea *Divgaája*. Dan sisdoalu dulkomii dárbbášit kultuvrra siskkáldas dieđu. Dákkár namma lea dicent: lea diehtu mii ja makkár, muhto ollislaš ipmárdus dáid osiid gaskavuodain ja mearkkašumis váilu.

Leat maddái namat, maid ii leat vejolaš šat dulkot dálá giela vuodul. Dákkár namma lea ovdamearkan *Geavvu*, man sisdoalu lea velá kultuvrra siskkobeale olbmuidege veadjemeahtun áddet. Dat lea rema dahjege mearka man sáhtá dušše áicat, muhto man ii leat vejolaš dulkot. Dás galgá goit váldit vuhtii dan, ahte lea gažaldat dušše báikenama osiid mearkkašumis, danin go giellageavaheddjiin lea gal sihkkarit eará diehtu nama refereantta birra.

Buot olbmot geat geavahit muhtun guovllu, eai vealtameahtumit dieđe buot ovttá nama denotašuvnnaid dahjege mearkkašumiid, vaikko livčče šaddan bajás seamma kultuvrra siste. Teoriijas juohke denotašuvdna sáhtá leat dušše ovttá sierra geavahanjoavkku anus. (Strid 1993: 16.) Juohke kultuvrra ja servoša olbmot áicet seamma duodalaš máilmmi, muhto sii dulkojit dan iešguđet láhkai. Buot kultuvrraid olbmuin leat iežaset

jurddašanmálet, maid sii atnet riektan ja maid vuodul sii dulkojit máilmmi. (Huttunen–Veivo 1999: 15.)

Čuovvovaš govvosat govvidit dan, makkár dieđu báikenamat dollet sisttiset ja geat sáhttet áicat dan. Vuosttas govus govvida dan dieđu, mii lea báikenamas alddis, nubbi govus fas govvida dan dieđu, mii laktása namuhuvvon báikái.

4.2.3.3. Báikenamat ja semiosis

Namuhuvvon báikkiide laktásit olu dieđut, mat eai leat áddemis nama osiid mearkkašumis. Dát dieđut leat ovdamearkan dat máidnasat, muitalusat, juigosat ja eará dakkárat, mat laktásit dihto báikái dahje báikenammii. Dákkár dili lea álki govvidit earáide dainna lágiin, ahte muitala buot dan árbevieru, mii laktása báikái. Olu váddásut lea goit lahkoniit dan áššái teorehtalaččat, nappo govvidit dán dili dieđalaš málliid bokte. Mu čoavddus lea guorahallat dán ášši semiosisproseassa vehkiin.

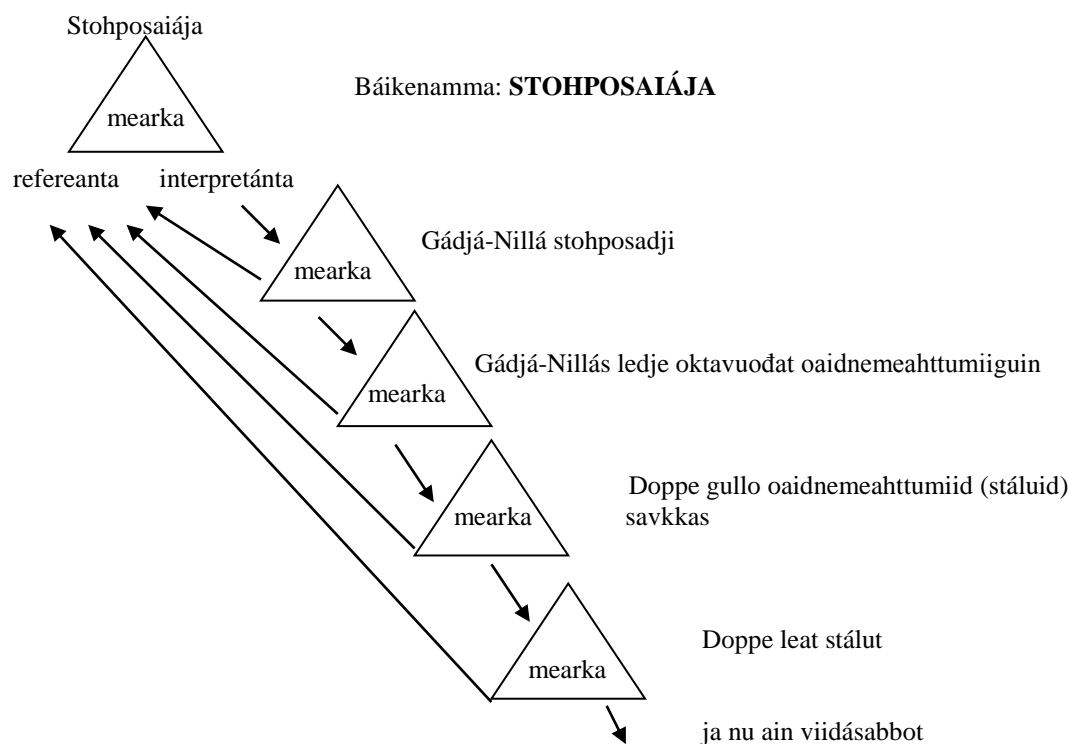
Semiosis dahjege mearkkaid doaibma čatná áicamiid ja doabalaš jurddašemi oktii. Dat nuppástuhtá materiála duodalašvuoda mentála ja relatiiva máilbmin, nappo dakkárin go mii dan áddet. Dán teorehtalaš málle lea álki geavahit maiddá báikenamaid sisdoalu govvideapmái. Dalle ráiddu vuosttas mearka lea báikenamma. Dán mearka interpretánttas fas šaddá ođđa mearka, mii čilge ovddit mearka, ja dán mearkkas šaddá fas ođđa mearka ja nu ain. Dát vuosttas mearka mánnamearkkat dollet sisttiset daid árbevieru osiid, mat laktásit báikái. Juohke olbmos dákkár ráidu lea earálágan dađi mielde maid son lea vásihan dahje gullan. Seamma olbmos sáhttet leat seamma namas maiddá eanet ráiddut go okta dađi mielde man geahččanguovllus son báikki guorahallá.

Dákkár mearkaráidu buvttada kultuvrralaš teavsttaid, mat dollet sisttiset intertekstuála muittuid dahjege kultuvrralaš árbevierroollisvuodaid. Dát teavsttat generaliserejit dahje daidda lea vejolaš generaliseret mánggaid dulkomiid. Dát máksá, ahte šaddet máidnasat ja muitalusat, mat ellet maiddá iehčanas eallima sierra báikenamain. Kultuvrralaš teaksta lea locus dahjege báiki, gos buvttadit mearkkašumi ja mearkkašupmi fas bealistis šaddá buvttadeaddjin. (Eco 1984: 24–25.)

Válddán dás ovttá ovdamearkka das, makkár dákkár ráidu sáhtta leat. Mu ovdamearkamateriálas lea namma *Stohposaiája*, masa laktása hui olu sisdoallu. Okta informánta lea ovttá jearahallanbihtás (TKU 70/3, 25) muitalan dán báikki birra čuovvovaš áššiid:

- 1.) gos dat lea (almmolaš diehtu)
- 2.) rievssatbivdinguovlu (kultuvrra siskkáldas diehtu eatnamiid birra)
- 3.) doppe gullo savkkas (kultuvrra siskkáldas diehtu, kultuvrralaš ášši)
- 4.) Gádjá-Nillá stohposadji (kultuvrra siskkáldas diehtu, kultuvrralaš ášši)
- 5.) Gádjá-Nillá stálu (kultuvrra siskkáldas diehtu, kultuvrralaš ášši)
- 6.) songe lea ballán doppe stálu (kultuvrra siskkáldas diehtu, kultuvrralaš ášši)

Dáid dieđuid vuodul lea vejolaš sárgut čuovvovaš govvosa:

Dát govus govvida geavatlaččeat dan, mot semiosisráidu šaddá. Vuosttas mearka lea báikenamma *Stohposaiája*, man refereanta lea albma konkrehta ája. Dán mearkka interpretántta vuodul lea fas šaddan ođđa mearka ja nu ain. Buot čuovvovaš mearkkaid refereanta lea dat seamma konkrehta ája, man namma lea *Stohposaiája*. Mađi guhkkelabbui ráidu ovdána, dađi eanet dulkomat šaddet álgoálgosaš mearkkas. Dat máksá, ahte diehtu álgoálgosaš mearkka sisdoalus maddái lassána dahjege ahte čuovvovaš dulkomat meroštallet álgoálgosaš mearkka dárkilabbot ahte dárkilabbot. Ođđa dieđut ja vásáhusat váikkuhit álgoálgosaš mearkka sisdollui ja dáiinna lágiin maddái olles máilmmi dulkomii. Dát govvida bures dan, mot semiosis nuppástuhtá konkrehta máilmmi relatiiva kultuvrralaš máilbmin.

5. Čoahkkáigeassu: Sámegeiela báikenammavuogádat dán dutkamuša geahččanguovllus

Dán dutkamušas lean giedahallan sámegeiela luonddubáikenamaid semiotihkalaš mearkavuogádahkan. Ulbmilin lei guorahallat báikenammavuogádagaid dábálaš dásis, geahččalit heivego semiotihkalaš teoriija daid dutkamii ja erenoamážit geahččalit čielggadit, mot báikenamat sáhttet doallat sisttiset ja sirdit kultuvrralaš dieđu. Ulbmilin lei dasa lassin guorahallat materiála, nu ahte namaid geavaheddjiid oainnut ja geahččanguovlu boadášedje ovdan dahjege dát dutkamuš lea dahkkon emic-geahččanguovllus. Ovdamearkamateriálan leat leamaš 187 báikenama Ohcejoga Dálvadasa duottarguovllus sihke Dálvadasas 1960–70-loguin čoggojuvvon etnográfalaš materiála, maid mun lean ovttaštáhtán.

Dutkamuša láidehusas mun giedahallen teorehtalaš vuolggasajiid, ovdamearkamateriála sihke báikenammadutkamuša, semiotihka ja Dálvadasa gili dutkanhistorjjá. Čuovvovaš kapihttalis, muhtunlágan láidehussan, mun guorahallen ja problematiserejin báikenama meroštallama. Vuosttas dutkanbohtosat, maid bukten ovdan gusket báikenamaid ráhkadusa. Mu ovdamearkabáikenamat orrot vástideamen bures daid govvidemiid, maid sámegeiela báikenamain leat ráhkadan, nappo dat heivejit bures ovdamearkamateriálan.

Ovdamearkamateriálas leat 24 nammabearraša. Dát nammabearrašat leat okta čuolbma, man livččen háliidan guorahallat buorebut go masa lei dilli. Nammabearrašiid siskkáldas ráhkadus, sajádat muhtun guovllus, lahtuid gaskasaš hierarkiija ja šaddansivat livčče mu mielas oalle miellagiddevaš dutkančuozáhagat. Orru leamen nu ahte nammabearrašiid stivrejit čielga lágat, mat eai leat seammaláganat juohke dilis ja guovllus. Dát bohtá ovdan das, ahte gártanamat lávejit spiehkkasit eará nammabearraša lahtuin, vaikko dat leat ráhkaduvvon sámegeiela dábálaš namuhanvuogi mielde. Miellagiddevaš fuomášupmi lei maddái dat, ahte mu ovdamearkamateriálas bohtá čielgasit ovdan, mot muhtun namaid deattohis gaskaoasit leat otnon jearahallanáigodagas áddehahtti sániin áddemeahttun stávvalin dahje bustávvan.

Guorahallen dán dutkamušas oalle viidát báikenammavuogádagaid iešvuodaid dábálaš dásis. Iežan ovdamearkamateriálas bukten ovdan ovdamearkan dan, mot oamasteapmi

ja reviira oidnojit muhtun báikenamain ja dan gos mu dutkanguovllus leat báikenamat ja manne. Čielga tendeara lea, ahte namat leat eanet gili lahkosiin, muhto maiddái ekonomalaččat dehálaš guovlluin ja muhtun erenoamáš báikkiin leat olu namat. Dát njuolggadus ii goit doala deaivása rievssatbivdinguovllus, gos leat olu unnit mearri namat go eará ekonomalaččat dehálaš guovlluin. Buoremus čilgehus orru leamen dat, ahte leat geavahan dán guovllu eanas dálvet ja dalle ii leat nu stuorra dárbu spesifiseret iešgudetlágan eatnamiid. Olles dutkanguovllu gaskamearalaš nammasuohkatvuohta lea sullii 0,3 nama njealjehaskilomehteris.

Guorahallen dán dutkamušas oalle viidát semiotihkalaš teorijja dábálaš dásis ja juo strukturalisttalaš ja pragmatisttalaš árbevieruid mielde. Dat lei bággu, dan dihtii go semiotihka eai leat geavahan mu dieđuid mielde ovdal sámegiela báikenamaid teoretiseremii ja eará gielainge oalle unnán. Áidna dutkamuš man mun dieđán dán lassin, lea FL Ritva Toropainenena nákkosgirji Oulu gávpotnamaid semiotihkas, mii ii leat vel almmustuvvan. Dán dihtii lei mu mielas dehálaš buktit teorijja ovdan dakkár hámis, ahte dán čálloša lohkket duođaid dihtet, mas lea sáhka. Dát teoretisttalaš oassi lea vuodustus čuovvovaš kapihttalii, mas mun giedahalan báikenamaid semiotihka.

Báikenamaid semiotihkas mun guorahallen báikenamaid semiotihkalaš mearkan guktuid dutkanárbevieruid málliid mielde. Báikenamat orrot heivemin oalle bures semiotihkalaš mearkan dahjege daid lea oalle lunddolaš heivehit semiotihka jurddašanmálliide. Ođđa ja erenoamáš mielaidgeassi bohtosiid ožžon goit dalle go guorahallen báikenamaid strukturalisttalaš mearkavuogádahkan, ovttaskas báikenamaid mearkatiippaid ja báikenamaid sisdoalu semiosisproseassa geahččanguovllus.

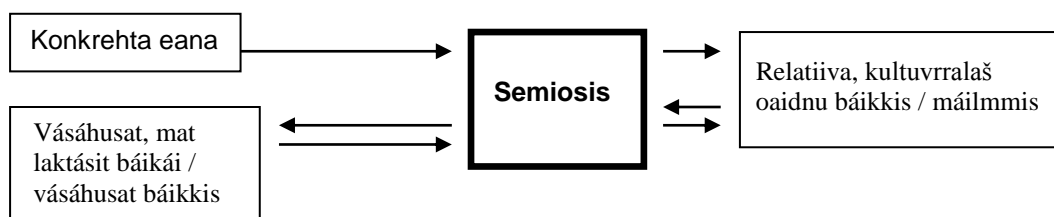
Báikenamaid lea vejolaš guorahallat strukturalisttalaš mearkavuogádahkan guovtti geahččanguovllus. Vuosttažettiin báikenamain lea seammalágan gielalaš vuogádat go eará gielalaš ávdnasiinge, muhto nuppe dáfus daid lea vejolaš guorahallat maiddái sisdoalu geahččanguovllus kultuvrralaš vuogádahkan. Dalle boahtá ovdan dat, mot eatnamat váikkuhit olbmuid ja sin gillii. Lea ovdamearkan vejolaš guorahallat dan, mot olbmot hábmejit ja klassifiserejit iežaset birrasa ja man olu dás lea sáhka kultuvrras ja man olu konkrehta eatnamiid váikkuhusas. Livččii miellagiddevaš veardidit mu ovdamearkaguovllu dili muhtun eará guovllu dillái ja guorahallat dán ášši guhkkelii. Dán dutkamušas mun sáhtten govvidit dušše makkár vuogádat lea, muhto buot daid doaimmaid ja lágaid, mat stivrejit vuogádaga, mus ii lean dilli dutkat ja guorahallat.

Mun giedahallen maiddái ovttaskas báikenamaid semiotihka. Dalle mun analyserejin 147 nammaollisvuoda daid Peirce mearkatiippaid mielde, mat govvidit mearkagaskoami ja refereantta gaskavuoda, namalassii ikona, indeaksa ja symbola. Dalle bođii ovdan, ahte namat juohkásit dušše ikonaide ja indeavssaide. Dasa lassin ledje muhtun namat, maid lea vejolaš analyseret guktuid aspeavttaid mielde. Symbolanamat eai gávdnon.

Ikona- ja indeaksanamaid gorri lea dán dutkamuša mielde 1:4 ja guktot tiippaid namat leat seamma suohkadit juohke oasseguovllus. Suomagiela luonddubáikenamain gorri lea 1:1. Dákkár gielaid gaskasaš erohus orru bohciideamen kultuvrraid gaskasaš ealáhuserohusain: sámít ja suomelaččat geavahit eatnamiid iešguđet láhkai. Livččii oalle miellagiddevaš analyseret muhtun eará sámegielat nammaollisvuoda ja veardidit dan bohtosiid mu bohtosiidda. Dákkár miellagiddevaš lassianalysat sáhtášedje guoskat ovdamearkan johttisámiid nammavuogádagaide dahje kulturnamaide. Heivvolaš materiála lea goit oalle váttis gávdnat, danin go dákkár analysa gáibida oalle olu dakkár kultuvrralaš dieđu, mii laktása báikkiide.

Okta dán dutkamuša dehálaš gažaldat lei dat, makkár diehtu báikenamain lea ja mot dan lea vejolaš dovdat. Dán vuodustussan mun giedahallen sáhttágo báikenamain leat mearkkašupmi dahje sisdoallu ja seammás dan, mot Peirce mearkatiipat rema, dicent ja argumeanta, mat gusket mearkagaskoami ja interpretántta gaskavuhtii, bohttet ovdan mu nammamateriálas. Analysa boadus lei, ahte lea vejolaš sirret guokte sisdoallokategorijja: diehtu mii lea namain ja diehtu mii laktása namuhuvvon báikái. Dáin guktuin kategorijain lea juo almmolaš diehtu dahjege dakkár diehtu, man gii beare olbmuid sáhttá dovdat, ja kultuvrra siskkáldas diehtu, man dušše servoša siskkobeale olmmoš sáhttá dovdat.

Loahpas mun guorahallen dan, mot kultuvrra siskkáldas dieđu ja dan šaddama lea vejolaš teoretiseret ja mot šaddet kultuvrralaš teavsttat. Dán guorahallamis semiosis lea guovddáš čilgehusmálle. Dulkonproseassa álgá konkrehta eatnamis, mii nuppástuvvá relatiiva kultuvrralaš diehtun semiosis bokte. Dát diehtu fast-ain váikkuha dasa, mot olbmot dulkot báikkiid, báikenamaid ja daid kultuvrralaš teavsttaid, mat laktásit daidda. Dát proseassa lea prinsihpas rájáheapme. Dán govvida čuovvovaš govus:

Semiosis lea guovtteguvllot proseassa. Dat fállá olbmui dieđuid duodalašvuodas, muhto dat maiddái nuppástuhtá máilmmi dakkárin, go olmmoš jurddaša. Dat mearkkaša, ahte duodalaš máilbmi ja dan vuodul semiosisa bokte šaddan vásáhusat duddjojit namaid sisdoalu ja dahket vejolažžan ovttaskas olbmuid iešguđetlágan dulkomiid. Ovttaskas báikenamas ii leat fápmu, nuppástuhttit olbmo oainnu máilmmis, muhto baicca nuppe gežiid: olbmuid vásáhusat nuppástuhttet báikenamaid sisdoalu. Dát lea hui miellagiddevaš fáddá, man livččii dehálaš duktat eanet ja čiekŋalabbot. Lea vejolaš, ahte dán prinsihpa sáhtášii heivehit maiddái dábálaš sániid mearkkašumi ja sisdoalu dutkamii.

Lean mielastan lihkostuvvan viehka bures heivehit semiotihkalaš teorijaid sáme giela báikenamaid guorahallamii. Dát teorija fállá gaskomiid teoretiseret mánggaid dakkár fáttáid, mat leat báikenammadutkiide oahppásat, muhto maid leat ovdal buorebutge govvidan eaige guorahallan daid ollislaš vuogádatiešvuodaid. Nuppe dáfus lei miellagiddevaš fuobmát, ahte emic-geahččanguovlu, man erenoamážit Davvi-Amerihká álgoálbmotgielaid báikenamaid dutkit leat muhtun veardde geavahan, lea gávdnamis Suomasge, muhto dat ii leat goassige ožžon oalle almmolaš saji onomastihkas. Namalassii Kurt Zilliacusa čáluš *Nimistöieteellisten synteisien aikaa* jagis 1972, doallá sisttis aiddo seamma argumeanttaid go emic-dutkamuša guottiheaddjit. Livččiigo sivvan dat, ahte Zilliacusge dutká unnitlogu giela, namalassii suomaruotagiela, báikenamaid.

Gáldut:

- AIKIO, SAMULI 1994 a: Saamelainen paikka ja sen nimi. – Raito 1/1994 s. 7–11. Lapin maakuntamuseo, Rovaniemi.
- 1994 b: Suoma sámi nammafuolahusas. – Kaisa Rautio Helander (doaimm.), Sámi báikenamat virggálaš geavahusas Ruota, Suoma ja Norgga bealde. Ávvočála Knut Bergslándii. Sámi dieđalaš áigečála Nr. 1 s. 33–39. Sámi allaskuvla, Sámi instituhtta, Romssa universitehta Sámi dutkamiid guovddáš, Guovdageaidnu.
- 2003: Inarin ja inarilaisten nimiä. – Veli-Pekka Lehtola (doaimm.), Inari Aanaar. Inarin historia jääkaudesta nykypäivään s. 97–113. Inarin kunta.
- AINIALA, TERHI 1995: Paikannimet kulttuurimaisemassa. – Virittäjä. Kotikielen Seuran aikakauslehti 99 s. 145–149. Helsinki.
- BERGSLAND, KNUT 1943: Røros-samiske tekster. Nordnorske samlinger utgitt av Etnografisk museum 2. Oslo.
- 1964: Some well-known mountain names and border questions in Southern Lappland. Reprint from Studia ethnographica Upsaliensia vol. XXI. Uppsala.
- 1991: Samiske stedsnavn på offisielle kart. – Hans Ragnar Mathisen (doaimm.), Sámi kulturmuittut. Báikenammačoaggima giehtagirji. Romssa Sámi Searvi, Romsa.
- CHANDLER, DANIEL 2002: Semiotics: The Basics. Routledge, London.
- COLLINDER, BJÖRN 1964: Ordbok til Sveriges lapska ortnamn. Kungl. ortnamns-kommissionen, Uppsala.
- C.P. = HARTSHORNE & WEISS (DOAIMM.) 1932–1958: Collected papers of C. S. Peirce vols I–VIII. Harvard University Press, Cambridge.
- CULLER, JONATHAN 1988: Ferdinand de Saussure, Revised Edition. Cornell University Press, Ithaca.
- ECO, UMBERTO 1979 [1976]: A Theory of Semiotics. Indiana University Press, Bloomington.
- 1984: Semiotics and the Philosophy of Language. Macmillan, London.
- 1994 [1990]: The Limits of Interpretation. Indiana University Press, Bloomington.
- FALCK-KJÄLLQUIST, BIRGIT 1988: Denotation och denotationsförändring ur onomastisk synvinkel. – Peter Slotte (doaimm.), Denotationsbyte i ortnamn. Rapport från NORNA:s trettonde symposium i Tvärminne 9–11 oktober 1986. NORNA-rapporter 37 s. 19–32. NORNA-förlaget, Uppsala.

- FRETTE, THOR 1975: Samiske stedsnavn. – Botolv Helleland (doaimm.), Norske stedsnavn/stadsnavn s. 105–118. Grondahl & Son Forlag A/S, Oslo.
- HELANDER, NILS ØIVIND 1994: Go Ruostafielmmás galggai šaddat Rustekjos ja Lávvonjárggas fas Teltneset. – Kaisa Rautio Helander (doaimm.), Sámi báikenamat virggálaš geavahusas Ruota, Suoma ja Norgga bealde. Ávvočála Knut Bergslándii. Sámi dieđalaš áigečála Nr. 1 s. 44–49. Sámi allaskuvla, Sámi instituhtta, Romssa universitehta Sámi dutkamiid guovddáš, Guovdageaidnu.
- HONKO, LAURI 1971: Kerääjän rooli ja Talvadas. – Kalevalaseuran vuosikirja 51 s. 276–292. Werner Söderström Osakeyhtiö, Helsinki.
- HUTTUNEN, TOMI – VEIVO, HARRI 1999: Semiotikka. Merkeistä mieleen ja kulttuuriin. Edita, Helsinki.
- HUUSKONEN, MARJUT 1995: Maisema myytin ja historian kohtaupaikkana. — Anja Tuomisto – Heli Uusikylä (doaimm.), Kuva, teksti ja kulttuurinen näkeminen. Tietolipas 141. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- ITKONEN, ERKKI 1946: Lappalaisten esihistoriaa valaisevia sanoja. – Virittäjä Kotikielen seuran aikakauslehti 50 s. 401–421. Helsinki.
- ITKONEN, TERHO 1972: Lapin paikannimistön huolto. – Kalevalaseuran vuosikirja 52 s. 284–304. Kalevalaseura, Helsinki.
- 1997: Nimestäjän opas. Apuneuvoja suomalais-ugrialaisten kielten opintoja varten XIII. Suomalais-ugrilainen Seura, Helsinki.
- ITKONEN, T. I. 1920: Lappalaisperäisiä paikannimiä suomenkielen alueella. – Virittäjä Kotikielen seuran aikakauslehti 24 s. 1–11, 49–57. Helsinki.
- 1926: Lisiä Keski- ja Etelä-Suomen lappalaisperäiseen paikannimistöön. – Virittäjä Kotikielen seuran aikakauslehti 30 s. 33–35. Helsinki.
- 1948: Suomen lappalaiset vuoteen 1945 I–II. Werner Söderström Osakeyhtiö, Helsinki.
- 1950: Jokilappalaisten asumistavasta. – Kalevalaseuran vuosikirja 30 s. 77–87. Werner Söderström Osakeyhtiö, Helsinki.
- ITKONEN, T. I. 1961: Kvasisuomalaisia Lapin paikannimiä. – Virittäjä Kotikielen seuran aikakauslehti 65 s. 1–12. Helsinki.
- 1962: *Kuivi*, ein heiliger Ort der Lappen. Suomalais-ugrilaisen Seuran toimituksia 125, separatum commentationes Fenno-Ugricae in honorem Paavo Ravila. Helsinki.
- 1966: Lappalaisia paikannimiä 1500-luvulta. Suomalais-ugrilaisen Seuran aikakauskirja 67, 6 sierrapreanttus. Helsinki

- KANTOLA, TUULA 1984: Talvadaksen joikuperinne. Etnomusikologinen perustutkimus tenonsaamelaisesta musiikista. Turun Folkloristiikan tutkimuksia 2. Turun yliopiston kulttuurien tutkimuksen laitos.
- KILPINEN, ERKKI 1996: Mitä on semeiotiikka? – Synteesi 4/1995 (vol. 14) s. 2–21. Suomen Semiotiikan seura, Suomen Estetiikan seura, Suomen Taidekasvatuksen Tutkimusseura, Helsinki.
- KIVINIEMI, EERO 1971: Suomen partisiippinimistöä. Ensimmäisen partisiipin sisältävät henkilön- ja paikannimet. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 295. Helsinki.
- 1975: Paikannimien rakennetyypeistä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- 1976: Om namngivningens sociala bakgrund och systematiska karaktär. – Vibeke Dalberg – Botolv Helleland – Allan Rostvik – Kurt Zilliacus (doaimm.), Ortnamn och samhälle. Aspekter, begrepp, metoder. Rapport från NORNA:s fjärde symposium i Hanaholmens kulturcentrum 25–27 april 1975. NORNA-rapporter 10 s. 49–58. Nordiska samarbetskommittén för namnforskning, Uppsala.
- 1978: Paikannimistö systeeminä. – Eero Kiviniemi (doaimm.), Nimistöntutkimus ja paikallishistoria. Paikallishistoriallisen toimiston julkaisuja n:o 2 s. 73–89. Paikallishistoriallinen Toimisto ja Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Helsinki.
- 1980: Paikannimistön maailmankuva ja todellisuus. – Virittäjä. Kotikielen Seuran aikakauslehti 84 s. 1–6. Helsinki.
- 1990: Perustietoa paikannimistä. Suomi 148. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- KORHONEN, OLAVI 1994: Mo Ruota Sámi báikenamat ihte boarráseamos kártaide. – Kaisa Rautio Helander (doaimm.), Sámi báikenamat virggálaš geavahusas Ruota, Suoma ja Norgga bealde. Ávvočála Knut Bergslandii. Sámi diedálaš áigečála Nr. 1 s. 12–19. Sámi allaskuvla, Sámi instituhtta, Romssa universitehta Sámi dutkamiid guovddáš, Guovdageaidnu.
- KUKKONEN, PIRJO 1993: Kielen silkki: hiljaisuus ja rakkaus kielen ja kirjallisuuden kuvastimessa. Yliopistopaino, Helsinki.
- LABBA, PER STEFAN 1994: Sámigiel báikenamuheapmi Ruota bealde. – Kaisa Rautio Helander (doaimm.), Sámi báikenamat virggálaš geavahusas Ruota, Suoma ja Norgga bealde. Ávvočála Knut Bergslandii. Sámi diedálaš áigečála Nr. 1 s. 20–22. Sámi allaskuvla, Sámi instituhtta, Romssa universitehta Sámi dutkamiid guovddáš, Guovdageaidnu ja Romsa.
- MAGGA, OLE HENRIK 1991: Báikenamaid geavahus ja sámi kultuvra. – Hans Ragnar Mathisen (doaimm.), Sámi kulturmuittut – Samiske kulturminner. Báikenammačoaggima giehtagirji – Håndbok i stedsnavnregistrering med Rapport fra to seminarer s. 5–17. Romssa Sámi Searvi, Romsa.

- 1994: Knut Bergsland ja su bargu sámi báikenamaiguin. – Kaisa Rautio Helander (doaimm.), Sámi báikenamat virggálaš geavahusas Ruota, Suoma ja Norgga bealde. Ávvočála Knut Bergslandii. Sámi diedalaš áigečála Nr. 1 s. 7–11. Sámi allaskuvla, Sámi instituhtta, Romssa universitehta Sámi dutkamiid guovddáš, Guovdageaidnu.
- MATHISEN, HANS RAGNAR 1991 (DOAIMM.): Sámi kulturmuittut. Báikenammačoađgima giehtagirji. Romssa Sámi Searvi, Romsa.
- MATTUS, ILMARI 2000: Erämaan paikannimistö. – Tapio Tynys (doaimm.), Vätsäri – erämaa järven takana s. 249–331. Metsähallitus, Ylä-Lapin luonnonhoitoalue, Inari.
- 2003: Luándu já olmooš päikkinoomâin. – Anarâš vyesimáánu 2003 (vol. 16) s. 26–28. Anarâškielâ servi ry., Aanaar
- MÄÄTTÄNEN, PENTTI 1993: Action and experience. A Naturalistic Approach to Cognition. *Annales Academiae Scientiarum Fennicae Dissertationes Humanarum Litterarum* 64. Suomalainen tiedeakatemia, Helsinki.
- NESHEIM, ASBJØRN 1968: Samiske stedsnavn. – Jørn Sandnes – Per Tylden (doaimm.), Namn i fjellet s. 132–159. Det Norske Samlaget, Oslo.
- NICKUL, KARL 1934: Petsamon eteläosan koltankieliset paikannimet kartografiselta kannalta. *Fennia* 60 N:o 1. Societas Geographica Fenniae, Helsinki.
- 1979: Koltasaamelaiden paikannimien ilmentävyydestä. – Suomen Antropologi 2/1979 s. 74–76. Suomen Antropologinen Seura, Helsinki.
- NIELSEN, KONRAD 1920: Til undersøkelsen av lappiske stedsnavn. Videnskaps-selskapets Skrifter. II. Hist.-filos. Klasse. 1920. No I. H. A. Benneches Fond, Kristiania.
- NISSILÄ, VILJO 1962: Suomalaista nimistöntutkimusta. Sanakirjasäätiön nimistöjaoksen julkaisuja 2, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 272. Helsinki.
- NÄKKÄLÄJÄRVI, KLEMETTI 2000: Porosaamelaisen luonnonympäristö. – Irja Seurujärvi (doaimm.), Beavvi mánát. Saamelaiden juuret ja nykyaika. Tietolipas 164. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- NÖTH, WINFRIED 1990: Handbook of Semiotics. Indiana University Press, Bloomington.
- Paikannimet – Paikanmuisti. Euroopan rakennusperintöpäivät 11.–12.9.1999. Suomen Kotiseutuliitto, Helsinki.
- PAIKKALA, SIRKKA 1999: Nimien avulla hahmotamme maailmaa. – Paikannimet – Paikanmuisti. Euroopan rakennusperintöpäivät 11.–12.9.1999 s. 12–16. Suomen Kotiseutuliitto, Helsinki.

- PEDERSEN, AUD KIRSTI 1991: Innsamling og arkivering av stadnamn. – Hans Ragnar Mathisen (doimm.), Sámi kulturmuittut. Báikenammačoaaggima giehtagirji s. 94–129. Romssa Sámi Searvi, Romsa.
- 1996: Kronologi i namneparmateriale i lys av samiske og norske stadnamn i Kaldfjorden på Kvaløya. – Kristoffer Kruken (doimm.), Den ellefte nordiske navneforskerkongressen. Sundvollen 19.–23. juni 1994 s. 235–270. NORNA-förlaget, Uppasala.
- PITKÄNEN, RITVA LIISA 1999: Perinnäinen paikannimistö. – Paikannimet – Paikannuisti. Euroopan rakennusperintöpäivät 11.–12.9.1999 s. 6–11. Suomen Kotiseutuliitto, Helsinki.
- QVIGSTAD, J. 1913–18: Über die lappischen Ortsnamen im amt Tromsø. Suomalais-ugrilaisen Seuran aikakauskirja XXX. Helsinki.
- 1935: De lappiske stedsnavn i Troms fylke. Instituttet for sammenlignende kulturforskning, Oslo.
- 1938: De lappiske stedsnavn in Finnmark og Nordland fylker. Instituttet for sammenlignende kulturforskning, Oslo.
- 1944: De lappiske appellative stedsnavn. Instituttet for sammenlignende kulturforskning, Oslo.
- RAIVO, PETRI 1997: Kulttuurimaisema. Alue, näkymä vai tapa nähdä. – Tuukka Haami – Marko Karvinen – Hille Koskela – Sirpa Tani (doimm.), Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen. Osuuskustantamo Vastapaino, Tampere.
- RANKAMA, TUIJA 1993: Managing the landscape: A study of Sámi place-names in Utsjoki, Finnish Lapland. – Études/Inuit/Studies 17:1 s. 47–69. Université Laval, Québec.
- RAUTIO HELANDER, KAISA 1991: Sámegiel báikenamaid struktuvra ja deháleamos čoaaginrávvagat. – Hans Ragnar Mathisen (doimm.), Sámi kulturmuittut. Báikenammačoaaggima giehtagirji s. 72–93. Romssa Sámi Searvi, Romsa.
- 1994 a: Sámegiel dálunamaid sadi Norgga virggálaš báikenammapolitihkas: duogáš ja boahtteáigi. – Kaisa Rautio Helander (doimm.), Sámi báikenamat virggálaš geavahusas Ruota, Suoma ja Norgga bealde. Ávvočála Knut Bergslandii. Sámi dieđalaš áigečála Nr. 1 s. 54–60. Sámi allaskuvla, Sámi instituhtta, Romssa universitehta Sámi dutkamiid guovddáš, Guovdageaidnu.
- (Doimm.) 1994 b: Sámi báikenamat virggálaš geavahusas Ruota, Suoma ja Norgga bealde. Ávvočála Knut Bergslandii. Sámi dieđalaš áigečála Nr. 1. Sámi allaskuvla, Sámi instituhtta, Romssa universitehta Sámi dutkamiid guovddáš, Guovdageaidnu.

- 1994 c: Stedsnavn i flerspråklige områder i Norge. – Göran Ulfspärre (doaimm.), *Ortnamn värda att värda* s. 123–134. Riksantikvarieämbetet, Stockholm.
- 1999: Suomen- ja saamenkieliset tiennimet Enontekiön kunnassa. – Sirkka Paikkala – Ritva-Liisa Pitkänen – Peter Slotte (doaimm.), *Yhteinen nimiympäristömme. Nimistönsuunnittelun opas* s. 153–158. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Suomen kuntaliitto, Helsinki.
- 2001: Saamic. – Hoffmann, István (doaimm.), *Onomastica Uralica* 1a. *Selected Bibliography of the Onomastics of the Uralian Languages* s. 205–241. Debrecen–Helsinki.
- RYDVIK, HÅKAN 1995: *The End of Drum-Time. Religious Change among the Lule Saami 1670s–1740s. Acta Universitatis Upsaliensis, Historia Religionum* 12. Uppsala.
- SARA, MIKKEL NILS 1994: *Eatnamat. – Nils Isak Eira, Bohccuid luhtte. Gulahallat ja ollášuhttit siidadoalu* s. 26–53. DAT, Guovdageaidnu.
- SARESSALO, LASSI 1981: *Tiefenforschung in einem samischen (lappischen) Dorf. Fabula, Zeitschrift für Erzählforschung*, 22. Band, Heft 1/2. Walter de Gruyter, Berlin.
- 1982: *Talvadaksen kylän etno-historiallinen kehitys. Etnologinen tutkimus tenonsaamelaisen kylän elinkeinomuutoksesta. Folkloristiikan tutkimuksia* 1. Turun yliopiston kulttuurien tutkimuksen laitos.
- SARMELA, MATTI 1993: *Kirjoituksia kulttuuriantropologiasta. Tietolipas* 96, Suomen Antropologisen Seuran toimituksia 15. Suomen Antropologinen Seura ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- DE SAUSSURE, FERDINAND 1967 [1916]: *Cours de linguistique général. Publié par Charles Bally et Albert Sechehaye avec la collaboration de Albert Riedlinger.* Payot, Paris.
- SEBEEK, THOMAS A. (DOAIMM.) 1986: *Encyclopedic Dictionary of semiotics. Tome 2 N–Z. Approaches to Semiotics* 73. Mouton de Gruyter, Berlin.
- SELINGE, KLAS-GÖRAN 1990: *Ortnamnens funktion i kulturlandskapet. – Tom Schmidt (doaimm.), Namn og eldre busetnad. Rapport fra NORNAs femtende symposium på Hamar 9.–11. juni 1988* s. 247–275. NORNA-förlaget, Uppsala.
- SIHVO, HANNES (doaimm.) 1972: *Nimikirja. Kalevalaseuran vuosikirja* 52. Helsinki.
- SJÖBLM, TOM 1997: *Merkillistä ja merkittävää. Semiotiikka ja uskontotiede. – Kimmo Ketola – Simo Korkee – Heikki Pesonen – Ilkka Pyysiäinen – Tuula Sakaranaho – Tom Sjöblm, Näköaloja uskontoon* s. 197–221. Uskontotieteen ajankohtaisia suuntauksia. Yliopistopaino, Helsinki.

STRID, JAN PAUL 1993: Kulturlandskapets språgliga dimension. Ortnamnen. Riksantikvarieämbetet, Stockholm.

SVONNI, MIKAEL 1994: Mo galggašii čállit báikenamaid duortnossámegiela guovllus? – Kaisa Rautio Helander (doaimm.), Sámi báikenamat virggálaš geavahusas Ruota, Suoma ja Norgga bealde. Ávvočála Knut Bergslandii. Sámi diedalaš áigečála Nr. 1 s. 23–32. Sámi allaskuvla, Sámi instituhtta, Romssa universitehta Sámi dutkamiid guovddáš, Guovdageaidnu.

TANNER, VÄINÖ 1928: Petsamon alueen paikannimiä 1. Lappalaisia paikannimiä. Fennia 49 N:o 2. Societas Geographica Fenniae, Helsinki.

VAHTOLA, JOUKO 1999: Paikan nimi – Paikan muisti. – Paikannimet – Paikanmuisti. Euroopan rakennusperintöpäivät 11.–12.9.1999 s. 4–5. Suomen Kotiseutuliitto, Helsinki.

VEIVO, HARRI 2000: Merkki, kulttuuri, kokemus. – Anu Airola – Heikki J. Koskinen – Veera Mustonen (doaimm.), Merkillinen merkitys s. 130–142. Gaudeamus, Helsinki.

VEIVO, HARRI 2001: The Written Space. Semiotic Analysis of the Representation of Space and its Rhetorical Functions in Literature. Acta Semiotica Fennica X. International Semiotics Institute, Imatra.

VUORINEN, JYRI 1997: Taideteos merkinä. Johdatus semioottiseen taidekäsitteeseen. Tietolipas 149. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

WIKLUND, K. B. 1910: De lapska och finska ortnamnen vid Kiruna och Torneträsk. A.B. Akademiska bokhandeln.

----- 1911: Lapparnas forna utbredning i Finland och Ryssland belyst af ortnamnen. Le Monde Oriental. Almqvist & Wiksells Boktryckeri A.-B., Uppsala.

ZILLIACUS, KURT 1972: Nimistötieteellisten synteisien aikaa. – Kalevalaseuran vuosikirja 52 s. 360–382. Helsinki

----- 2002: Forska i namn. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland nr 640. Svenska litteratursällskapet i Finland, Helsingfors.

Gárttat:

Vánddardangárttat (Ulkoilukartat) 1:100 000:

Kevo. Karttakeskus, Helsinki 1992.

Utsjoki, Kevo. Karttakeskus, Helsinki 1998.

Vuoddogárttat (Peruskartat) 1:20 000:

ERTTEGVARRI 3914 08, Topografikunta, Helsinki 1976.

GUIVI 3913 06, Topografikunta, Helsinki 1975.

JUOVVASKAIDI 3914 07, Topografikunta, Helsinki 1976.

KODDEHVARRI 3913 09, Topografikunta, Helsinki 1975.

NUVVOS-AILIGAS 3914 05 + 3914 02, Topografikunta, Helsinki 1976.
 PAISTUNTURIT 3914 04, Topografikunta, Helsinki 1976.
 TUODDAR-MAVDNA 3914 01 + 3912 10, Topografikunta, Helsinki 1977.
 UHTSASKAIDDAŠ 3914 10, Topografikunta, Helsinki 1976.
 VUOGOJAVRI 3913 12, Topografikunta, Helsinki 1975.

Prentekeahtes gáldut:

OKSALA, HILKKA 1988: Talvadaksen yhteydet ulkomaailmaan noin vuosina 1900–1950 – Tulkintoja tenonsaamelaisten kulttuuriympäristön muutoksista. Suomalaisen ja vertailevan kansatieteen Laudatur-tutkielma. Turun yliopiston kulttuurien tutkimuksen laitos.

RANTALA, LEIF 1975: De samiska ortnamnen i Polmak. Pro gradu uppsats i finsk-ugrisk språkforskning. Helsingfors universitet.

RAUTIO HELANDER, KAISA 1990: Yykeanperän vesistöappellatiivit. Pro gradu -tutkielma. Suomen ja saamen kielen laitos, Oulun yliopisto.

SAMMALLAHTI, PEKKA 2002: Jietnadataohpa vuodđokursa. Logaldatmánnggus. Giellagas-instituhtta, Oulu universitehta.

----- 2003. Rávdnjepoastasáttá 13.3.2003

Saamelaisen folkloren tutkimusprojekti 2003: Turun yliopisto, Kulttuurien tutkimuksen laitos. Internehtačálus, <http://kultut-arkistot.utu.fi/ddi/talvadas.html>, 7.1.2003.

Talvadas-aineiston julkaisut 2003: Turun yliopisto, Kulttuurien tutkimuksen laitos. Internehtačálus, <http://kultut-arkistot.utu.fi/ddi/julkaisut.html>, 7.1.2003.

VALTONEN, TAARNA 2002: Báikenamat ja kultureana. Ohcejoga Dálvadasa duot-targuovllu báikenamat funktionála geahččanguovllus. Kandidáhtabargu. Giellagas-instituhtta, Oulu universitehta.

Čuovus 1. Nammaartihkkalat

Dát čuovus doallá sisttis dan ovdamearkamateriála, mii lea geavahuvvon dán barggus. Juos namma lea gávdnamis dušše gárttas dat lea máinnašuvvon gálduin. Seamma láhkai dakkár namat, mat leat gávdnamis dušše arkiivvas, leat máinnašuvvon sierra. Namat leat alfabehtalaš ortnegis ja ordnejuvvon sierra kapihttaliid vuollái semiotihkalaš tiipa mielde. Loahpas leat vel namat, maid tiippa ii leat vejolaš čoavdit.

Oanádusat:

NA	Ruovttoeatnangielaiddutkanguovddáža nammaarkiiva
TKU	Turku universiteahta folkloristihka ja oskkoldatdiehtaga TKU/TYKL-arkiiva (Turun yliopisto, folkloristiikan ja uskontotieteen TKU/TYKL-arkisto)
KRA	Suopmelaš girjjálašvuoda searvvi álbmotdiktaarkiiva (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kansanrunousarkisto)

1. Ikonanamat

1) Beahcelleahki : -leagi

Ráhkadus: Beahce + leagi + leahki [!]

Leahki, gos golgá Beahcelahjohka. Orru leamen nu, ahte go mearussoassi *Beahceleagi*-lea otnon (*Beahceleagi* -> *Beahcelah*-> *Beahcel*-), dan álgoálgosaš olles mearkkašupmi lea vajálduhttojuvvon ja dan dihtii lea leamaš vejolaš laktásit dat seammalágan vuodđooassái go lea šaddan dárbu namuhit dán leagi. Seammalágan proseassa lea dokumenterejuvvon ovdamearkan namas Goahppelášávžejohka < Goahppel + ávži + ávži + johka. Namma lea šaddan das go báiki lea suojis ja dan dihtii doppe šaddet beazit.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 04 72–73/39; 3914 05 + 3914 02 73/40

Gáldut: TKU 75/82, 22; TKU 75/83, 11; TKU 75/84, 20; dušše arkiivvas

2) Cagg(e)oaivi : -oaivvi

Uhca váráš Čársejoga gierraga nuorttabealde. Namma lea šaddan das go dát várri cagge bohccuid johtima, dat lea caggi.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 07 79–80/30

Gáldut: NA

3) Ceakkoája : -ádjaga

Uhca ádjagaš, mii golgá Nuvvosjohkii. Namma lea šaddan das go ája golgá ceakkovielttis vulos, nappo dat lea ceaggut.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 05 + 3914 02 72/42–43

Gáldut: TKU 75/83, 10

4) Duopmostole : –

Stuollohámat bákti Gumpegirku buohta Mádjjoga davvigáttis. Nama sáhtášii leat indeaksage dainna ákkain, ahte dat čujuha olggobeale ihtagii, namalassii albma

duopmostullui. Mu mielas goit dán dáhpáhusas visuála assosiašuvdna refereantta ja nama gaskkas lea nu stuoris, ahte ikonadulkon lea lunddolamos.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 10 95/34

Gáldut: NA; dušše arkiivvas

5) Gállovárri : -vári

Viehka stuorra vári Njiljoga davábealde. Namma lea boahtán das go vári lea gálllohámat.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 05 + 3914 02 73–74/41

Gáldut: TKU 75/165, 4; NA

6) Girjeeana : -eatnama

Vuollegis vári Nuvvosjoga máttabealde. Namma lea šaddan das go eana lea doppe girjái. Das lea dego suodjeivdni. Bálggis Njiljohmohkkejeaggái manná dan vári badjel. Dáppe lea leamaš maddái goahti.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 05 + 3914 02 76/43

Gáldut: TKU 75/74, 22; TKU 75/84, 9; TKU 75/140, 3; TKU 75/141, 4; TKU 75/83, 16

7) Guolleája : -ádjaga

Uhca ádjagaš, mii golgá Davimus Mádjohsuorgái dan gierragis. Leašgo erenoamáš guollás ája, go lea ožžon dákkár nama. Dán ájagáttis lea leamaš goahti, mii gullá nuvvoslaččaide.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 07 87/36–37

Gáldut: Dušše gárttas

8) Guovd(a)oaivi : -oaivvi

Stuorra oaivi, mii lea nubbin davimus Báišduoddara oivviin ja daid guovddázis.

Sajádat vuodđogárttas: 3913 06 76–77/26–29

Gáldut: NA

9) Hándalája : -ádjaga

Ája mii golgá Detnui Skadjávári davábealde. Dan gierragis ja gierraga lahkosiin lea leamaš guovlu, gosa leat vuojehan bohccuid čakčat njuovvama ja vuovdima várás. Dán vuovdinbargui lea laktásan muhtunlágan hándal, mas namma lea šaddan.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 01 + 3912 10 68/39

Gáldut: NA

10) Hándaljeaggi : -jeakki

Jeaggi mii lea Hándalláddo birrasis, Hándaládjaga gierragis. Namma lea boahtán das, ahte dán guvlui leat čakčat vuojehan bohccuid njuovvama ja vuovdima várás. Dán vuovdinbargui lea laktásan muhtunlágan hándal.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 01+3912 10 68/39

Gáldut: NA

11) Hándalláttu : -láddo

Uhca láddoš Hándaljeakkis, Hándaládjaga gáldu. Namma lea boahtán das, ahte dán guvlui leat čakčat vuojehan bohccuid njuovvama ja vuovdima várás. Dán vuovdinbargui lea laktásan muhtunlágan hándal.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 01+3912 10 68/39 2

Gáldut: NA; dušše arkiivvas

12) Jeagejohka : -joga**Njiljoga davit suorgi : -suorggi**

Johka mii golgá Huikkanjohkii Njiljohmohkkejeakkis. Muhtumin leat dadjan, ahte dát lea Njiljoga davit suorgi. Dán johkagáttis lea leamaš goahti.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 04 77–78/37–39

Gáldut: TKU 75/132, 37; TKU 75/165, 1; TKU 75/164, 37; NA; dušše arkiivvas

13) Jorba Mávdna : Mávna**Jorba Mávna : –**

Viehka stuorra várri, mas lea jorba aláš. Dán nubbi namma lea Skadjávár-Mávna. Nama vuodđoasi mearkkašumis ii leat diehtu, muhto mearusoasi vuodul dat lea ikona.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 01 + 3912 10 67–68/36–37

Gáldut: NA

14) Juovvaája : -ádjaga

Uhca ádjagaš, mii golgá Detnui. Ádjaga gáldu lea juovvás ja ája lea vissá ožžon nama das.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 05 + 3914 02 69/43

Gáldut: Dušše gárttas

15) Juovvačohkka : -čohka

Viehka alla, juovváí čohkka Mávnaávžži davábealde ja Jorba Mávna nuorttabealde. Dán čohka nubbi namma lea Doarročohkka. Boares Ekonomalaš gárttas (Taloudellinen kartta) dán čohka namma lea Bieggačohkka, muhto dán nama guovllu olbmot eai geavat.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 01 + 3912 10 69/37

Gáldut: NA

16) Juovvaskáidi : -skáiddi

Stuorra, juovváí skáidi Čársejoga ja Davimuš Mádjjohsuorggi gaskkas. Dát guovlu lea bohccuid dálveguhtun ja dáppe leat johtán ovdamearkan boazoriggát Gádjá-Nillá ja Inguna-gánda. Skáiddi healmmis lea Nillágoahti, gos lea leamaš rátkingárđi ja lavdnjegoađit.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 07 88–89/37–38

Gáldut: TKU 67/84; TKU 70/81, 10; TKU 75/82, 10; TKU 75/154, 20; NA; Terho Itonen 1972: 293

17) Luovvemarás : -marrasa

Maras Nuvvosjoga máttabealde ja Nuvvos Áitevári davábealde. Namuhansivas ii leat diehtu, muhto kánske doppe lea leamaš muhtun luovvi, mii lea šaddan aiddo dán marrasa dovdomearkan.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 05 + 3914 02 78/42

Gáldut: TKU 75/83, 16; TKU 75/84, 12; NA

18) Rássejohka : -joga**Rásjohka : -joga****Rásseája : -ádjaga**

Johka mii golgá Njiljohkii. Namma lea šaddan das go dán johkagáttis šaddet olmoborranrásit dahjege rásit, maid olbmot leat čoaggán ja borran. Rássejohka lea maiddáí buorre gasseguhtun gusaide.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 05 + 3914 02 71–73/41

Gáldut: TKU 69/140, 30; TKU 70/28, 4; TKU 75/82, 22; TKU 75/83, 11; TKU 75/84, 21; TKU 75/93, 21; TKU 75/100, 17; TKU 75/100, 21; TKU 75/128, 10; TKU 75/133, 16; guokte vuosttas variánta dušše arkiivvas

19) Rihtánjarga : -njárgga

Njiljoga njárga Stohposaiádjaga vulobealde. Namma lea šaddan das go njárggas lea leamaš rihtá.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 04 72/39

Gáldut: TKU 69/101, 5; TKU 70/3, 25; dušše arkiivvas

20) Roavveoaivi : -oaivvi

Oaivi Čársejoga gierragis, Caggeoaivvi davábealde. Roavveoaivi lea oaivi, mii lea buollán dolin.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 07 79–80/31; 3914 04 79/31

Gáldut: TKU 75/69, 34; NA

21) Skadjávárri : -vári

Duolba várru Gárdejoga oarjjit gierasuorggi ja Deanu gaskkas. Dohko leat vuojehan bohccuid čakčat njuovvamiid várás. Báiki lea namuhuvvon dan suoidneskajá mielde, mii lea leamaš Skadjávárjeakkis. Dat lea dan dovdomearka. Lea maiddá vejolaš, ahte namma čujuha muhtun skadjái, mii lea laktásan njuovvamiidda.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 01 + 3912 10 67–68/38–39

Gáldut: TKU 67/84; TKU 70/81, 3; TKU 70/66, 3; NA

22) Skierrevadđa : -vada

Skierreoaivi : -oaivvi

Vuollegis vadđa Njiljohmohkkeávžečomaid davábealde. Doppe šaddet olu skierrit.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 08 81–82/40–41

Gáldut: TKU 75/97, 13; TKU 75/140, 10; NA; nubbi variánta dušše arkiivvas

23) Stuorra Mávna : -Mávna

Stuorra Mávna : –

Mealgat alla várru Mávnaávžži máttabealde, Duottar-Mávna davábealde. Muhtumin doppe leat gullán ártegis jienaid. Vuodđoasi mearkkašumis ii leat diehtu. Mearusoasi beales dát namma lea ikona.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 01 + 3912 10 68–69/34

Gáldut: TKU 68/383, 27; NA

24) Suolomaras : -marrasa

Maras Gieddeádjaga nuorttabealde ja Njiljohmohkkeávžejoga davábealde. Dát maras lea dego suolu jekkiid gaskkas.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 07 84/39

Gáldut: Dušše gárttas

25) Šlieddan : Šlieddama

Okta Čársejoga gálđojeaggi joga máttabealde, Roavveoaivvi ja Caggeoaivvi nuorttabealde. Namma orru govvideamen dán jeakki, veardit *šlieddat* `šaddat dilddasin, šlinccasin, láikin, šliettasin`. Maiddá Vuovdaguoikka lahkosiin lea jeaggi, man namma lea Šlieddan.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 07 80–81/30–31

Gáldut: Dušše gárttas

26) Šlivggodanája : -ádjaga

Ája mii golgá Máttimuš Mádjjohsuorgái Báhkkeskáiddi máttabealde. Namma lea šaddan das go ádjagis leat hui olu uhca mohkážat, man dihtii ája ja čáhci dego šlivggodit ravddas ravdii.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 07 85–87/30–31

Gáldut: Dušše gárttas

27) Uhcaskáiddáš : -skáiddáža

Baskkes skáidi Mádjjoga ja Uhcaskáiddášjoga gaskkas. Dát guovlu lea bohccuid dálveguohtun ja doppe leat johtán ovdamearkan boazoriggát Gádjá-Nillá ja Inguna-gánda.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 10 93–97/34–38

Gáldut: TKU 67/84; NA; Terho Itkonen 1972: 296

28) Urračohkka : -čohka

Várri Nuvvosjoga ja Njiljoga sihke Máhteája ja Rássejoga gaskkas. Vuodđogárttas dán čohkka namman lea Máhteleahčohkka. Dán guovllus leat olu urat, danin go dás manná bálggis Njiljohmohkkejeaggái.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 05 + 3914 02 72/41–42

Gáldut: NA, dušše arkiivvas

2. Indeaksanamat**1) Áitevárjeaggi : -jeakki**

Jeaggi Vuopme-Áitevári ja Inggá Áitevári nuorttabealde. Nubbi, dábáluš namma lea Gohpalasjeaggi. Namas lea indeaksagaskavuohka lagas Áiteváriide.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 07 80–81/35–37

Gáldut: TKU 75/164, 39; dušše arkiivvas

2) Baikkašanvađđa : -vađa**Baikkašančuolbma : -čuolmma**

Muorahis jalgadas Nuvvosjoga máttabealde Vuolit ja Bajit Divgaádjaga gierragiin. Lahkosiin lea dehálaš bálggis, gos leat johtán olu. Baikkašanvađđa lea leamaš johttiid hivssetbáiki, leat bisánan dás.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 05 + 3914 02 74–75/41–42

Gáldut: TKU 75/83, 16; TKU 75/84, 13; NA; dušše arkiivvas

3) Bajit Divgaája : -ádjaga**Divgajohka : -joga**

Uhca ádjagaš, mii golgá Nuvvosjohkii. Namma bohtá das go gii nu lea gávdnan doppe divgga. Ádjaga birrasa leat ovdal láddjen.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 05 + 3914 02 75/42–43

Gáldut: TKU 75/82, 19; NA; vuolit variánta lea dušše arkiivvas

4) Bajit Hánasája : -ádjaga**Hánasjohka : -joga**

Ája mii golgá Detnui, Geassesainurrii. Namma lea addojuvvon Hánas-áddjá, Hans Pokka mielde, gii elii 1800-logus. Lea muitaluvvon, ahte Hánas-áddjá hávdi livččii lean Hánasjoga ja Hánasádjaga gaskkas, muhto lea dolvojuvvon eret. Namma Bajit Hánasája

lea dušše gárttas, dálvadaslaččat gohčodit dan Turku universiteahta jearahallamiin Hánasjohkan.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 05 + 3914 02 67/40–41

Gáldut: TKU 75/83, 12; TKU 75/84, 17; vuolit variánta lea dušše arkiivvas

5) **Beahcelahjohka : -joga**

Beahceljohka : -joga

Ráhkadus: Beahce + leagi + johka

Uhca jogaš Stohposaiádjaga buohta. Jogažis leat guokte suorggi, mat leat goappát bealde dievá. Surggiin eai leat sierra namat. Miellagiddevaš fuomášupmi lea, ahte jagi 1970 jearahallamiin geavahit hámi *Beahcelahjohka*, muhto jagis 1975 dušše hámi *Beahceljohka*. Namma lea šaddan das go báiki lea suojis ja dan dihtii doppe šaddet beazit. Joga siste leat buorit lájut ja dat lea maddái buorre geasseguohtun gusaide. Dán namas lea indeaksagaskavuohta Beahcelleahki namain.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 04 72–73/39; 3914 05 + 3914 02 73/40

Gáldut: TKU 70/3, 25; TKU 70/56, 3; TKU 75/84, 20; TKU 75/97, 5; TKU 75/97, 6; TKU 75/128, 10?, TKU 75/100, 21; Sammallahti 2002: 100; dušše arkiivvas

6) **Beahcelvárri : -vári**

Ráhkadus: Beahce + leagi + várri

Alla várri Njiljoga gáttis davábealde. Dán várri namma gárttain lea Rássečohkka. Namma lea šaddan das go báiki lea suojis ja dan dihtii doppe šaddet beazit. Dán namas lea indeaksagaskavuohta Beahcelleahki namain.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 05 + 3914 02

Gáldut: TKU 75/84, 1; TKU 75/84, 20; dušše arkiivvas

7) **Biergoája : -ádjaga**

Uhca ádjagaš, mii golgá Detnui. Muhtunlágan biergohommáid leat rasildan doppe.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 01 + 3912 10 67/39

Gáldut: TKU 75/83, 12; TKU 75/84, 18; NA

8) **Biergočohkka : -čohka**

Alla čohkka Nuvvosjoga máttabealde. Biergočohkka lea viiddes Máhtevári alimus čohkka. Namuhansivas ii leat diehtu, muhto indeaksačilgehus orru leamen áidna vejolašvuohta.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 05 + 3914 02 73/42

Gáldut: TKU 75/83, 16; NA

9) **Bissočuollan : -čuollama**

Guovllu namma. Bissočuollan doallá sisttis buot daid báikkiid, maid nama mearusoassi lea *Bissočuollan-*. Guovlu lea Njiljoga davábealde Njiljohmohkkejeakki oarjjabealde. Namma čujuha muhtun boares bissočuollamii, muhto dađi dárkkit diehtu das ii leat šat.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 04 73–77/37–40

Gáldut: TKU 75/165, 7; dušše arkiivvas

10) **Bissočuollančohkka : -čohka**

Čohkka Njiljoga davábealde. Bissočuollanvári máttimuš čohkka. Namma čujuha muhtun boares bissočuollamii, muhto dađi dárkkit diehtu das ii leat šat.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 04 75–76/37

Gáldut: Dušše gárttas

11) Bissočuollanjeaggi : -jeakki**Bissojeaggi : -jeakki**

Jeaggi Bissočuollanjoga gierragis. Dat lea dehálaš ládju ja doppe lea leamaš maiddái goahti. Namas lea maiddái otnon variánta. Namma čujuha muhtun boares bissočuollamii, muhto dađi dárkkit diehtu das ii leat šat.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 04 75–76/39; 3914 05 + 3914 02 75–76/40

Gáldut: TKU 70/81, 8; TKU 75/103, 39; TKU 75/129, 6; TKU 75/131, 25; TKU 75/165, 3; NA; vuolit variánta lea dušše arkiivvas

12) Bissočuollanjohka : -joga

Johka mii golgá Njiljohkii Stohposaičohka buohta. Joga birrasiin leat buorit lájut ja jogas leat olu rávddut ja dápmohat. Namma čujuha muhtun boares bissočuollamii, muhto dađi dárkkit diehtu das ii leat šat.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 04 73–75/38–39

Gáldut: TKU 67/72, 9; TKU 69/140, 30; TKU 75/97, 5; TKU 75/97, 6; TKU 75/97, 13; TKU 75/131, 25; NA

13) Bissočuollanroavvi : -roavi

Bissočuollanvári oarjjimuš, juovvás aláš Njiljohkagáttis. Namma čujuha muhtun boares bissočuollamii, muhto dađi dárkkit diehtu das ii leat šat.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 04 74/37

Gáldut: Dušše gárttas

14) Bissočuollanvárri : -vári

Viiddes várri Njiljoga davábealde ja Njiljohmohkkejeakki oarjjabealde. Namma čujuha muhtun boares bissočuollamii, muhto dađi dárkkit diehtu das ii leat šat. Oktii nuorra bárdni nohkastii doppe bálgá alde ja dalán bođii gufihtaráhku jáget su eret, danin go bálgá alde ii oaččo oadđit. Doppe lea leamaš maiddái rihtá.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 04 75–76/38

Gáldut: TKU 68/236, 47; TKU 69/134, 15; TKU 75/164, 36; NA

15) Borgebeaskaája : -ádjaga

Ája mii golgá Borgebeaskaávžžis Davimuš Mádjjohsuorgái. Das mot báiki laktása borgebeskii ii leat šat diehtu, muhto indeksačilgehus orru leamen áidna vejolašvuohta.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 07 86–87/36

Gáldut: NA; dušše arkiivvas

16) Borgebeaskaávži : -ávžži

Ávži Borgebeaskačoma máttabealde. Das mot báiki laktása borgebeskii ii leat šat diehtu, muhto indeksačilgehus orru leamen áidna vejolašvuohta.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 07 86–87/36

Gáldut: Dušše gárttas

17) Borgebeaskačopma : -čoma

Čopma Čarsejoga, Guolleádjaga, Borgebeaskaádjaga ja Suorpmaádjaga gaskkas. Das mot báiki laktása borgebeskii ii leat šat diehtu, muhto indeksačilgehus orru leamen áidna vejolašvuohta.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 07 86/36–37

Gáldut: NA

18) Čohkunjohka : -joga

Uhca jogaš, mii golgá Mádjjohkii. Joga oarjjit giera lea Lohkkačoma nuorttavábealde ja nuorttit giera nuorttamáttabealde. Johka ii leat čohkunhámat, nu ahte namma vuodđun lea vissá juoga muitalus dahje dáhpáhus. Dat ii leat goit šat dieđus, muhto indeaksačilgehus orru leamen áidna vejolašvuohta.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 10 92–94/31–33

Gáldut: NA

19) Čuollávárri : -vári

Várri Máttimuš Mádjjohsuorggi máttabealde. Namuhansivas ii leat diehtu, muhto indeaksačilgehus orru leamen lunddolamos.

Sajádat vuodđogárttas: 3913 2 83/27

Gáldut: NA

20) Čurggodanája : -ádjaga

Uhca ádjagaš, mii golgá Roavgoádjagii. Álgá gáldus. Dat lea leamaš bálvvosbáiki. Lea muitaluvvon, ahte namma boahtá das go leat doppe bálvalan ja sárdnidan, de leat čurggodan.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 10 92–93/37–38

Gáldut: KRA, S. ja J. Paulaharju 19307. 1932; NA; dušše arkiivvas

21) Davimuš Mádjjohsuorgi : -suorggi

Ráhkadus: Davimuš + Mádjit + joga + suorgi

Mádjjoga davimuš suorgi. Dán gáttis leat leamaš goadit. Namma muitala, ahte jogas leat leamaš dahje goit goas nu fitnan mádjigat, mat ledje dolin dehálaš sálašeallit.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 07 88–89/35

Gáldut: TKU 75/139, 27; TKU 75/140, 7; TKU 75/154, 20; NA; Terho Itkonen 1972: 294

22) Doarročohkka : -čohka

Viehka alla, juovvás čohkka Mávnaávžži davábealde ja Jorba Mávna nuorttabealde. Dán čohka nubbi namma lea Juovvačohkka. Boares Ekonomalaš gárttas (Taloudellinen kartta) dán čohka namma lea Bieggáčohkka, muhto dán nama guovllu olbmot eai geavat. Das mii doarrumiid doppe lea leamaš ii leat šat diehtu, muhto indeaksačilgehus orru leamen áidna vejolašvuohta.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 01 + 3912 10 69/37

Gáldut: NA

23) Doarročopma : -čoma

Čopma mii lea Doarročohka davábealde. Das mii doarrumiid doppe lea leamaš ii leat šat diehtu, muhto indeaksačilgehus orru leamen áidna vejolašvuohta.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 01+3912 10 69/38

Gáldut: NA; dušše arkiivvas

24) Doarroleahki : -leagi

Uhca leagáš Doarročohka ja Jorba Mávna gaskkas. Isak Hj. Guttorm (jagis 2002) mielde namma lea šaddan das, go dohko čoahkkanedje guovllu badjeolbmot rátkit dáloniid vuojániid ja vuovdit johgátolbmuide bohccobierggu ja doppe gos bajonat čoahkkanit oktii gullo álo doarrun, nuba dáppege lei álo leagi dievva huikkas.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 01 + 3912 10 68/37

Gáldut: NA

25) Duottar-Áitevárri : -vári**Áitevárri : -vári**

Vári Njiljoga nuorttabealde. Máttimuš Áiteváriid ráiddus, jur Čársejoga davábealde. Dán vári healmmis lea leamaš goahti. Namma lea boahtán das go doppe lea dolin ássan Ivvár Pieski sávzzaidisguin. Lea váttis dadjat gii Ivvár Pieskiid doppe lea ássan, go juohke Pieski-buolvvas lea okta Ivvár. Mearusoasi vuosttas oassi čujuha dasa, ahte vári lea juogo oaidnit dego duottar dahje ahte dat vári lea lagabut duoddara go eará Áitevárit. Mearusoasi vuosttas oassi lea nappo juogo ikona dahje indeaksa. Mearusoasi nuppi oasi mielde namma lea indeaksa. Nubbi namma dán várrái lea Njiljohmohkkevárri, mii čujuha Njiljoga máttit mohkkái. Dát namma lea leamaš maiddá boares Ekonomalaš gárttas (Taloudellinen kartta).

Sajádat vuodđogárttas: 3914 04 79/33

Gáldut: TKU 75/156, 8; NA; vuolit variánta lea dušše arkiivvas

26) Duottar-Mávnnaráhppát (ml.)

Geađgás eana Duottar-Mávnná davábealde. Nama mearusoassi čujuha Duottar-Mávdnii, ja dán vuodul namma lea indeaksa.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 04 70–71/33–34

Gáldut: Dušše gárttas

27) Elle Ándde Goahteája : -ádjaga

Uhca ádjagaš, mii golgá Gohpalasádjagii. Namma boahtá Elle Ánddes, Antti (Anders) Rasmusis (1867–1936). Dán ádjaga biras lea leamaš Rasmusiid láddjensadji. Ádjagis lea olu guolli. Dás lea kánske šaddan ádjaga gártanamma Guolleája, man dálvadaslaččat eai dovdda.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 07 81–82/34–35

Gáldut: TKU; Saressalo 1982: 48; dušše arkiivvas

28) Erkkeája : -ádjaga

Ádjagaš mii golgá Gukčajohkii. Namma boahtá Erkki (Erik) Katekeetta boarrásabbos (1841–1915). Dán ádjaga birasiin leat Katekeettaid lájut.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 07 80–81/36–37

Gáldut: TKU 75/165, 2; dušše arkiivvas

29) Gabbavaritčopma : -čoma

Čopma duoddaris Gamajoga ja Máttimuš Mádjjohsuorggi gaskkas. Man gabbavarihis namma boahtá ii leat diehtu, muhto indeaksačilgehus orru leamen áidna vejolašvuohta. Lea maiddá vejolaš, ahte nama mearkkašupmi lea leamaš eahpečielggas ja olbmot leat "divvon" dan rivttes hápmái. Dása sáhtá čujuhit dat, ahte gárttas namma lea normaliserejuvvon Gabbavárečopman.

Sajádat vuodđogárttas: 3913 09 87/27–28

Gáldut: NA

30) Gaskkamuš Mádjjohsuorgi : -suorggi

Ráhkadus: Gaskkamuš + Mádjit + joga + suorgi

Mádjjoga gaskkamuš suorgi. Dán gáttis lea leamaš goahti. Namma muitala, ahte jogas leat leamaš dahje goit goas nu fitnan mádjigat, mat ledje dolin dehálaš sálašeallit.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 07 86–89/32–34

Gáldut: TKU 75/154, 20; NA; Terho Itonen 1972: 294

31) Gáimmioaivi : -oaivvi**Gáimm(e)oaivi : -oaivvi**

Storra oaivi Njiljoga ja Mávnajoga gaskkas. Oaivi lea Báišduoddara davimus ja guovllu viidásamos oaivi. Dán oaivvi leat juoigán mángga láhkai dalle go leat guođohan bohccuid: goas beaivváš ihtá, goas muohta suddá, makkár Gáimmioaivi lea goasge ja nu ain. Nama vuodđun lea vissásit sátni gáibmi, muhto gean dahje man gáibmi dát oaivi lea, ii leat čielggas, muhto dainna gáimmiin oaivvi namas lea indeksagaskavuolta. Lea maiddá vejolaš, ahte namma lea leamaš goas nu ovdal eará hámis, mii lea oatnun dahje šaddan muđuid eahpečielggasin, ja olbmot leat "divvon" dan dakkár hápmái, man mearkkašumi lea vejolaš áddet.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 04 73–76/31–35

Gáldut: TKU 67/52, 7; TKU 67/55, 6; TKU 69/96, 67; TKU 70/81, 21; TKU 75/157, 19; NA; Sammallahki 2003

32) Gárdejogajeaggi : -jeakki

Jeaggi Gárdejoga nuorttat gierasuorggi geažis. Gusaid geasseguohtun. Namas lea indeksagaskavuolta Gárdejohka-namain.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 04 70/38–39

Gáldut: TKU 75/155, 28; NA; dušše arkiivvas

33) Gárdejohgeahči : -geaži

Ráhkadus: Gárde + joga + geahči

Gárdejoga giera Gárdejogajeakki oarjjabealde. Namas lea indeksagaskavuolta Gárdejohka-namain.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 01+ 3912 10 69–70/38

Gáldut: NA; dušše arkiivvas

34) Gárdejohskáidi : -skáiddi**Gárdeskáidi : -skáiddi**

Ráhkadus: Gárdi + joga + skáidi

Oalle alla skáidi Njiljoga ja Gárdejoga gaskkas. Namas lea indeksagaskavuolta Gárdejohka-namain.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 01+ 3912 10 70–71/40–41

Gáldut: TKU 70/3, 25; TKU 75/164, 35; NA; dušše arkiivvas

35) Giedd(e)ájajeaggi : -jeakki

Jeaggi Gieddeádjaga davábealde. Namas lea indeksagaskavuolta Gieddeája-namaiguin.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 07 82–84/38–40

Gáldut: Dušše gárttas

36) Giisáávži : -ávžži

Ávži Giisájávri ja Nuvvosjoga gaskkas, ávžži botnis golgá ája. Lea mitaluvvon, ahte ávžžis lea gohpi, gosa lea čihkkojuvvon giisá, man siste leat divrras dávvirat ja namma lea šaddan das. Dan leat goas nu geahččalan ohcat, muhto eai leat lihkostuvvan.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 05 + 3914 02 70/44

Gáldut: TKU 67/51, 11; TKU 67/54, 9; TKU 70/55, 11

37) Giisáčohkka : -čohka

Nuvvosskáiddi čohkka, mii lea lagamusas Njiljoga. Namma lea šaddan eará *Giisá-*namaid vuodul ja dan dihtii das lea seamma indeksagaskavuolta go eará namain.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 05 + 3914 02 70/42

Gáldut: Dušše gárttas

38) Giisájávri : -jávri

Uhea jávrráš Nuvvosskáiddis. Lea daddjon, ahte dát jávri sáhtta leat loktajávri dahjege dakkár jávri, mas leat guokte botni. Dán guovllus lea dávvirgiisáchiehká ja namma lea šaddan das.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 05 + 3914 02 70/43

Gáldut: TKU 67/459, 10; TKU 70/15, 21; TKU 75/83, 10; TKU 75/134, 8

39) Giisávárri : -vári

Nuvvosskáiddi alimus čohkka. Namma lea šaddan das go várrái lea čihkkojuvvon dávvirgiisá. Dan leat goas nu geahččalan oheat, muhto eai leat lihkostuvvan.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 05 + 3914 02 71/42

Gáldut: TKU 67/51, 11; TKU 70/7, 29; TKU 70/74, 30; TKU 75/83, 16; TKU 75/84, 23; dušše arkiivvas

40) Gohpalasája : -ádjaga

Ája mii golgá Čársejohkii. Namuhansivva ii leat čielggas, muhto lea álki govahallat oktavuoda gohpalasaid ja guovllu čáhcás luonddu gaskkas, nappo indeaksagaskavuolta orru leamen lunddolos čilgehus.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 07 81–82/35

Gáldut: NA

41) Gohpalasjeaggi : -jeakki

Gohpalas : Gohpalasa

Stuorra jeaggi Vuopme-Áitevári, Inggá Áitevári ja Gohpalasskáiddi gaskkas. Namuhansivva ii leat čielggas, muhto lea álki govahallat oktavuoda gohpalasaid ja guovllu čáhcás luonddu gaskkas, nappo indeaksagaskavuolta orru leamen lunddolos čilgehus. Jeakki namas lea maiddái ellipsavariánta Gohpalas. Jeakki nubbi namma lea Áitevárjeaggi.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 07 80–81/35–37

Gáldut: TKU 75/164, 39; nubbi variánta lea dušše arkiivvas

42) Gohpalasskáidi : -skáiddi

Viiddes skáidi Čársejoga ja Njiljohmohkkeávžejoga gaskkas. Namuhansivva ii leat čielggas, muhto lea álki govahallat oktavuoda gohpalasaid ja guovllu čáhcás luonddu gaskkas, nappo indeaksagaskavuolta orru leamen lunddolos čilgehus.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 07 82/36

Gáldut: Dušše gárttas

43) Guivi : -Guivvi

Báišduoddariid alimus čearru Gamajoga gierraga davábealde. Guivi lea boares bálvvosbáiki. Dan alázis leat ain gávdnamis hoalut, main leat bohcco- dahje goddečoarvvit. Guivi lea gávdnamis olbmonamman hámis Kuivia Ohcejoga, Anára, Soabbada, Guolajávri ja "Vuovde-Sámi" boares áššegirjjiin jagiin 1556–1640. T. I. Itkonena mielde namma lea leamaš álggus luondduháldi (várreháldi) dahje suodjalanvuoiŋŋa namma, mii lea seilon dán bassivári namas ja olbmonamman. Ruotas Lyckseles lea bálvvosgeađgi, man namma lea Guivie, ja Guoládatnjárggas Lujávri lahkosiin lea Kuiv-tšorr-nammasaš bálvvosvárri. Namma sáhtta leat ellipsahápmi, muhto dat ii leat čielggas.

Sajádat vuodđogárttas: 3913 06 76–78/25–27

Gáldut: NA; Terho Itkonen 1972: 294; T. I. Itkonen 1948 II: 494, 521; T. I. Itkonen 1962: 134

44) Gumpegirku : –

Ceakkodievvá Mádjjohskáiddi vielttis, Mádjjohkagáttis, Duopmostole buohta. Maiddái Buksalskáiddis lea Gumpegirku ja dan birra lea mitaluvvon, ahte gumpet mannet dohko riđđuijaid holvot. Go leat beassan borrat juoidá, de mannet dohko ja oddet doppe ja de holvot, dego giitit das, ahte leat ožžon borrat.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 10 95/34

Gáldut: NA; Samuli Paulaharju 19117. 1932; dušše arkiivvas

45) Hánasája : -ádjaga

Hánasnuor(e)ája : -ádjaga

Hánasnarája : -ádjaga

Vuolit Hánasája : -ádjaga

Ája mii golgá Detnui, Geassesainurrii, masa *-nuor(e)-/-nar-*variánttat čujuhit. Namma lea addojuvvon Hánas-áddjá, Hans Pokka mielde, gii elii 1800-logus. Lea mitaluvvon, ahte Hánas-áddjá hávdi livččii lean Hánasjoga ja Hánasádjaga gaskkas, muhto lea dolvojuvvon eret. Namma Vuolit Hánasája lea dušše gárttas, dálvadaslaččat gohčodit dán ádjaga Turku universiteahta jearahallamiin Hánasájan. Hánasnuor(e)ája ja Hánasnarája variánttat leat Nammaarkiivvas.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 05 + 3914 02 67–68/41

Gáldut: TKU 75/83, 12; TKU 75/84, 17; NA; golmma bajimus variántta dušše arkiivvas

46) Huikkanjohka : -joga

Johka mii vuolgá Stáloleavššás ja golgá Njiljohkii. Namuhan sivva ii leat dieđus, muhto indeaksačilgehus orru leamen lunddamos.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 04 77–78/36–38

Gáldut: TKU 75/165, 1; NA

47) Inggá Áitevárri : -vári

Áitevárri

Vuollegis vári Njiljoga nuorttabealde. Gaskkamuš Áiteváriid ráiddus. Namma lea šaddan das go doppe lea ássan goas nu Káren-Pier Inggá, Inggá Vuolab (?), sávzzaidisguin, Gohpalasjeakki rávddas. Doppe lea buorre guohtun sávzzaide. Doppe lea vel duktásadji ássama muitun. Lea maiddái mitaluvvon, ahte doppe lea leamaš áiti, gosa leat dolvon dávviriid dálvet, muhto ii leat áibbas čielggas čujuhago dát diehtu aiddo dán Áitevárrii.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 04 79/35

Gáldut: TKU 69/141, 28; TKU 75/41, 30; TKU 75/164, 39; Saressalo 1982: 50; vuolit nammavariánta lea dušše arkiivvas

48) Inggá Áitevárri : -ádjaga

Ája mii vuolgá Duottar-Áitevári davábealde, golgá Inggá Áitevári nuorttabealde Gohpalasskáiddi bálddas Njiljohmohkkeávžejohkii. Namas lea indeaksagaskavuoha Inggá Áitevárri -namain.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 04 81/34–37

Gáldut: TKU 75/165, 1; dušše arkiivvas

49) Lisačomat (ml.)

Čomaid joavku Davimuš ja Gaskkamuš Mádjjohsurggiid gaskkas. Das mii dahje gii lisaiddat dat lea, masa namma čujuha, ii leat diehtu, muhto indeaksačilgehus orru leamen lunddolamos.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 07 84–85/34–35

Gáldut: TKU 69/149, 10; NA

50) Lohkkačopma : -čoma

Viiddes, vuollegis čopma Roavveádjaga nuorttabealde. Das man lohkas lea gažaldat ii leat diehtu, muhto indeaksačilgehus orru leamen lunddolamos.

Sajádat vuodđogárttas: 3913 12 91–92/29; 3914 10 91/30–31

Gáldut: Dušše gárttas

51) Luovvemarasája : -ádjaga

Ája mii golgá Nuvvosjohkii Luovvemarrasa oarjjabealde. Dan gáldu lea Marasčoma ja Nuvvos Áitevári gaskkas. Namas lea indeaksagaskavuolta Luovvemaras-namain, man namuhansivas ii leat diehtu.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 05 + 3914 02 76–77/42–43

Gáldut: TKU 75/82, 19; NA

52) Luovvemarasjeaggi

Jeaggi Luovvemarrasa máttabealde ja Nuvvos Áitevári davábealde. Namas lea indeaksagaskavuolta Luovvemaras-namain, man namuhansivas ii leat diehtu.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 05 + 3914 02 78–79/41–42

Gáldut: Dušše gárttas

53) Marasčopma : -čoma

Soahkečopma Girjeeatnama máttabealde. Dat namma čujuha lagas Luovvemarrasii, ja lea dán vuodul indeaksa.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 05 + 3914 02 76/41

Gáldut: NA

54) Mádjjohka : -joga**Máijohka : -joga**

Ráhkadus: Mádjit + johka

Stuorra johka, mii golgá Gevvui. Jogas leat golbma suorggi: davimuš, gaskkamuš ja máttimuš suorgi. Namma muitala, ahte jogas leat leamaš dahje leat goit goas nu fitnan mádjigat, mat ledje dolin dehálaš sálašeallit. Namas lea maiddáid bálddalaš hápmi Máijohka. Mádjjoga guovlu lea dehálaš rievssatbivdinguovlu.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 07 87–89/30–31; 3913 09 82–87/29; 3914 10 90–98/33–35

Gáldut: TKU 70/81, 10; TKU 70/81, 12; TKU 70/81, 21; TKU 75/74, 12; TKU 75/74, 13; TKU 75/75, 2; TKU 75/75, 4; TKU 75/79, 7; TKU 75/79, 8; TKU 75/79, 9; TKU 75/80, 4; TKU 75/139, 27; TKU 75/156, 5; TKU 75/157, 15; NA; KRA, S. Paulaharju 19306. 1932; Terho Itkonen 1972: 294; vuolit variánta dušše arkiivvas

55) Mádjjohluoppal : -luobbala

Sullii kilomehtera guhkes luoppal Geavus Mádjjohnjálmmi vulobealde. Namas lea indeaksagaskavuolta Mádjjohka-namain. Doppe leat gullán mángii gufihttariid. Dasa lassin Gádjá-Nillás, Nils Vuolabis (1856–1929) lei čiehká doppe. Dán čiegá fáktan ledje stálut. Muhtumin lei vejolaš gullat, mot ruđat skille go stálut daid skilahedje.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 10 98/36

Gáldut: TKU 67/53, 27; TKU 69/28, 6; NA

56) Mádjjohskáidi : -skáiddi

Viiddes skáidi Mádjjoga ja Geavu gaskkas.
Sajádat vuodđogárttas: 3914 10 95–98/32–35
Gáldut: NA

57) Máhteája : -ádjaga

Ája mii golgá Máhtealegis Njiljohkii. Ája lea namuhuvvon gean nu Máhte mielde, muhto das gii Máhtiid dat lea ii leat diehtu. Saressalo sohkatabeallainge ii leat gávdnamis čielga vástádusa dása.
Sajádat vuodđogárttas: 3914 05 + 3914 02 70–71/42
Gáldut: TKU 75/82, 22; dušše arkiivvas

58) Máhtelahvárri : -vári

Máhtevárri : -vári

Máhtegoahvárri : -vári

Ráhkadus: Máhte + leagi + várri, Máhte + goahti + várri
Viiddes várri Njiljoga ja Nuvvosjoga gaskkas. Máhtevári alimus čohkka lea Biergočohkka. Dasa lassin Máhteváris leat Njiljoga bealde Urračohkka dahjege Máhteleahčohkka ja Máhtelahskáidi. Máhteleahki ja -ája leat vári oarjjabealde. Várri lea namuhuvvon gean nu Máhte mielde, muhto das gii Máhtiid dat lea ii leat diehtu. Saressalo sohkatabeallainge ii leat gávdnamis čielga vástádusa dása. Máhtelahvári badjel manná bálggis Njiljohmohkkejeakki guovllus Dálvadassii ja dan alde leat maiddá deaivvadan gufihttariiguin. Miellagiddevaš fuomášupmi lea, ahte boarrásamos jearahallamiin jagis 1969 geavahit Máhtegoahvárri-hámi, de jagis 1970 Máhtelahvárri-hámi ja jagis 1975 Máhtevárri-hámi.
Sajádat vuodđogárttas: 3914 05 + 3914 02 71–73/41–42
Gáldut: TKU 69/140, 30; TKU 70/56, 14; TKU 75/83, 16; dušše arkiivvas

59) Máhteleahki : -leagi

Leahki man botnis golgá Máhteája. Leahki lea namuhuvvon gean nu Máhte mielde, muhto das gii Máhtiid dat lea ii leat diehtu. Saressalo sohkatabeallainge ii leat gávdnamis čielga vástádusa dása.
Sajádat vuodđogárttas: 3914 05 + 3914 02 70–71/42
Gáldut: TKU 75/83, 11; TKU 75/84, 22

60) Máhtelahskáidi : -skáiddi

Ráhkadus: Máhte + leagi + skáidi
Skáidi Máhteádjaga ja Njiljoga gaskkas. Namma čujuha lagas Máhteleahkái ja lea dán vuodul indeaksa.
Sajádat vuodđogárttas: 3914 05 + 3914 02 71–72/41–42
Gáldut: Dušše Vánddardangárttas (Retkeilykartta)

61) Máhteleahčohkka : -čohka

Ráhkadus: Máhte + leagi + čohkka
Čohkka Njiljohkagáttis. Seamma várri go Urračohkka. Namma čujuha lagas Máhteleahkái ja lea dán vuodul indeaksa.
Sajádat vuodđogárttas: 3914 05 + 3914 02 72/41–42
Gáldut: Dušše gárttas

62) Máttimuš Mádjjohsuorgi : -suorggi

Ráhkadus: Máttimuš Mádjit + joga + suorgi

Mádjjoga máttimuš suorgi. Dán gáttis leat leamaš goadit. Namma muitala, ahte jogas leat leamaš dahje goit goas nu fitnan mádjigat, mat ledje dolin dehálaš sálašeallit.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 07 87–89/30–31

Gáldut: NA; Terho Itkonen 1972: 294

63) Mávnaávži : -ávžži

Mávnnagurra : -gura

Ávži Jorba Mávna ja Stuorra Mávna gaskkas. Ávžži botnis golgá ája. Mávnaávžžis leat jeagildan ja bivdán riebaniid. Nama mearusoassi čujuha Mávndaduoddariidda, erenoamážit Jorba ja Stuorra Mávndii, ja dan vuodul namma lea indeaksa.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 04 70–73/36–37; 3914 01 + 3912 10 67–69/35–36

Gáldut: TKU 75/76, 6; TKU 75/90, 25; TKU 75/138, 20; TKU 75/164, 35; NA; vuolit variánta lea dušše arkiivvas

64) Mávnnajohka : -joga

Johka, mii golgá Njiljohkii Gáimmioaivvi oarjjabealde. Nama mearusoassi čujuha Mávndaduoddariidda, erenoamážit Duottar-Mávndii, ja dán vuodul namma lea indeaksa.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 04 71–74/30–36

Gáldut: TKU 75/76, 6; NA

65) Niibevarri : -vári

Viiddes vári Mávnaávžži ja Mávnnajoga gaskkas. Namuhansivas ii leat diehtu, muhto indeaksačilgehus orru leamen lunddamos.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 04 72–73/35–36

Gáldut: NA

66) Nillágoahti : -goadi

Boares čakčarátkingárddi sadji Juovvaskáiddi healmmis, namma čujuha Gádjá-Nillái, Nils Vuolabii (1856–1929). Go šattai boazojápmu (jagi 1894 boazorohhtu?), heite geavaheames gárddi. Logi jagi dan maŋŋá ráhkadedje odđa gárddi Gámasvuopmái ja dan maŋŋá Gámasmohkkái.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 07 88/35

Gáldut: TKU 68/384, 22; TKU 70/81, 10; TKU 75/82, 10; TKU 75/85, 9; TKU 75/97, 12; TKU 75/97, 13; dušše arkiivvas

67) Nillávarri : -vári

Alla vári Njiljohnjálmis Niilekselä-dálu bajábealde. Namma boahdá vissásit Gádjá-Nillás, Nils Vuolabis (1856–1929), guhte ásaiduvai Njiljoganjálmimi máttabeallái, dán vári vuollái jagis 1895.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 05 + 3914 02 69/41–42

Gáldut: Dušše gárttas; Saressalo 1982: 40

68) Njiljohmohkkejeaggi : -jeakki

Njiljohmohjeaggi : -jeakki

Njiljohmajeaggi : -jeakki

Njiljomahjeaggi : -jeakki

Njiljomajeaggi : -jeakki

Njiljamohjeaggi : -jeakki

Ráhkadus: Njil + joga + mohkki + jeaggi

Stuorra jeaggi davit Njiljohmohki davábealde. Dat lea oalle dehálaš láddjen-, rievssatbivdin- ja lubmenguovlu. Doppe leat maiddái olu goadit ja láđut dahjege suoidneskaját. Mearusoassi čujuha Njiljohkii, ja dán vuodul namma lea indeaksa.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 04 77–79/37–38

Gáldut: TKU 69/140, 30; TKU 70/41, 14; TKU 70/77, 10; TKU 70/81, 3; TKU 75/79, 1; TKU 75/79, 12; TKU 75/93, 1; TKU 75/93, 3; TKU 75/93, 5; TKU 75/93, 18; TKU 75/103, 31; TKU 75/103, 39; TKU 75/103, 57; TKU 75/103, 58; TKU 75/103, 59; TKU 75/129, 6; TKU 75/131, 24; TKU 75/132, 12; TKU 75/156, 8; TKU 75/157, 19; NA; eará variánta go vuosttas leat dušše arkiivvas

69) Njiljohmohkk(e)ávžečomat (ml.)

Ráhkadus: Njil + joga + mohkki + ávži + čopma

Čomaid joavku Njiljohmohkkeávžejoga goappat bealde. Mearusoassi čujuha Njiljohkii, ja dán vuodul namma lea indeaksa.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 07 81–82/37–38

Gáldut: NA

70) Njiljohmohkk(e)ávži : -ávžži

Njiljomahávži : -ávžži

Njillemohávži : -ávžži

Njilmohávži : -ávžži

Ráhkadus: Njil + joga + mohkki + ávži

Ávži Njiljohmohkkejeakki nuorttabealde, gos golgá Čársejoga oalgejohka Njiljohmohkkeávžijohka. Mearusoassi čujuha Njiljohkii, ja dán vuodul namma lea indeaksa.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 07 81–82/37

Gáldut: TKU 69/141, 28; TKU 75/165, 1; NA; dušše vuosttas variánta lea gárttas

71) Njiljohmohkk(e)ávžijohka : -joga

Ráhkadus: Njil + joga + mohkki + ávži + johka

Čársejoga oalgejohka, mii golgá Njiljohmohkkejeakkis. Mearusoassi čujuha Njiljohkii, ja dán vuodul namma lea indeaksa.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 07 81–85/37–38

Gáldut: NA; dušše arkiivvas

72) Njiljohmohkk(e)várri : -vári

Njiljohmohvárri : -vári

Njiljamohvárri : -vári

Ráhkadus: Njil + joga + mohkki + várri

Viehka alla várri, máttimus várri Áiteváriid ráiddus, mii lea Njiljoga gáttis. Seamma várri go Duottar-Áitevárri. Mearusoassi čujuha Njiljohkii, ja dán vuodul namma lea indeaksa.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 04 78–79/33–34

Gáldut: TKU 70/81, 12; TKU 75/74, 20; NA; dušše arkiivvas

73) Njiljohmohkki : -mohki

Ráhkadus: Njil + joga + mohkki

Njiljoga mohkki. Dát namma lea guovtti sierra refereanttas. Mearusoassi čujuha Njiljohkii, ja dán vuodul namma lea indeaksa.

Sajádat vuodđogárttas: 1) davit mohkki: 3914 04 77–78/36 2) máttit mohkki: 3914 04 78/33

Gáldut: NA; dušše arkiivvas

74) Njoammelávži : -ávžži

Ávži Gáimmioavvi vielttis Njoammilroavi nuorttamáttabealde. Ávžžis golgá uhca ádjagaš. Leat oaidnán, mot nuorra gufihtarnisson čierastii ávžái ja jávkkai.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 04 75/35

Gáldut: TKU 67/52, 7; dušše arkiivvas

75) Njoammeloavi : -oaivvi**Njoammelroavvi : -roavi**

Oaivi Gáimmioavvi oarjjadavábealde, Njiljoga ja Mávnnejoga gaskkas. Namuhansivva ii leat čielggas, muhto indeaksačilgehus orru lunddolamos, danin go njoammilat eai leat dábálaččat ná badjin duoddaris. Namma livččii nappo šaddan das go gii nu lea oaidnán njoammila doppe ja dat lea nu erenoamáš ášši, ahte báiki lea namuhuvvon dán njoammila mielde. Njoammelroavvi namma lea gávdnamis dušše Vánddardangárttas (Retkeilykartta).

Sajádat vuodđogárttas: 3914 04 75/35

Gáldut: Dušše gárttas

76) Nuvvos Áitevárri : -vári

Vuollegis várri Stáloleavššá davábealde. Mearusoasi vuosttas oassi čujuha dasa, ahte várri lea doaimmá rádjain Nuvvosa ja Dálvadasa guovlluid gaskkas. Mearusoasi nubbi oassi fas muitala muhtun áittis, mii sáhtá čujuhit dasa, ahte dát guovlu lea leamaš ovttá boazodoallobearraša guohtun čakčat ja doppe lea leamaš vissá áiti sis. Dán vári healmmis leat leamaš maiddái goadit.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 05 + 3914 02 78/40–41

Gáldut: TKU 70/81, 10; TKU 75/74, 22; NA

77) Nuvvosskáidi : -skáiddi

Mealgat alla skáidi Nuvvosjoga ja Njiljoga gaskkas. Nuvvosskáiddi alimus čohkka lea Giisávrri. Mearusoasi mearkkašumis ii leat diehtu, muhto dán namas lea indeaksa gaskavuohta juogo Nuvvosjogain dahje Nuvvosa giliin.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 05 + 3914 02 69–71/42–44

Gáldut: TKU 75/83, 16; NA ; T. I. Itkonen 1948 II: 521

78) Ovtteščohkka : -čohka

Viehka alla čohkka Njiljohnjálmmi nuorttadavábealde. Namma lea vissásit šaddan das go dát čohkka lea vuosttas čohkka go vuolgá Njiljohráiggi bajás.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 05 + 3914 02 69/42–43

Gáldut: Dušše gárttas

79) Rássejogavárri : -vári**Rássejohvárri : -vári****Rássečohkka : -čohka**

Alla várri Njiljohkagáttis, davábealde. Namas lea indeaksagaskavuohta lagas Rássejohka-namain, mii lea šaddan das go dán johkagáttis šaddet olbmoborranrásit dahjege rásit, maid olbmot leat čoaggán ja borran. Rássečohkka-variánta lea dušše gárttas.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 05 + 3914 02 72/41

Gáldut: TKU 75/84, 1; TKU 75/100, 15; guokte vuosttas variántta dušše arkiivvas, goalmmát variánta dušše gárttas

80) Roavgoája : -ádjaga

Ája mii golgá Uhcaskáiddášjohkii. Ádjagis leat mánggat gierasuorggit Juovvaskáiddi vielttis. Čurggodanája golgá Roavgoádjagii. Namuhansivva ii leat čielggas, muhto indeaksačilgehus orru leamen lunddolaččamus.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 10 90–92/36–38

Gáldut: NA; dušše arkiivvas

81) Roavveája : -ádjaga

Ája mii golgá Máttimuš Mádjjohsuorgái. Dan gáldu lea jeakkis, mii lea Lohkkačoma oarjjabealde. Namma čujuha lagas Njárčagahperroavvá. Roavvi lea dakkár eana, mii lea buollán dolin. Dán ájagáttis lea leamaš goahti.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 10 90/30–31

Gáldut: TKU 75/69, 34; NA; dušše arkiivvas

82) Roavvejeakkit (ml.)

Viiddes jeaggeguovlu Geavu oarjjabealde ja Máttimuš Mádjjohsuorggi nuorttabealde. Namma čujuha lagas Njárčagahperroavvá. Roavvi lea dakkár eana, mii lea buollán dolin.

Sajádat vuodđogárttas: 3913 09 87–89/28–29

Gáldut: TKU 75/69, 34; NA

83) Roavvebohája : -ádjaga

Ája mii golgá Máttimuš Mádjjohsuorgái Gottetvári mátta- ja nuorttabealde. Nama mearusoassi čujuha Roavvebohkaí, mii lea bohki Gottetvári ja Čuollávári gaskkas, ja dan gaskavuoda vuodul namma lea indeaksa. Roavvebohájagáttis leat mearkkat ruovdeáiggi ja 1800-logu ássamis.

Sajádat vuodđogárttas: 3913 09 85–86/27–28

Gáldut: Dušše gárttas

84) Sávdneája : -ádjaga

Uhca ádjagaš, mii golgá Detnui Njiljohnjálmimis. Namma lea šaddan das go Gádjá-Nillás, Nils Vuolabis (1856–1929), lei ájanjálmimis sávdni. Dat goit bulii ja dan maŋŋá seamma báikkis leat leamaš Niilekselä-dálu sávnit. Gádjá-Nillás lei guovllu vuosttas sávdni. Ovdal su sávdni lei dušše suomelaš virgeolbmui. Sus ledje suomelaš reanngat ja sin ávžžuhusaid vuodul Gádjá-Nillá ráhkadii sávnii.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 05 + 3914 02 69/42

Gáldut: TKU 67/87, 10 ; TKU 75/97, 8; NA

85) Skadjároavvi : -roavi

Roavvi Skadjávári davábealde. Skadjávári ja Skadjároavi gaskkas lea Hándaljeaggi. Báiki lea namuhuvvon eará *Skadjá*-namaid mielde, mat fas leat namuhuvvon dan suoidneskajá mielde, mii lea leamaš Skadjávárjeakkis. Lea maiddá vejjolaš, ahte namma čujuha muhtun skadjái, mii lea laktásan Skadjávári njuovvamiidda.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 05 + 3914 02 68/40

Gáldut: Dušše gárttas

86) Skadjávár-Mávdna : -Mávna**Skadjávár-Mávna : –**

Ráhkadus: Skadjá + vári + Mávdna/Mávna

Viehka stuorra oaivi. Dán nubbi namma lea Jorba-Mávdna. Vuodđoasi mearkkašumis ii leat diehtu. Mearusoassi čujuha Skadjávárrái, ja dán vuodul namma lea indeaksa.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 01 + 3912 10

Gáldut: NA; dušše arkiivvas

87) Skadjávárčohkka : -čohka

Ráhkadus: Skadjá + vári + čohkka

Skadjávári alimus čohkka. Báiki lea namuhuvvon Skadjávári mielde, mii fas lea namuhuvvon dan suoidneskajá mielde, mii lea leamaš Skadjávárjeakkis. Lea maiddái vejolaš, ahte namma čujuha muhtun skadjái, mii lea laktásan Skadjávári njuovvamiidda.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 01 + 3912 10 67/38

Gáldut: NA; dušše arkiivvas

88) Skadjávárjeaggi : -jeakki

Ráhkadus: Skadjá + vári + jeaggi

Uhca jeakkáš Gárdejoga oarjjit gierasuorggi geažis. Doppe lea leamaš ládju, goahti ja suoidneskadjá. Báiki lea namuhuvvon lagas Skadjávári mielde, mii fas lea namuhuvvon suoidneskajá mielde. Lea maiddái vejolaš, ahte namma čujuha muhtun skadjái, mii lea laktásan Skadjávári njuovvamiidda.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 01 + 3912 10 68/38

Gáldut: TKU 70/81, 2; dušše arkiivvas

89) Stáloleahki : -leagi

Leahki, man siste Huikkanjohka golgá Njiljohmohkkejeaggái. Namuhuvvon stálu mielde.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 04 78/37–38

Gáldut: TKU 75/83, 16; TKU 75/84, 10; dušše arkiivvas

90) Stálo-/Stáluleakšá : -leavššá

Jeaggi Huikkanjoga gierraga birrasis. Namuhuvvon stálu mielde.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 04 78/39; 3914 05 + 3914 02 77–78/40

Gáldut: NA

91) Stohpoaláš : -aláža

Viiddes aláš stohposaiadjaga gierraga bajábealde váris. Nama mearussoassi čujuha Gádjá-Nillá, Nils Vuolaba (1856–1929) stohposadjái, mii lea Stohposaiájanjálmmis.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 04 71/37–38

Gáldut: Dušše gárttas

92) Stohposai : -saji

Ráhkadus: Stohpu + saji

Stohposaiadjaga guovlu ollisvuhtan. Dehálaš gárdunguovlu. Namma čujuha Gádjá-Nillá, Nils Vuolaba (1856–1929) stohposadjái, mii lea Stohposaiájanjálmmis.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 04 71–72/38–39

Gáldut: TKU 70/3, 25; TKU 70/56, 3; dušše arkiivvas

93) Stohposaiája : -ádjaga

Stohposaijohka : -joga

Ráhkadus: Stohpu + saji + ája/johka

Uhca ádjagaš, mii golgá Njiljohkii. Stohposaiadjaga njálmmis lea leamaš Gádjá-Nillá, Nils Vuolaba (1856–1929) geassebáiki, man mielde ája lea ožžon nama. Son ráhkadii dan 1904, muhto juo sullii jagis 1920 son gaikkui buot ráhkadusaid ja vuvddii daid dahje fárrehi Geavonjálbmái. Gádjá-Nillá lei beakkálmás boazorikkis ja olbmo jáhkke su servvoštallat stáluiguin ja gufihttariiguin. Maiddái Stohposaiadjaga siste ellet iešguđetlágan oaidnemeahtumat ja dan dihtii dát báiki lea hui balahahtti. Olbmot leat

oidnán ja gullán doppe stáluid ja gufihttariid ja eallitge ballet dán báikkis. Dát ii hehtten Nillá, muhto earát eai sáhttan oppa oadđit doppe. Oaidnemeahttumat maiddái fáktejit Nillá ruhtačiegáid. Stohposaiadjaga siste leat goit olu johtán danin go dat lea dehálaš rievssatbivdinguovlu, doppe leat buorit lájut ja buorre geasseguohtun gusaide.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 04 71–72/38–39

Gáldut: TKU 67/51; TKU 67/52; TKU 67/75; TKU 69/170, 2; TKU 70/14, 12; TKU 70/41, 22; TKU 70/60, 5; TKU 70/62, 6; 70/62, 9; TKU 75/90, 19; TKU 75/93, 21; TKU 75/97, 5; TKU 75/97, 6; TKU 75/128, 10; TKU 75/118, 11; TKU 75/133, 16; NA. Nubbi variánta dušše arkiivvas

94) Stohposaičohkka : -čohka

Ráhkadus: Stohpu + saji + čohkka

Čohkka Njiljohkagáttis, Stohposaiadjaga nuorttabealde. Nama mearusoassi čujuha Gádjá-Nillá, Nils Vuolaba (1856–1929) stohposadjái, mii lea čohka oarjjabealde.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 04 72/38–39

Gáldut: NA

95) Suhkanjohka : -joga

Uhca jogaš, mii golgá Jeagejohkii Njiljohmohkkejeakkis. Namuhansivva ii leat čielggas, muhto indeaksa orru leamen lunddolamos čilgehus.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 04 77/37–38

Gáldut: TKU 75/165, 1; TKU 75/165, 2; dušše arkiivvas

96) Suorbmaája : -adjaga

Uhca adjagaš, mii golgá Čársejohkii. Namuhansivva ii leat čielggas, muhto indeaksa orru leamen lunddolamos čilgehus.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 07 85/36–37

Gáldut: Dušše gárttas

97) Uhcaskáiddášjohka : -joga

Uhca jogaš, mii golgá Siedgajohkii Uhcaskáiddáža davábealde. Namas lea indeaksagaskavuoha Uhcaskáiddáš-namain.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 10 93–96/36–39

Gáldut: NA

98) Uhcaskáiddášvuovdi : -vuovddi

Vuovdeguovlu Uhcaskáiddáža oarjjamáttabealde Mádjjoga ja Uhcaskáiddášjoga gaskkas. Jagiin 1965–66 soahkemáđut (tunturimittari *Oporinia autumnata*) borre buot soggid dán guovllus ja guovlu lea dál muoraheapmi. Namas lea indeaksagaskavuoha Uhcaskáiddáš-namain.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 10 92–93/34–35

Gáldut: Dušše gárttas

99) Vulležiidgirku : –

Vulligirku : –

Vullišgirku : –

Vulližagirku : –

Vuolitsašgirku : –

Vulliščohkka : -čohka

Erenoamáš, jorba dievvá Mádjjoga davábealde várrevielttis. Doppe lea leamaš Vulleš-nammasaš albmás muhtunlágan ipmil, man son lea bálvalan. Son lea doallan doppe

maidái sártneid. Muhtun dieđuid mielde doppe leat hávdádan ovttá albma, guhte jámii duoddarii.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 10 93/34

Gáldut: NA; KRA, S. Paulaharju 19306. 1932; KRA, S. ja J. Paulaharju 19305. 1932; KRA, S. Paulaharju 19307. 1932; KRA, S. ja J. Paulaharju 19305. 1932; KRA, S. Paulaharju 18162. 1932. Dušše vuosttas variánta lea gárttas

**100) Vuolit Divgaája : -ádjaga
Divgaája : -ádjaga**

Uhca jogaš, mii golgá Nuvvosjohkii. Namma bohtá das, ahte gii nu lea gávdnan doppe divgga. Ádjaga birrasa leat ovdal láddjen.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 05 + 3914 02 74/42

Gáldut: TKU 75/82, 19; TKU 75/83, 11; TKU 75/84, 14

**101) Vuopme-Áitevárri : -vári
Áitevárri : -vári**

Vári Njiljohmohkkejeakki máttabealde. Boazoalbmáin lea leamaš doppe áiti, gos leat vurken borramuša ja eará dávviriid. Namma bohtá das. Dát vári lea vuomis dahjege vuolimusas Áiteváriid ráiddus, mii lea Njiljoga gáttis. Mearusoasi vuosttas ja nuppi oasi mielde namma lea indeaksa, muhto dán osiin leat sierra refereanttat: vuosttas oasi čujuha Áiteváriid gaskasaš sajádaterohusaide ja nubbi oasi fas boazoalbmáid áitái.

Sajádat vuodđogárttas: Gáldut: TKU 75/165, 1; TKU 75/83, 16; 75/84, 11; nubbi variánta lea dušše arkiiervas

3. Namat maid lea vejolaš juohkit mángga sadjái

1) Báhkkeskáidi : -skáiddi

Vuollegis soahkevári Mádjjoga máttimuš ja gaskkamuš surggiid gaskkas. Leatgo doppe erenoamáš olu báhkit okta erenoamáš báhkki vai leago muhtun gávdnan doppe muhtun erenoamáš báhki, ii leat dieđus ja dan dihtii juo ikona- ja indeaksačilgehusat orrot leamen seamma buorit.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 07 87/32

Gáldut: TKU 75/74, 12; NA; Terho Itkonen 1972: 296

2) Duottar-Mávna : -Mávna

Duottar-Mávna : –

Alla vári Mávnnajoga oarjjabealde ja Storra Mávna máttanuorttabealde. Nama vuodđooasi mearkkašumis ii leat diehtu. Mearusoasi mielde namma lea ikona, juos jurddaša, ahte mearusoassi govvida vári hámi, muhto indeaksa juos jurddaša, ahte mearusoassi govvida vári sajádaga eará Mávnnaid ektui.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 01 + 3912 10 69/32–33; 3914 04 70/32–33

Gáldut: NA

3) Gárdejohka : -joga

Johka, mii golgá Njiljohkii. Namma bohtá das, ahte doppe leat gárdun rievssahiid. Doppe leat maidá leamaš gaskaboddasaš rátkingárddit, muhto rievssatgárddit leat dábalamos čilgehus. Gárdejoga guovlu lea dehálaš rievssatbivdinguovlu. Doppe lea maidái buorre guohtun bohccuide birra jagi, ja dan dihtii doppe leat álo muhtun bohccot. Dat namma lea ikona dán dáfus, ahte báikkis leat gárddit, muhto indeaksa fas

dan geahččanguovllus, ahte dat čujuha dasa, ahte doppe gárdot rievssahiid, nappo geavaheapmái.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 04 70/38–39; 3914 05 + 3914 02 69–70/40–42; 3914 01 + 3912 10 68–69/38–39

Gáldut: TKU 70/58, 16; TKU 75/82, 22; TKU 75/83, 12; TKU 75/84, 19; TKU 75/84, 29; TKU 75/90, 19; TKU 75/90, 20; TKU 75/90, 21; TKU 75/90, 23; TKU 75/101, 4; TKU 75/129, 6; TKU 75/155, 28; NA

4) Giedd(e)ája : -ádjaga

Ája, man gáldu lea Njiljohmohkkeávžečomaid davábealde ja mii golgá Njiljohmohkkeávžejohkii. Namma lea ikona juos jurddaša, ahte báiki lea oaidnit dego gieddi, muhto gieddái laktásit álo olbmuid doaimmat ja dán geahččanguovllus namma leage indeaksa.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 07 82–83/38–39

Gáldut: NA

5) Nuorttit Gárdejohka : -joga

Gárdejoga nuorttit gierasuorgi. Gárdejoga suorrananbáikki badjel manná bálggis Stohposaiádjagii. Dat namma lea ikona dán dáfus, ahte báikkis leat gárddit, muhto indeaksa fas dan geahččanguovllus, ahte dat čujuha dasa, ahte doppe gárdot rievssahiid, nappo geavaheapmái.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 04 70/38–39

Gáldut: TKU 75/90, 19; dušše arkiivvas

6) Oarjjit Gárdejohka : -joga

Gárdejoga oarjjit gierasuorgi. Gárdejoga suorrananbáikki badjel manná bálggis Stohposaiádjagii. Dat namma lea ikona dán dáfus, ahte báikkis leat gárddit, muhto indeaksa fas dan geahččanguovllus, ahte dat čujuha dasa, ahte doppe gárdot rievssahiid, nappo geavaheapmái.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 01 + 3912 10 67–69/38–39

Gáldut: TKU 75/90, 19; dušše arkiivvas

4. Čoavdemeahttun namat

1) Báišduottar : -duoddara

Ohcejoga alimus duottar, mii šaddá njealji stuorra čearus: Guivvis, Gáimmioaivvis, Guovdaoaivvis ja Ráššoaiivvis. Nama mearusoasi mearkkašumis ii leat diehtu, muhto dat gávdno maiddái eará namain.

Sajádat vuodđogárttas: 3913 06 72–79/25–29; 3914 04 73–78/30–35

Gáldut: TKU 67/80, 3; TKU 68/236, 15; TKU 68/384, 22; TKU 75/84, 24; TKU 75/97, 23; TKU 75/100, 21; NA; T. I. Itkonen 1948 II: 522

2) Čársejohka : -joga

Stuorra johka, man gáldu lea Guivvi nuorttabealde ja mii golgá Gevvui Geavojohnjálmmi lahka. Nama mearusoasi mearkkašumis ii leat diehtu. Čársejoga gierragat leat dehálaš rievssatbivdinguovlu ja doppe leat bivdán maiddái čavráid.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 04 78–79/30–32; 3914 07 80–87/32–39; 3914 08 87–89/40–41

Gáldut: TKU 70/73, 15; TKU 70/81, 3; TKU 75/74, 20; TKU 75/76, 15; TKU 75/79, 25; TKU 75/84, 31; TKU 75/141, 4; TKU 75/164, 1; TKU 75/164, 38; NA; T. I. Itkonen 1948 II: 522

3) Geavuvuopmi : -vuomi

Vuopmi, mii doallá sisttis Geavu, Čársejoga gierraga ja Mádjjoga surggiid. Dehálaš rievssatbivdinguovlu ja bohccuid dálveguohtun. Nama mearusoasi mearkkašumis ii leat diehtu.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 07; 3914 10

Gáldut: TKU 67/78, 5; TKU 68/224, 9; TKU 68/236, 15; TKU 68/384, 22; TKU 69/28, 7; TKU 69/29, 23; TKU 69/36, 5; TKU 69/69, 7; TKU 69/76, 4; TKU 69/78, 5; TKU 69/105a, 17; TKU 69/107, 4; TKU 69/149, 10; TKU 70/62, 9; TKU 75/75, 2; TKU 75/79, 21; TKU 75/101, 11; TKU 75/103, 57; TKU 75/132, 37; TKU 75/141, 4; TKU 75/154, 20; TKU 75/156, 5; TKU 75/157, 15; TKU 75/157, 19; TKU 75/164, 34; TKU 75/165, 5; NA; T. I. Itkonen 1948 II: 522; dušše arkiivvas

4) Geavvu : Geavu

Stuorra johka, mii golgá Geavojávrái. Johka golgá čiekŋalis Geavorokkis. Geavvu lea dovddus gufihtarbáiki. Doppe leat maiddái Gádjá-Nillá, Nils Vuolaba (1856–1929) čiegát, stálut ja gopmit. Dálvadaslaččaid ravddamus goadit ledje Geavu siste. Joga nama mearkkašumis ii leat diehtu.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 10 97–99/30–39

Gáldut: TKU 67/53, 27; TKU 67/72, 9; TKU 67/80, 3; TKU 67/124, 8; TKU 68/222, 14; TKU 69/28, 6; TKU 69/28, 7; TKU 69/29, 23; TKU 69/29, 26; TKU 69/76, 2; TKU 69/76, 5; TKU 69/79, 2; TKU 69/101, 8; TKU 69/101, 21; TKU 70/6, 14; TKU 70/15, 22; TKU 70/60, 5; TKU 70/73, 15; TKU 70/81, 18; TKU 70/81, 21; TKU 70/81, 23; TKU 75/79, 25; TKU 75/84, 31; TKU 75/97, 23; TKU 75/98, 20; TKU 75/101, 11; TKU 75/101, 14; TKU 75/132, 37; TKU 75/140, 7; TKU 75/140, 8; NA; Samuli ja Jenny Paulaharju 12553, 12988 ja 12990. 1930.; Terho Itkonen 1972: 294; T. I. Itkonen 1948 II: 522

5) Goškkarčielgi : -čielggi

Várri Njiljoga davvigáttis. Mearusoasi mearkkašumis ii leat diehtu.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 04 74/39

Gáldut: TKU 69/140, 30; TKU 70/28, 4; TKU 70/81, 10; TKU 75/74, 23; TKU 75/83, 16; NA

6) Gottetvárri : -vári

Alla várri Máttimuš Mádjjoga máttabealde. Dán vári healmmis lea gohti. Nama mearusoasi mearkkašupmi ii leat áibbas čielggas. Juoga dahkamuš das lea gottiiguin dahje goddimiin.

Sajádat vuodđogárttas: 3913 09 84–85/27–28

Gáldut: TKU 75/157, 15; NA

7) Gukčajohka : -joga

Uhea jogaš, mii golgá Njiljohmohkkeávžejohkii. Nama mearusoasi mearkkašumis ii leat sihkkaris diehtu, muhto Terho Itkonena mielde *gukča*- sáhtta leat geassásan sáni *guhkki* diminutiivvas, mii livččii dálá giela mielde **kuhkadša*-. Pekka Sammallahti mielde dat sáhtta vuodđuduvvat olbmonammii. Dán johkagáttis lea leamaš gohti.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 07 80–81/37–39; 3914 05 + 3914 02 79/40

Gáldut: TKU 68/238, 38; TKU 75/132, 12; TKU 75/157, 19; TKU 75/164, 37; TKU 75/165, 2; TKU 75/164, 38; NA; Terho Itkonen 1972: 294; Sammallahti 2003

8) Njarčagahperroavvi : -roavi

Viiddes roavvi Mádjjoga máttimuš suorggi máttabealde. Nama mearusoasi mearkkašupmi lea hui ártet ja orru leamen nu ahte namma lea geassásan dahje boadnján muhtun eará sániin.

Sajádat vuodđogárttas: 3913 12 30/28–29

Gáldut: NA

9) Njiljohka : -joga

Stuorra johka, mii golgá Detnui. Mearusoasi mearkkašumis ii leat sihkkaris diehtu, muhto Pekka Sammallahti mielde dat lea várra seamma go njalla. Njiljohka lea dálvadaslaččaid dehálamos dálvegeinnodat. Njiljoga siste leat bivdán rievssahiid, čavráid ja riebaniid.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 04 72–78/30–39; 3914 05 + 3914 02 69–72/40–42

Gáldut: TKU 67/52, 7; TKU 67/80, 3; TKU 67/99, 18; TKU 67/99, 20; TKU 67/104b, 32; TKU 67/115, 12; TKU 67/115, 30; TKU 67/124, 8; TKU 67/266, 24; TKU 68/11, 31; TKU 68/236, 47; TKU 68/238, 38; TKU 69/101, 5; TKU 69/116, 4; TKU 69/116, 5; TKU 69/119, 12; TKU 69/140, 30; TKU 69/170, 2; TKU 70/3, 25; TKU 70/14, 12; TKU 70/28, 4; TKU 70/56, 3; TKU 70/58, 16; TKU 70/60, 5; TKU 70/68, 23; TKU 70/70, 14; TKU 70/73, 13; TKU 70/81, 3; TKU 70/81, 23; TKU 75/40, 12; TKU 75/74, 21; TKU 75/76, 6; TKU 75/76, 15; TKU 75/79, 2; TKU 75/82, 22; TKU 75/83, 12; TKU 75/90, 25; TKU 75/93, 18; TKU 75/93, 25; TKU 75/97, 5; TKU 75/97, 13; TKU 75/97, 23; TKU 75/100, 21; TKU 75/129, 6; TKU 75/132; TKU 75/133, 16; TKU 75/155, 28; TKU 75/157, 19; TKU 75/164, 35; TKU 75/164, 38; TKU 75/165, 1; TKU 75/165, 7; NA; T. I. Itkonen 1948 II: 522; Sammallahti 2003

10) Nuvvosjohka : -joga

Stuorra johka, mii golgá Detnui. Mearusoasi mearkkašumis ii leat diehtu.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 05 + 3914 02 70–79/42–46

Gáldut: TKU 75/76, 6; TKU 75/140, 8; TKU 75/141, 4; NA; T. I. Itkonen 1948 II: 521

11) Snivkkavárri : -vári

Várri Šlivggodanádjaga gierragis. Mearusoasi mearkkašumis ii leat diehtu.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 07 85–86/31–32

Gáldut: TKU 75/74, 12; dušše arkiivvas

12) Uhca Liŋginvárri : -vári

Uhca váráš Liŋginjoga máttabealde. Mearusoasi maŋit oasi mearkkašumis ii leat diehtu.

Sajádat vuodđogárttas: 3914 08 86/40

Gáldut: TKU 75/84, 7; NA

Čuovus 2. Gárttat

Sisdoallu:

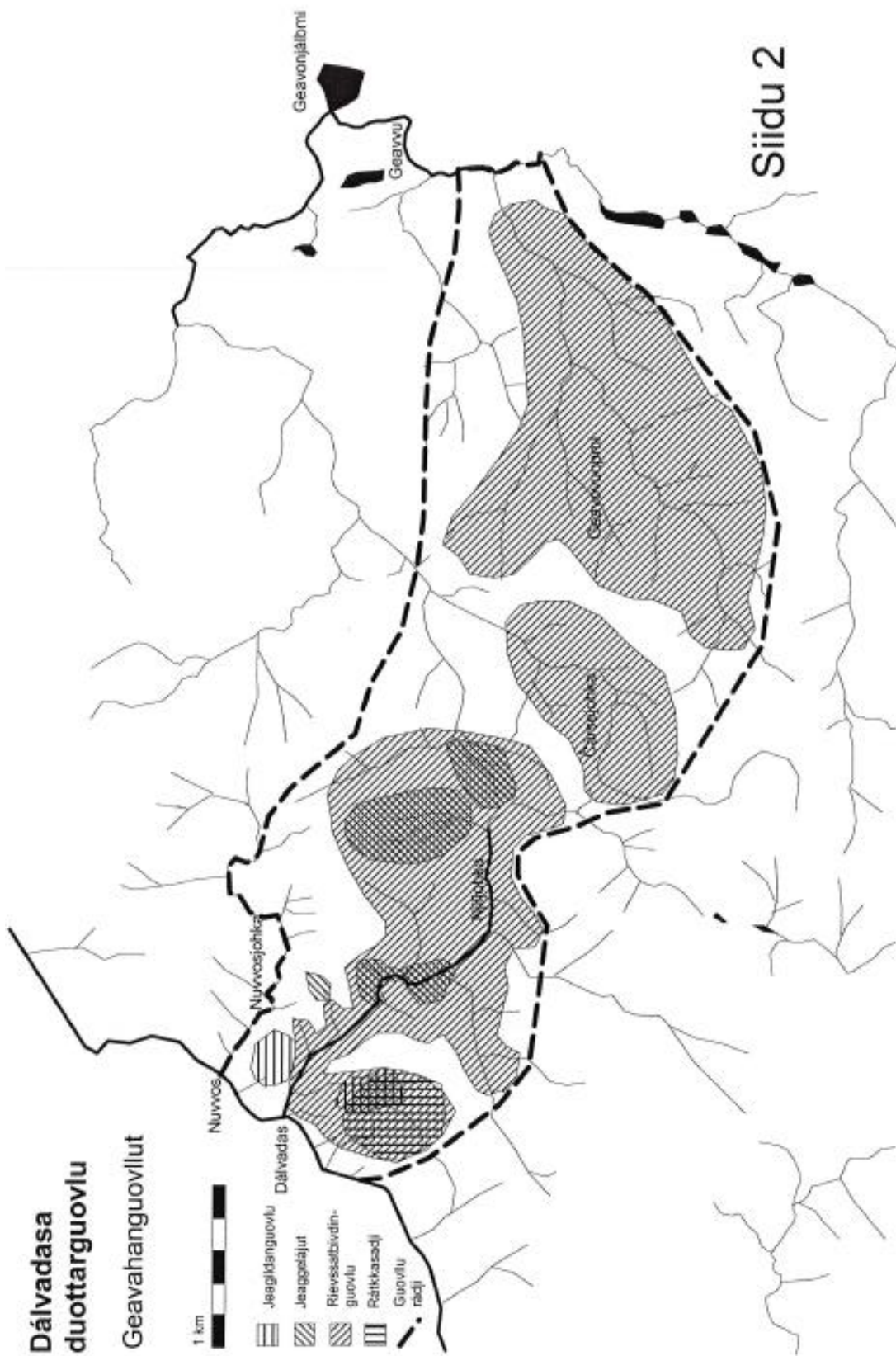
Gárta siidu 2: Dálvadasa duottarguovllut, dutkanguovllu ráddjen ja geavahanguovllut. (sárgojuvvon Saressalo 1982: 77, 115 ja njálmmálaš dieđuid mielde)

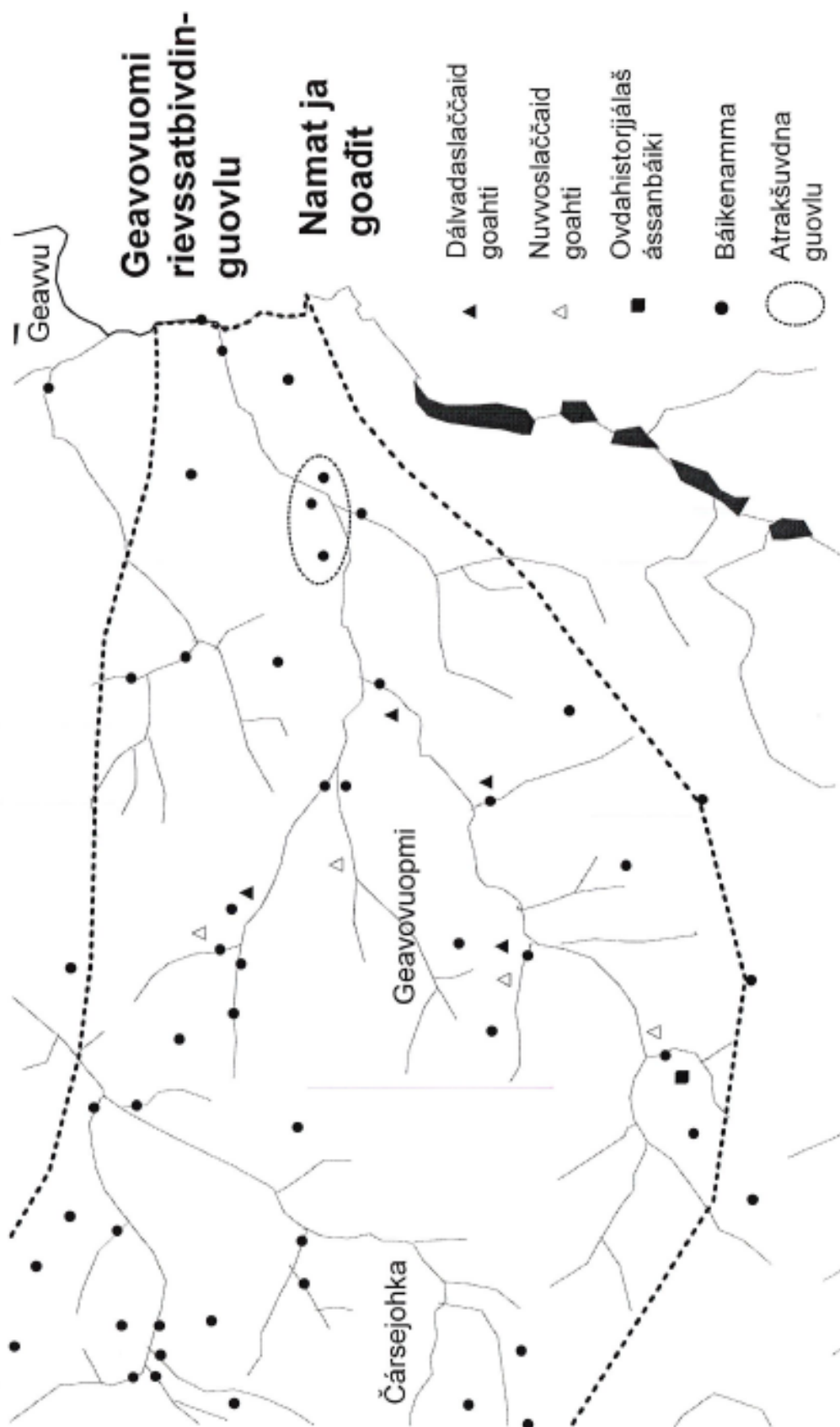
Gárta siidu 3: Geavovuomi rievssatbivdinguovllut, dan namat ja goađit. (sárgojuvvon Saressalo 1982: 115 ja gieddebargguid vásáhusaid mielde)

Gárta siidu 4: Dálvadasa duottarguovlu, buot báikenamat. Dán gárttas stuorimus jogat ja Geavovuopmi leat merkejuvvon čállon hámis, danin go daid merken ovttain symbolain livččii oalle váttis. Uhcit jogaid ja ádjagiid nama symbola lea biddjon álo joga njálbmái.

Gárta siidu 5: Dálvadasa duottarguovlu, buot báikenamat ja geavahanguovllut. Dán gárttas stuorimus jogat ja Geavovuopmi leat merkejuvvon čállon hámis, danin go daid merken ovttain symbolain livččii oalle váttis. Uhcit jogaid ja ádjagiid nama symbola lea biddjon álo joga njálbmái. (geavahanguovllut sárgojuvvon Saressalo 1982: 77, 115 ja njálmmálaš dieđuid mielde)

Gárta siidu 6: Dálvadasa duottarguovlu, báikenamat mearkatiippa mielde. Dán gárttas stuorimus jogat ja Geavovuopmi leat merkejuvvon čállon hámis, danin go daid merken ovttain symbolain livččii oalle váttis. Uhcit jogaid ja ádjagiid nama symbola lea biddjon álo joga njálbmái.

Siidu 3

